

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomiky

Diplomová práce

**Analýza a komparace fiskální udržitelnosti zemí
Perského zálivu**

Mgr. Adriana Abu Zummarová

© 2023 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Mgr. Adriana Abu Zummarová

Ekonomika a management
Provoz a ekonomika

Název práce

Analýza a komparace fiskální udržitelnosti zemí Perského zálivu

Název anglicky

Analysis and Comparison of Gulf Countries' Fiscal Sustainability

Cíle práce

Cílem práce je zjistit, zda lze v zemích Perského zálivu potvrdit hypotézu existence holandské nemoci, potažmo prokletí zdrojů. Dílčím cílem je komparace zavedených nástrojů směřujících k diverzifikaci státních příjmů mezi jednotlivými státy.

Metodika

Zpracování diplomové práce lze rozdělit do několika dílčích kroků.

Struktura práce je následující:

1. Úvod
2. Cíl práce
3. Literární rešerše
4. Metodika
5. Analytická část
6. Závěr

V úvodu autorka v krátkosti uvede téma a vysvětlí, proč je toto téma pro zpracování relevantní.

V následující kapitole nazvané "Cíl práce", autorka upřesní svůj cíl, výzkumnou otázku a hypotézy spojené se zpracováním práce. Zároveň vysvětlí potenciální přínos své práce pro aktuální výzkum.

Následovat bude tvorba literární rešerše. Tato část poskytne podrobný přehled literatury a aktuálního stavu znalostí se zaměřením na problematiku fiskální udržitelnosti zemí Perského zálivu. Bude zahrnovat kritickou analýzu nejvýznamnějších studií včetně použitých metod, zjištěných výsledků a případně i problematických bodů. Metodicky bude tato část práce analýzou dokumentů.

Literární rešerše vytvoří podklad pro autorku k upřesnění metod použitých pro analytickou část práce. Kapitola nazvaná "Metodika" detailně představí všechny použité metody; bude obsahovat také zdroj data, jejich popis a postup jejich přípravy pro analýzu.

V následujícím kroku (analytická část) autorka s využitím metod uvedených v metodice využije poznatky získané během studia literatury k analýze získaných dat. Tato část je stěžejní složkou diplomové práce. Tato část diplomové práce bude obsahovat výsledky analýzy a srovnání výsledků s ostatními autory zaměřenými na stejné téma (diskuse). Tato část může obsahovat také doporučení pro tvůrce politik nebo další zainteresované strany.

V závěrečné části (kapitola Závěr) autorka shrne své poznatky, zmíní omezení výzkumu a uvede případné možnosti dalšího výzkumu.

Doporučený rozsah práce

100 – 120 stránek

Klíčová slova

fiskální udržitelnost, holandská nemoc, prokletí zdrojů, státy Perského zálivu

Doporučené zdroje informací

Aljabri, S., Raghavan, M., & Vespignani, J. (2022). Oil prices and fiscal policy in an oil-exporter country: Empirical evidence from Oman. *Energy Economics*, 116544.

<https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106103>

Deloitte. (n.d.). VAT in the GCC Old news or new chapter? Retrieved from

<https://www2.deloitte.com/iq/en/pages/about-deloitte/articles/VAT-in-the-GCC.html>

Chemingui, M. A., & Roe, T. (2008). Petroleum revenues in Gulf Cooperation Council, countries and their labor market paradox. *Journal of Policy Modeling*, 30(3), 491–503.

<https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2007.09.005>

Lemgruber, A., Masters, A., & Cleary, D. (2015). *Understanding Revenue Administration : An Initial Data Analysis Using The Revenue Administration Fiscal Information Tool*. Washington, D.C.

Mahmah, A. EL, & Kandil, M. E. (2019). The balance between fiscal consolidation and non-oil growth: The case of the UAE. *Borsa Istanbul Review*, 19(1), 77–93. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2018.05.002>

Shaw, T. (2017). Long-term fiscal sustainability analysis: Benchmarks for Independent Fiscal Institutions. *OECD Journal on Budgeting*, 17(1), 125–151.

Předběžný termín obhajoby

2022/23 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. Ing. Irena Benešová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomiky

Elektronicky schváleno dne 21. 11. 2022

prof. Ing. Lukáš Čechura, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 24. 11. 2022

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 24. 03. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci Analýza a komparace fiskální udržitelnosti zemí Perského zálivu jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29.3.2023
Mgr. Adriana Abu Zummarová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní doc. Ing. Ireně Benešové, Ph.D. za vedení mé práce, podnětné připomínky a velkou trpělivost. Zároveň bych ráda připojila poděkování paní Ing. Lence Rumánkové, Ph.D. za konzultaci ekonometrických modelů použitých v práci.

Analýza a komparace fiskální udržitelnosti zemí Perského zálivu

Abstrakt

Cílem této práce je analyzovat, jako jaké míry závislost států Rady pro spolupráci arabských zemí v Zálivu (GCC) na nerostném bohatství ovlivňuje jejich fiskální udržitelnost. Státní příjmy všech členských států GCC jsou závislé na zisku z ropy a jejích derivátů. Tato závislost je často spojována se dvěma negativními jevy, obecně nazývanými jako paradox hojnosti – holandskou nemocí a prokletím zdrojů. Jejich existence v této práci je ověřována pomocí dvou ARDL modelů. Ty jsou zkonstruovány za základě dat z let 1991 – 2021 a zahrnují škálu demografických, společenských a ekonomických veličin. Následně jsou ekonomiky států GCC porovnány mezi sebou pomocí indexu hospodářské diverzifikace (EDI) a jsou zhodnoceny trendy a vývoj v oblasti ekonomické diverzifikace regionu. V prvním ekonometrickém modelu se podařilo potvrdit existenci holandské nemoci, tedy významný pozitivní vztah mezi cenou ropy a reálným měnovým kurzem. Výsledky druhého ekonometrického modelu již vycházejí ambivalentní, jelikož byl prokázán negativní vztah mezi příjmy z ropy a ekonomickým růstem, avšak ve stejném časovém období. Oba modely však potvrdili signifikantní vliv dalších socio-ekonomických proměnných, jako je míra nezaměstnanosti žen, podíl studentů v populaci, tok přímý zahraničních investic, otevřenost ekonomiky nebo kontrola korupce.

Klíčová slova: holandská nemoc, prokletí zdrojů, ARDL model, paradox hojnosti, ekonomiky závislé na nerostném bohatství, rentiérské státy, Rada pro spolupráci v arabských zemí v Zálivu, fiskální udržitelnost, ekonomická diverzifikace

JEL Klasifikace: F43, O53, O57, Q32, Q35

Analysis and Comparison of the Gul Countries' Fiscal Sustainability

Abstract

This paper aims to analyse the extent to which the dependence of the Gulf Cooperation Council (GCC) states on mineral wealth affects their fiscal sustainability. All GCC member states' government revenues depend on the profits from oil and its derivatives. This dependence is often associated with two negative phenomena referred to as the paradox of abundance - the Dutch disease and the resource curse. Their existence is verified in this paper using two ARDL models. These are constructed using data from 1991-2021 and include a range of demographic, social, and economic variables. Subsequently, the GCC economies are compared using the Economic Diversification Index (EDI), and trends and developments in the region's economic diversification are assessed. In the first econometric model, the existence of Dutch disease, a significant positive relationship between the oil price and the real exchange rate, is confirmed. The results of the second econometric model are ambivalent, as a negative relationship between oil revenues and economic growth has been demonstrated, but over the same period. However, both models confirmed the significant impact of other socio-economic variables such as the female unemployment rate, the share of students in the population, the flow of foreign direct investment, the openness of the economy, or the control of corruption.

Keywords: Dutch disease, Resource curse, ARDL model, The paradox of plenty, Resource - dependent economies, Rentier states, Gulf Cooperation Council, Fiscal sustainability, Economic diversification

JEL Classification: F43, O53, O57, Q32, Q35

Obsah

1	ÚVOD.....	14
2	CÍL PRÁCE A METODIKA	16
2.1	CÍL PRÁCE	16
2.2	METODIKA	16
3	TEORETICKÁ ČÁST	21
3.1	MILNÍKY HISTORICKÉHO VÝVOJE STÁTŮ GCC	22
3.1.1	<i>Kmenové uspořádání regionu GCC</i>	22
3.1.2	<i>Koloniální vlivy v regionu GCC</i>	25
3.1.3	<i>Objevení ropy v regionu</i>	26
3.1.4	<i>Rada pro spolupráci arabských států v Zálivu</i>	27
3.2	PROBLÉMY EKONOMIK ZÁVISLÝCH NA NEROSTNÝCH ZDROJÍCH	28
3.2.1	<i>Holandská nemoc</i>	28
3.2.2	<i>Prokletí zdrojů</i>	31
3.2.3	<i>Rentiérství</i>	32
3.3	CHARAKTERISTICKÉ RYSY EKONOMIK GCC	34
3.3.1	<i>Ropný průmysl</i>	34
3.3.2	<i>Trh práce</i>	38
3.3.2.1	Místní pracovní síla.....	39
3.3.2.2	Zaměstnanost žen.....	42
3.3.2.3	Zahraniční pracovní síla.....	43
3.3.2.4	<i>Sponzorství – Kalafa</i>	44
3.3.3	<i>Soukromý sektor v GCC</i>	45
3.3.4	<i>Problematika zdanění ve státech GCC</i>	48
4	ANALYTICKÁ ČÁST.....	53
4.1	EKONOMETRICKÝ MODEL K OVĚŘENÍ EXISTENCE HOLANDSKÉ NEMOCI	53
4.1.1	<i>Cíl modelu ARDL-DD</i>	54
4.1.2	<i>Endogenní proměnná</i>	55
4.1.3	<i>Exogenní proměnné</i>	56
4.1.4	<i>Předpoklady modelu</i>	59
	Deskriptivní statistiky	59

4.1.5	<i>Odhad modelu ARDL-DD</i>	70
4.2	EKONOMETRICKÝ MODEL K OVĚŘENÍ EXISTENCE PROKLETÍ ZDROJŮ	77
4.2.1	<i>Cíl modelu</i>	77
4.2.2	<i>Endogenní proměnná</i>	78
4.2.3	<i>Exogenní proměnné</i>	79
4.2.4	<i>Předpoklady modelu</i>	86
4.2.5	<i>Odhad modelu ARDL-RC</i>	87
4.3	KOMPARACE UKAZATELŮ FISKÁLNÍHO ZDRAVÍ MEZI STÁTY GCC	93
5	VÝSLEDKY A DISKUSE	100
5.1.1	<i>Výsledky modelu ARDL-DD</i>	100
5.1.2	<i>Výsledky modelu ARDL-RC</i>	103
6	ZÁVĚR	110
7	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	112
7.1	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	112
7.2	INTERNETOVÉ ZDROJE	121
8	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A ZKRATEK	128
8.1	SEZNAM OBRÁZKŮ	128
8.2	SEZNAM TABULEK	128
8.3	SEZNAM GRAFŮ	128
8.4	SEZNAM ROVNIC	129
8.5	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	130
9	PŘÍLOHY	132

1 Úvod

Tato práce si klade za cíl analyzovat, do jaké míry závislost členů Rady pro spolupráci arabských států v Zálivu (*Gulf Cooperation Council, GCC*)¹ na nerostných zdrojích ovlivňuje jejich fiskální udržitelnost. Tento region je právě charakteristický značným ekonomickým blahobytem, vyplývajícím z exportu nerostných zdrojů. Příjmy z těchto zdrojů v šesti ekonomikách GCC (Bahrajn, Katar, Kuvajt, Omán, Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty) tvoří 16-40 % státního HDP a s výjimkou Spojených arabských emirátů představují hlavní příjmy ekonomiky. Se závislostí na nerostných zdrojích se však ruku v ruce pojí jistá negativa, jako je jednostranné zaměření ekonomik a upozadění jiných hospodářských sektorů. Tyto negativní aspekty lze obecně pojmenovat jako tzv. paradox blahobytu. Mezi nejčastěji diskutované jevy tohoto paradoxu patří holandská nemoc a prokletí zdrojů. Právě na těchto fenoménech bude fiskální zdraví zkoumaných ekonomik ověřováno.

Práce je rozdělena do dvou částí. První z nich, svým cílem teoretická, přináší seznámení se charakteristikami ekonomik regionu GCC. Představuje historické události, které zásadně ovlivnily směřování a společenské uspořádání regionu. Dále jsou v této části blíže představeny studie zabývající se holandskou nemocí a prokletím zdrojů. Tyto jevy a obecně paradox blahobytu jsou v současné chvíli velice populární téma, jelikož mnohé ekonomiky bohaté na nerostné zdroje nekopírují trajektorii hospodářského vývoje, kterou známe z teorie komparativních výhod Adama Smithe a Davida Ricardo. Naopak se v dlouhodobém horizontu může závislost na nerostném bohatství přispět k negativům jako je vytlačení dalších sektorů ekonomiky, reálnou apreciací měny, případně poklesem ekonomického růstu. Spolu s těmito ekonomickými aspekty někteří autoři také poukazují na společenská negativa zmíněných fenoménů, jako je například vysoká míra nezaměstnanosti některých skupin populace a všudypřítomná korupce. Konkrétně v regionu GCC lze o korupci hovořit v kontextu rentiérství a rent-seekingu. Zde bude představen koncept *wasta*, který je charakteristický právě pro tento region a vyzdvihuje důležitost společenských konexí. Teoretická část práce rovněž poskytne vhled do problematiky regionálního trhu

¹ V originále se organizace jmenuje doslova Rada pro spolupráci arabských zemí Arabského zálivu (*al-khalīj al-ʿarabī*), avšak v českém jazyce se můžeme setkat s několika variantami pojmenování této organizace

práce a představí několik problémů, kterým čelí tamní soukromý sektor. Představení charakteristických rysů ekonomik GCC by nebylo kompletní bez popisu aktuální daňové politiky jednotlivých států GCC a nastínění směru, kterým se v tomto ohledu chtějí regionální mocnosti ubírat.

Analytická část práce ověří existenci holandské nemoci a prokletí zdrojů pomocí kvantitativního autoregresního modelu rozložených časových zpoždění (ARDL). Testování probíhá na základě vybraných demografických a ekonomických proměnných z období 1991 – 2021, ta však jsou pro každý model dodatečně upravena a převedena na logaritmické, potažmo diferenciální hodnoty. Rovněž jsou představeny deskriptivní statistiky všech použitých proměnných, jejich vývojové trendy a jsou otestovány na přítomnost jednotkového kořene, autokorelace, multikolinearity a stacionarity. Kromě dvou modelů ARDL je v této části práce představena také komparační analýza jednotlivých států GCC za pomoci Indexu hospodářské diverzifikace (*Economic Diversification Index*, EDI), který je následně porovnán s proměnnými použitými ke konstrukci ARDL modelů.

Závěr práce se věnuje diskuzi nad výsledky ARDL modelů, možnými chybami testování a důvody, které mohly vést k odhadnutým výsledkům. Zároveň tato část práce představuje několik alternativních možností testování a dalšího výzkumu.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem této práce je analyzovat, do jaké míry jsou zdravé a udržitelné veřejné finance členských států GCC. Všech šest států GCC má značné fiskální příjmy z nerostného bohatství, které dlouhá léta bylo jediným zdrojem příjmů státního rozpočtu a tento trend přetrvává do současnosti. Ceny ropy, potažmo zemního plynu jsou však velmi volatilní, jelikož jsou stanovovány na světových burzách a do jisté míry je ovlivňují organizace jako je Organizace zemí vyvážejících ropu (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*, OPEC). To však znamená, že tyto státy mají relativně malou kontrolu nad tím, jaké fiskální příjmy budou mít v nadcházejících obdobích. Není proto překvapivé, že jim je ze strany mezinárodních organizací jako Mezinárodní měnový fond (*International Monetary Fund*, IMF) dlouhodobě doporučováno diverzifikovat státní příjmy a oprostit se od závislosti na nerostných surovinách (IMF, 2002; Fasano a kol., 2003; Fasano a kol., 2004; Lane a kol. 2005).

Výzkumnou otázkou, kterou se tato práce zabývá je ověřit, ***do jaké míry závislost států GCC na nerostných zdrojích ovlivňuje jejich fiskální udržitelnost.*** Nezdravý dopad závislosti států na nerostném bohatství se pojí především s jevy jako je holandská nemoc, případně obecněji definované prokletí zdrojů. Tyto dva fenomény budou podstatou analýzy této práce. Dílčím cílem je pak zhodnotit jaké jsou rozdíly mezi jednotlivými členskými státy GCC, který ze států si s hospodářskou diverzifikací v současné chvíli vede nejlépe a jaké trendy ekonomiky členských států v kontextu udržitelnosti následují. Konkrétní cíle, které povedou k zodpovězení výzkumné otázky jsou:

1. Potvrdit existenci holandské nemoci v zemích GCC
2. Potvrdit existenci prokletí zdrojů v zemích GCC
3. Porovnat a analyzovat úroveň diverzifikace ekonomik států GCC

2.2 Metodika

Důkaz existence holandské nemoci a prokletí zdrojů bude proveden pomocí kvantitativního testování, konkrétně ekonometrického autoregresního modelu rozložených časových zpoždění (Autoregressive Distributed Lag, ARDL), vytvořeného autory Pesaran,

Shin a Smith (2001). Tento model je hojně používán k testování holandské nemoci a jejích variant (Mahadi, 2011, Jahan-Parvan, Mohammadi, 2011), a to především z toho důvodu, že v ARDL modelu endogenní i exogenní proměnné spolu souvisí nejen v současnosti, ale i v historických hodnotách. Model je tedy založen na dynamice ekonomických proměnných. Podle autorů Asmau, Agility a Amina (2019) výhodou tohoto modelu je, že eliminuje problém endogenity a na malých vzorcích jsou tedy spolehlivější výsledky, než je tomu u jiných, kointegračních metod (Asmau, 2019).

Zkoumané proměnné jsou v rámci testování prvního cíle – ověření existence holandské nemoci v zemích GCC, testovány za pomoci dvou časových zpoždění, aby nedošlo k přílišné šíři testování. Tento argument používá při testování rovněž autor Yazid Mahadi (2011), jehož práce “*The Dutch Disease Hypothesis: Evidence from the Gulf Cooperation Council*“ slouží jako inspirace pro první ekonometrický model. Mahadi zde ověřuje možnou existenci holandské nemoci v základní variantě, tedy jako závislost reálného měnového kurzu na reálné ceně ropy (Rovnice 1):

Rovnice 1: Výpočet reálného měnového kurzu

$$RER_t = E_t \times P_t / P^* \quad (1)$$

Kde:

RER je reálný měnový kurz

E_t je nominální měnový kurz

P_t je domácí cenová hladina, definována Indexem spotřebitelských cen (*Consumer Price Index*, CPI)

P^* je CPI Spojených Států Amerických (USA)

S cílem zohlednit další aspekty ekonomik GCC je do modelu zahrnuto také několik makroekonomických proměnných, konkrétně: celková míra nezaměstnanosti populace, míra nezaměstnanosti žen, HDP per capita, tok čistých zahraničních investic, podíl zisku z ropy, obchodní bilance státu a podíl vysokoškoláků v populaci. Krom těchto veličin jsou zahrnuty také proměnné hodnotící kvalitu a fungování společnosti v podobě World Governance Indicators (WGI), z nichž jsou použity indexy pro: kontrolu korupce, efektivitu vlády a kvalitu regulace. Mezi použitými ukazateli lze však očekávat výskyt vysoké

multikolinearity, která se mezi makroekonomickými veličinami objevuje z důvodu jejich agregovanosti.

V prvním kroku testování jsou představeny deskriptivní statistiky zkoumaných proměnných, aby bylo možné zohlednit možné extrémní výkyvy, diskutovat trendy které se v souboru dat vyskytují a případně je upravit. Všechny použité proměnné jsou následně otestovány na možnou multikolinearitu, stacionaritu a heteroskedasticitu. Poté jsou data po vzoru práce Mahadi (2011) převedena na logaritmické hodnoty.

Standardním testem by při provádění kvantitativní analýzy byla také verifikace neexistence autokorelace reziduí, tedy statistického jevu, při kterém existuje vztah mezi po sobě jdoucími hodnotami reziduí v regresní analýze. Jedním z hlavních důsledků autokorelace reziduí je to, že vyšší hodnoty reziduí jsou spojené s vyšší pravděpodobností vysokého rezidua v budoucích hodnotách, což může vést k nesprávným odhadům výsledků regresní analýzy (Wooldridge, 2002). Tento fakt bude demonstrován pomocí Durbin-Watsonova testu (DW test), jehož hodnota se pohybuje v rozmezí od 0 do 4, kde hodnota 2 indikuje absenci autokorelace. Pokud je DW testovací statistika významně menší než 2, naznačuje to pozitivní autokorelaci, zatímco pokud je významně větší než 2, naznačuje to negativní autokorelaci.

Dalším statistickým ukazatelem, který bude testovat kvalitu vybraných modelů je Akaiikovo kritérium (AIC), což je odhad chyby predikce, a tím i relativní kvality statistických modelů pro daný soubor dat (Kočenda, Černý, 2015). AIC odhaduje kvalitu každého modelu ve vztahu k ostatním modelům, což je s ohledem na charakter ARDL modelu jako kointegračního modelu důležitý ukazatel. Použitý ekonometrický software Eviews 12 již umožňuje automatický výběr modelu podle nejlepšího možného kritéria, a tedy nejkvalitnější variantu modelu s ohledem na všechny vstupní informace.

Častým problémem modelů pracujících s časovými řadami je existence jednotkového kořene, a tedy neexistence stacionarity reziduí. V této práci bude stacionarita testována pro každou použitou proměnnou zvlášť za pomoci formálního Augmented – Dickey-Fullerův test stacionarity s nulovou hypotézou $H_0 = \text{proměnná je nestacionární}$. Variant testování stacionarity je velké množství a dělí se podle použitých dat. Časové řady a panelová data, jako ta použita v této práci, se často testují pomocí Fisherova testu. Ten je vhodný především pro kointegrační modely, a to z důvodu možné existence

jednotkového kořene. Konkrétně v modelech ARDL je jednotkový kořen možným problémem kvůli opakování proměnných v různých časových zpožděních, a tedy opakování trendu, který proměnné mají. To může být problematické u makroekonomických dat, která mají tendenci podléhat stejnému trendu. Pesaran (1999), který je autorem ARDL modelu však tvrdí, že ve své podstatě není nutné přikládat existenci jednotkového kořene takovou váhu, jelikož v dlouhém období jednotlivá data vykazují stacionaritu.

Po upravení všech dat tak, aby splňovala nejlepší možná statistická kritéria bude odhadován ekonometrický model, jehož obecný tvar má následující podobu (Rovnice 2):

Rovnice 2: Rovnice holandské nemoci v logaritmickém tvaru

(2)

$$\log RER_t = c + \log RER_{(t-1)} + \log x_{1ti} + \log x_{2ti} + \log x_{3ti} + \dots + u_{ti}$$

Obdobným způsobem je odhadován model testující prokletí zdrojů. I tento fenomén je aktuálně velmi populárním předmětem zkoumání, hlavně v rozvojovém světě. Proto není překvapivé, že existuje několik variant jeho testování. Mezi nejčastější endogenní proměnné, na kterých lze prokletí zdrojů ověřovat patří: a) míra investic, b) procentuální růst reálného HDP. Podle ekonomické teorie by v ekonomikách, které jsou postiženy prokletím zdrojů, by oba ukazatele měly mít negativní směr působení. V této práci bude fenomén testován rovněž pomocí ARDL modelu, konkrétně po vzoru autorů Anshasy, Mohaddes a Nuget (2015), potažmo GU, Umar, Soran a Yue (2020). Testována bude závislost vztahu mezi hospodářským růstem a zisky z ropy. Obecná varianta modelu má následující podobu (Rovnice 3):

Rovnice 3: Základní rovnice k ověření existence prokletí zdrojů

(3)

$$\log GDP_GROWTH_t = c + \log GDP_GROWTH_{(t-1)} + \log INCOME_OIL_{ti} + x_{2ti} + x_{3ti} + \dots + u_{ti}$$

Kde:

GDP_GROWTH je roční růst HDP jako % změna

INCOME_OIL jsou zisky z ropy jako % HDP

Oproti holandské nemoci se tento výzkum liší v tom ohledu, že endogenní proměnná je převedena do diferenciální podoby a zároveň je zahrnuto větší zpoždění, než je tomu v práci autora Mahadi (2011). Níže je možné nalézt upravenou variantu rovnice druhého ekonometrického modelu (Rovnice 4). Stejně tak jako u předchozího testování, i zde bude zařazeno několik dalších proměnných. Především takové, na kterých lze demonstrovat kvalitu občanské společnosti a otevřenost ekonomiky.

Rovnice 4: Upravená rovnice k ověření existence prokletí zdrojů

(4)

$$\begin{aligned} & dif \log GDP_GROWTH_{ti} \\ & = c + dif \log GDP_GROWTH_{(t-1)} + \log INCOME_FROM_OIL_{ti} + \log x_{2ti} \\ & + \log x_{3ti} \dots + u_{ti} \end{aligned}$$

I v případě tohoto modelu budou provedeny testy na možnou multikolinearitu, heteroskedasticitu, autokorelaci a stacionaritu. Metody testování těchto statistických chyb budou stejné, jako u prvního ARDL modelu.

Jelikož použité množství dat neumožňuje využití kontrolních proměnných pro jednotlivé státy GCC, poslední kapitola analytické části se bude zabývat komparací ukazatelů fiskální udržitelnosti jednotlivých zemí GCC. K této komparaci poslouží jako referenční ukazatel nově vytvořený Index ekonomické diverzifikace (EDI), který byl v roce 2020 vytvořen v UAE, a který hodnotí všechny státy na základě několika kritérií z oblasti výroby, obchodu a vládních příjmů. Tento index bude následně porovnán se statistikami použitými při konstrukci ARDL modelů, případně diskutován v kontextu jiných relevantních ukazatelů.

Na základě všech získaných modelů a komparace jednotlivých států GCC mezi sebou bude možné vyhodnotit jednotlivé cíle práce a diskutovat, ***do jaké míry závislost států GCC na nerostných zdrojích ovlivňuje jejich fiskální udržitelnost.*** Předmětem diskuse budou rovněž vývojové trendy v jednotlivých státech a výzvy, kterým ekonomiky GCC čelí a musí do budoucna zohlednit.

3 Teoretická část

V této části bude první řadě geograficky vymezen a definován region Perského zálivu, tedy konkrétní státy, kterými se práce bude zabývat. Následně bude stručně charakterizován jejich historický a socio-ekonomický vývoj se zaměřením na ty aspekty, které se zdají jako důležité s ohledem na vytyčené cíle tohoto výzkumu. Páteří této části práce bude představení fenoménů holandská nemoc a prokletí zdrojů, jejichž existence bude v analytické části ověřována za pomoci kvantitativních modelů. Ekonomiky GCC mají množství charakteristik, které by možnou existenci těchto paradoxů blahobytu² (Smith, Waldner, 2021) mohly naznačovat. Tyto charakteristiky budou blíže představeny v samostatné kapitole. Velký důraz je kladen na problematiku ropného průmyslu, který se odráží na místním trhu práce, stejně tak jako na fungování soukromého sektoru. S ohledem na otázku diverzifikace budou zároveň představeny a diskutovány daňové příjmy jednotlivých států.

Zkoumané území má svá specifika a krom množství nerostného bohatství je nutno také zmínit, že všechny státy regionu jsou z politologického hlediska v počáteční fázi své existence. Dle Beblawi (2011) je např. od evropských států je dělí dvě století utváření státní samosprávy. Nelze tedy předpokládat, že veřejné instituce jsou postaveny na stejných principech, jako je tomu v evropském kontextu. Na všechny zkoumané státy lze rovněž nahlížet jako na státy rentiérské (Beblawi, 1987) Ačkoli se tímto termínem pojí značná negativa, regionu se díky nerostným zdrojům podařilo vytvořit potřebnou infrastrukturu či vzdělávací systém. Aktuálně se jedná o státy, které dosahují globálně nejvyšších HDP per capita. V současné chvíli sice mezi ekonomikami států GCC existují značné rozdíly, nicméně dlouhodobým cílem všech šesti zkoumaných států je větší diverzifikace rozpočtových příjmů. K tomu může sloužit především úprava daňového systému, větší participace některých skupin na trhu práce, případně podpora soukromého sektoru.

² Lze se v českém jazyce rovněž setkat s pojmem „paradox hojnosti“

3.1 Milníky historického vývoje států GCC

V této kapitole budou představeny nejdůležitější události moderních dějin zkoumaného regionu s ohledem na: a) předmět zkoumání této práce b) společenské a ekonomické charakteristiky současných ekonomik GCC. Prvním zásadním aspektem historického vývoje zkoumaného regionu je společná kmenová minulost všech států. Ta se až do současné chvíle velmi výrazně projevuje ve společnosti jednotlivých států, stejně jako v ekonomické integraci regionu a jeho zahraničním směřování (Maisel, 2018). Dalším důležitým aspektem je koloniální minulost regionu. Z té vyplývá, že se státy začaly osamostatňovat teprve v období dekolonizace po druhé světové válce, a až nyní si hledají cestu k etablování některých veřejných institucí (Beblawi, 2011). Posledními dvěma zásadními událostmi jsou objevení ropy v regionu v 30. letech 20. století³ a vznik organizace GCC v 70. letech 20, z důvodu rostoucí hrozby ze strany Iránu (Aljazeera Centre for Studies, 2015).

3.1.1 Kmenové uspořádání regionu GCC

Jak již bylo nastíněno, na státy GCC lze nahlížet jako na státní útvary na relativním počátku své existence. Ačkoli se jedná o celkem homogenní národy s dlouhou historií, většinou byly pod nadvládou jiné velmoci v jejímž rámci si udržovali větší či menší autonomii (Gombár, 2004). Podle Wagnera (1998) se již v předislámské době jednalo o velmi integrovanou kmenovou společnost. Právě tento autor tvrdí, že na všechny kmeny regionu nelze nahlížet samostatně, jako jeden ucelený „arabský národ“ (Wagner, 1998). Této „panarabské“ rétoriky si budeme moci později povšimnout například v otázkách zavedení daní. (Harrison, 2010)

Nejdůležitějším úsekem historického vývoje kmenových svazů Arabského poloostrova je pro účely této práce zhruba 17.-20 století, jelikož zde byly položeny základy jak současných státních zřízení, tak politicko-ekonomického směřování. V první řadě je však nutné geograficky vymezit region Blízkých východ, se kterým bude tato práce pracovat. To konkrétně z důvodu existence několika definicí tohoto regionu. Obrázek 1 ilustruje nejužěji vymezené území Blízkého východu, které lze použít.

³ Pro více informací viz stránky těžebních společností ARAMCO, případně GEOEXPRO

Obrázek 1: Mapa regionu Blízkých východ

Zdroj:Wikimedia Commons (2022)

V kontextu kmenových struktur⁴ a obecně dějin Blízkého východu bych ráda vyzdvihla český výzkum v této oblasti. Již od přelomu 20. století je Česká republika (ve všech svých předchozích státních zřízeních) známa svou historickou, politologickou a jazykovou činností v oboru arabistiky.⁵ Zásadní informace v této kapitole jsou mimo jiné získány z knihy *Kmeny a klany v arabské politice* (2004) českého arabisty Eduarda Gombára.

Až do současnosti je ve vztazích GCC patrná významná role Saudské Arábie (SAU) jako jakéhosi regionálního vůdce. To je právě způsobeno historickým kontextem, kdy všechny aktuální vládnoucí dynastie v regionu odvozují svůj původ v závislosti na vztahu k dynastiím SAU. V tomto bodě je nutné zmínit několik zásadních historických postav SAU – Muhammad bin Abd al-Wahhab, Mohammad bin Sa^cud a Abd al-Azíz al-Saud. První zmíněný byl muslimským reformátorem, který navrácel islám k puritánským kořenům ve snaze se co nejvíce době proroka Muhammada. V politickém kontextu bylo učení Abd

⁴ Pro větší detaily viz MAISEL, Sebastian, *Tribalism and Family Affairs in the Arabian Peninsula*, BRILL.

⁵ Ze všech významných arabistů lze zmínit např. Alois Musil, Felix Tauer, Rudolf Dvořák, Eduard Gombár, Jaroslav Oliverius, Bronislav Ostránský či František Ondráš

al-Wahhába charakteristické očistou od novot (*bid^Cat*), a nastolením zřízení nejvěrněji se přibližujícímu k islámskému právu (*šari^Cat*). Role wahhábismu je i v současné době v SAU, potažmo v celém regionu GCC velmi významná (Dorsey, 2013) a lze na jejím základě interpretovat některá společenská specifika – jako třeba přístup žen na trh práce (Sabet, 2014).⁶ Druhý zmíněný byl tehdejší vládcem velbloudářského kmene ve střední Arábii, kterého al – Wahhab a jeho učení oslovilo. To až do té míry, že po smrti al-Wahhaba spojil duchovní a vladařskou funkci do jedné a byl založen první teokratický emirát v SAU. Tato koncentrovaná moc připadla do rukou současné vládnoucí dynastie Al-Saud (Gombár, 2004). Poslední zmíněnou osobou (Abd al-Azíz al-Saud) je potomek předchozího zmiňovaného kmenového vůdce, který za pomoci dalších emírů z oblasti dobyl nynější hlavní město SAU – Riyád, sjednotil všechny místní kmeny, jejichž náčelníci jej jmenovali imámem a je považován za jakéhosi zakladatele moderní SAU (Cleveland, Bunton, 2009; Gombár, 2004).

Výše zmínění „otcové“ současné SAU pocházeli z kmenového svazu Aniza, od kterého svůj původ odvozují také vládnoucí dynastie v Kuvajtu (KWT), Kataru (QAT) a Bahrajnu (BHR) a není proto překvapivé, že si v průběhu moderních dějin vzájemně pomáhali ve svých politických ambicích. Kořeny všech tří států (BHR, KWT, QAT) lze hledat v kmeni Utub, který se od původního svazu oddělil a usadil se v oblasti dnešního KWT. Tento kmen byl tvořen rodinami – Al Džalahima, Al Chalífa a Al Sabah. Právě poslední dvě zmíněné jsou současnými vládnoucími dynastiemi v BHR a KWT. Rodina Al Džalahima se vydala cestou podnikání ve stavitelství lodí, ke kterému se ještě vrátíme později v charakteristikách historického vývoje regionu. QAT byl po jistou dobu také ovládnut rodinou Al Chalífa, nicméně při další migraci kmenů z centrální Arábie byla nahrazena rodinou Al-Thání, která si stejně jako předchozí dvě zmíněné udržela vládnoucí postavení až do současnosti (Cleveland, Bunton, 2009).

Právě fakt, že všechny čtyři zmíněné rodiny, které etablovali své postavení v regionu již v průběhu 18. století vládnou až do současné chvíle ve čtyřech státech GCC ilustruje, jak silnou tradici kmenové vazby v regionu mají. To se zároveň netýká jen vládnoucích rodin,

⁶ Zajímavým srovnáním může být např. SAU vs Indonésie v oblastní ženských práv a zapojení v ekonomice. Indonéska islámská doktrína Pesantren má rovněž kořeny ve Wahhabismu, nicméně společenská realita je naprosto odlišná od té v SAU. Více informací lze nalézt např. v článku ROHMANIYAH Inayah, WOODWARD Marc, Wahhabi Perspectives on Pluralism and Gender: A Saudi – Indonesian Contrast

spousta odvětví je tradičně vykonávána na základě kmenové příslušnosti konkrétními rodinami. Jakákoli změna rozložení sil v politice je tedy podle některých autorů dost diskutabilní (Eickelman, 2018).

Region GCC je kromě čtyř výše zmíněných států tvořen rovněž Ománem (OMN) a Spojenými arabskými emiráty (ARE). Tyto státy nemají stejnou kmenovou historii, jelikož jejich předci nepocházejí z kmenového svazu Aniza. Po dlouho dobu však byly ARE považovány za součást OMN, jelikož většinové obyvatelstvo tohoto území spadalo do větve jihoarabských kmenů. V období koloniální nadvlády byly dokonce ARE nazývány Smluvní Omán (Gombár 2004, Maisel 2009). Více se s ostatními státy regionu sblížili právě díky sunitskému islámu, v případě ARE také díky wahhábismu.

Jak bylo zmíněno v úvodních slovech této kapitoly, kmenová provázanost a byla zahrnuta především z toho důvodu, že i v současnosti hraje důležitou roli v uspořádání společnosti, jak bude ilustrováno například v kapitole o veřejných financích států GCC. Role náboženské reprezentace je rovněž nezanedbatelná, ačkoli dle některých autorů již existují náznaky, že v posledních letech vliv wahhábismu v SAU⁷ oslabuje (Ťupek, 2023). Výše diskutované jevy mohou být považovány za důležité v kontextu soudržnosti a integrace uskupení GCC. Jejich vliv však je možné především pozorovat na socio-ekonomických statistikách regionu.

3.1.2 Koloniální vlivy v regionu GCC

Dalším zajímavým aspektem historického vývoje koloniální nadvláda, kterou si všechny země v průběhu dějiny prošly. Kolonialismus měl však v každém státě jinou podobu. Vzhledem k tématu této práce je unikátní historický vývoj Kuvajtu, který se stal na konci 19. století součástí autonomní Baserské provincie. Bohatství a prestiž tohoto přístavu mu přinesla finanční nezávislost na Osmanské říši, stejně jako zájem Velké Británie. Tato autonomie dala KWT možnost etablovat se jako regionální obchodní centrum s rozmanitým a velmi konkurenčním trhem.

Přístavní stát byl rovněž vyhlášený svými lovci přírodních perel, které se v Perském zálivu vyskytovaly. Někteří autoři zabývající se holandskou nemocí (Mahadi, 2011) proto

⁷ A napříč regionem GCC

často hovoří o množném výskytu tohoto fenoménu v souvislosti s KWT již před objevením ropy, a to právě kvůli ve velké produkci perel, která upozadovala další ekonomická odvětví. Tato ekonomická deviza KWT byla posléze oslabena kvůli větší konkurenci trhu způsobené levnějšími perlami z Japonska, nicméně přístavní stát se s touto situací dokázal relativně rychle vypořádat přetransformovat svůj trh. Tato historická etapa by mohla pro nynější KWT sloužit jako inspirace k transformaci ekonomiky.

Vědomí toho, že státy byly ještě do relativně nedávné doby pod správou jiné mocnosti je rovněž důležité k uvědomění si, jak krátký institucionální vývoj v oblasti zatím pozorujeme. Všechny zkoumané státy získaly nezávislost až po druhé světové válce. Do té doby jim byly všechny zákony a státní uspořádání importovány z velmocí, se kterými leckdy neměly žádné jiné než vazalské vztahy.

3.1.3 Objevení ropy v regionu

Zásadní etapou pro politicko-ekonomický vývoj regionu byla 30. léta 20. století, kdy došlo k objevům ropy na Blízkém východě. První ropné pole bylo objeveno roku 1927 v Iráku, avšak brzy poté se začalo proslýchat, že i na jiných místech v Perském zálivu by se mohla nacházet naleziště ropy (Sorkhabi, 2008). Průkopníkem v bádání po ropných ložiscích byl britský důstojník Holmes, který se snažil přesvědčit místní elity, aby investovali do průzkumu ropy v oblasti. Tu se podařilo nalézt v roce 1931 poprvé v Bahrajnu, kde paradoxně o průzkum nerostného bohatství původně vůbec neměli zájem. Po Bahrajnském úspěchu již neměla ani SAU problém udělit koncesi pro průzkum terénu, a to i z toho důvodu, že v té době klesly tržby z poutě do Mekky a saudský král se začínal ohlížet po dalších možných příjmech do státní pokladny. V roce 1933 tedy započal výzkum rovněž v SAU (ARAMCO, 1999). Dynamika výzkumu se poté značně omezila kvůli druhé světové válce, nicméně inspirovány průkopníky z Bahrajnu, i dalších státy GCC udělili koncese k objevování ropy na jejich území. Do roku 1962 byla objevena naleziště ropy ve všech státech dnešního GCC (Morton a kol., 2012). Pro zajímavost je objev ropy v ARE jedním z hlavních důvodů, proč se jednotlivé emiráty spojily roku 1958 v jeden státní celek. Z počátku byly ropné vrty vlastněny soukromými zahraničními firmami, avšak v průběhu 60. let došlo ve všech státech ke znárodnění ropného průmyslu (Morton a kol., 2011).

3.1.4 Rada pro spolupráci arabských států v Zálivu

Posledním milníkem v historickém vývoji regionu je vznik Rady pro spolupráci arabských států v Zálivu (*Gulf Cooperation Council, GCC*). Hlavním důvodem pro založení organizace v roce 1981 byly bezpečnostní otázky regionu. Ačkoli diskuse o podobné integraci všech arabských států v regionu existovaly již od roku 1957, katalyzátorem byly události roku 1979, kdy v Iránu proběhla revoluce, která byla následována iránsko-iráckou válkou v bezprostřední blízkosti států dnešního GCC (GCC, 1981). Existovalo však mnoho dalších pojittek mezi státy tohoto uskupení, která motivovala k větší integraci – sdílený historický vývoj, kulturní tradice a také sunnitský islám, jako protipól k tomu šíitskému, který hrál zásadní roli při zmíněné iránské revoluci (Al Hassan, 2015).

Z pohledu této práce je nejzásadnější snaha GCC o větší ekonomickou integraci. Prvním krokem v tomto ohledu bylo vytvoření společného celního prostoru v roce 1983, kdy byly započata cesta k vytvoření zóny volného obchodu. Bylo rozhodnuto, že místní produkty a služby budou v rámci GCC plně osvobozeny od daní a cel, zatímco každý ze šesti členských států si zachová svou vlastní celní politiku vůči zbytku světa (Abdulqader, 2015). Vznikl také společný celní sazebník pro všechny produkty z dovozu. Do dnešního dne mezi sebou státy koordinují daňové tarify, tak aby nedocházelo k přelévání majetku mezi zeměmi. Zároveň existuje legislativa pro omezení dvojího zdanění v regionu. Nejaktuálnější společnou legislativou je vznik Jednotné rámcové dohody o zavedení daně z přidané hodnoty (DPH), kterou všechny členské státy přijaly v roce 2017 (Deloitte, 2017).

Společná budoucnost GCC je nyní otázkou debat, jelikož po několika diplomatických krizích se zdá, že se státy ve svých názorech spíše rozcházejí. Základním pojítkem mezinárodní politiky států GCC bylo společné vymezení vůči Iránu, které vedlo ke vzniku uskupení. Nyní se však může zdát, že především QAT hledá společný dialog s Iránem na úkor svých regionálních partnerů (Al-Jaber, Ulrichsen, 2020; Liaquat, Fatima, 2020). Rovněž z ekonomického hlediska QAT již nesdílí některé společné atributy se zbytkem GCC. Každý ze šesti států GCC má zároveň odlišné názory ohledně několika zásadních problémů na Blízkém východě, jako je např. izraelsko-palestinská otázka, případně americká přítomnost v Perském zálivu (al-Jaber, Ulrichsen, 2020).

3.2 Problémy ekonomik závislých na nerostných zdrojích

Na základě předchozí kapitoly lze odvodit, že region arabských zemí perského zálivu je specifický svými úzkými politickými i ekonomickými vztahy a zároveň jedinečným nerostným bohatstvím, které mu poskytuje výjimečnou vyjednávací pozici v politické i ekonomické sféře.⁸ Z této jednostranné orientace však vyplývají i další specifika, kterými se budou zabývat následující podkapitoly.

Z historického přehledu je patrné, že ekonomický vývoj se v porovnání s evropským odehrál značně odlišně. Instrukce, které v našem prostředí vznikaly po staletí, se v zemích Perského zálivu zformovaly za velice krátkou dobu (v průběhu druhé poloviny 20. století). Ekonomiky jsou zároveň velmi jednostranně orientované, což přináší určité problémy: a) na státy GCC je vytvářen značný tlak na diverzifikaci státních příjmů⁹, b) trh práce je nedostatečně různorodý a chybějící odbornost v různých odvětvích lidské činnosti je řešena zahraniční pracovní silou (Beblawi, 2011) 3) systém přerozdělování financí z rozpočtu je krátkozraký a neefektivní (Luciani, 2020). Zmíněné problémy nabádají k možné existenci holandské nemoci, případně prokletí zdrojů, při kterých dochází k upozadění dalších sektorů hospodářství ve prospěch těch odvětví, které přímo souvisejí s obhospodařováním nerostných surovin a jejich produkce (Corden, Neary, 1982).

3.2.1 Holandská nemoc

Fenomén, holandské nemoci je od 80. let 20. století, kdy byl prvně formulován, relativně často zmiňován ve spojitosti s ekonomikami, které jsou většinou závislé na produkci a vývozu jednoho artiklu, většinou spojeného s nerostným bohatstvím¹⁰.

⁸ Region je úzce definován jako arabské země perského zálivu, jelikož např. Irán či Irák by do tohoto regionu mohli také spadat jak geograficky, tak množstvím nerostného bohatství, nicméně kulturní i ekonomický prostředí je odlišné a není tak homogenní jako v případě šesti zkoumaných států

⁹ V tomto ohledu IMF již o 90.let 20. století v každoroční zprávě apeluje na větší diverzifikaci ekonomiky, potažmo státní příjmů (IMF 2014, 2015)

¹⁰ Existují rovněž argumenty, potvrzující možnou existenci holandské nemoci i v jiných, jednostranně orientovaných ekonomikách. Pro zajímavost viz práce CAMAS, Linda: *Dutch disease economics and the Colombian export boom*, World Development (1986), ve které se autor zabývá exportem kolumbijské kávy

Základní charakteristikou holandské nemoci je tvrzení, že v ekonomikách bohatých na nerostné zdroje bude docházet k vytlačování dalších hospodářských sektorů, což bude mít za následek reálnou apreciaci domácí měny. Corden a Neary (1982) svou teorii ilustrovali na objevu zemního plynu v Holandsku v 60. letech 20. století. Značný příliv tržeb z plynu měl za následek reálnou apreciaci domácí měny. Ta vedla k růstu domácích cen a nominálnímu růst měnového kurzu. Z toho důvodu se domácí export stával pro zahraniční kupující drahý. Odvětví, která se přímo netýkala produkce zemního plynu, již nebyla konkurenceschopná. V konečném důsledku pak Holandsko exportovalo malý objem produkce a vyrostla poptávka po levném, importovaném zboží (Corden, Neary, 1982).

Tento fenomén pochopitelně lze aplikovat na mnoho států s nerostnými zdroji. V přeneseném slova smyslu tak existence komparativní výhody ve formě nerostného bohatství penalizuje další vývozní odvětví a vytlačuje neropné obchodovatelné statky (Mahadi, 2011, Beblawi 2011). Kromě přesunů na úrovni kapitálu dochází v zemích postižených holandskou nemocí rovněž v přesuvu pracovní síly, kdy zaměstnanci budou již nevýdělečných odvětví přecházet do těch, které prosperují (Corden, Neary, 1982).

Mnoho autorů debatuje, zda lze pozorovat holandskou nemoc právě ve státech GCC. Mahadi (2011) například tvrdí, že region nelze v tomto ohledu přirovnat právě k Holandsku, případně Norsku, jelikož k jejich závislosti na nerostných zdrojích došlo, ve fázi počátku existence a tvorby samostatného státu, zatímco Nizozemí, Norsko a další zmiňované skandinávské státy již prošli industrializační fází (Mahadi, 2011). Státům GCC však závislost na nerostných surovinách pomohla vybudovat nezbytnou infrastrukturu a zlepšit společenské podmínky.

V současnosti lze pozorovat odklon od tradiční definice holandské nemoci, kdy se autoři již nezaměřují na reálnou apreciaci měny, ale právě na vytlačování obchodovatelných statků případně institucionální kvality vývozních ekonomik. Autoři Cherif a Hasanov (2014) tvrdí, že vytěšňování obchodovatelného sektoru podle nich závisí na a) výši příjmů z ropy, b) počátečním technologickém vybavení c) vzdálenosti od tzv. technologické hranice (Cherif, 2012). Ve svém výzkumu rozdělují státy vyvážející ropy do čtyř skupin právě podle úrovně technologického rozvoje. Kombinace technologického rozvoje a příjmů z ropy je predispozice k tomu, zda se ve státě rozvine holandská nemoc či

nikoli¹¹. Co se států GCC, holandské nemoci a technologického rozvoje týče, Cherif a Hasanov (2014) tvrdí, že nejvíce si technologicky ve zkoumaném období (1970-2012) polepšili státy ARE a OMN. Existují však státy bohaté na nerostné suroviny, ve kterých se úplně podařilo potlačit holandskou nemoc díky investicím do lidského kapitálu a technologickému rozvoji – Indonésie, Malajsie a Mexiko. Rovněž tvrdí, že rozvoj zmíněných států a přechod od neobchodovatelných statků k obchodovatelným statkům trval zhruba 20-30 let. Ačkoli si tedy státy GCC užívají blahobyt ve formě vysokých výnosů z ropy, situace je více než urgentní. Beblawi (2011) toto tvrzení potvrzuje a zdůrazňuje, že v současné chvíli jsou ekonomiky GCC závislé na dvou exogenních faktorech, které jsou pouze dočasné – zásoby ropy či jiných uhlovodíkových derivátů a levná zahraniční pracovní síla¹². Bohužel zásoby ropy ani chudoba okolních států nejsou premisy, které lze považovat za věčně trvající (Beblawi, 2011)

Kvalita institucí, a rozvoj pracovní síly jsou předmětem nové publikace autora Anar Muradov (2023). Preference některých hospodářských sektorů na úkor jiných má za následek s přesun pracovní síly. V mnoha zemích je jednostranné zaměření spojeno se vznikem státního monopolu v oblasti těžby a zpracování nerostných surovin. To může přispívat k neefektivním mzdám a rentiérství. Tento argument je opět relevantní pro region GCC, ve kterém na jedné straně většina občanů pracuje ve státním sektoru, který pobírá vyšší mzdy než soukromý sektor, na druhé straně má značné množství zahraničních pracovníků, pracujících za nízké mzdy v soukromém sektoru a početnou skupinu nezaměstnaných (především mladých a žen).¹³ S rentiérstvím se pojí role institucí a efektivity vládnutí dané země. Ve státech zasažených holandskou nemocí často dochází k neefektivnímu přerozdělování zdrojů kvůli politické protekci. Z toho důvodu se s holandskou nemocí spíše setkat (když opomineme technologický rozvoj) spíše u rozvojových ekonomik než u zmiňovaného Norska či Dánska (Wacziarg, 2012).

¹¹ Všechny státy GCC podle autorů spadají do kategorie nízké technologické rozvinutosti, ale vysokých příjmů z ropy. Jejich aspirací by mělo být přiblížit se států jako Norsko či Kanada, kteří rovněž mají příjmy z ropy, ale jsou již technologicky rozvinutější (Cherif, Hassanov, 2014).

¹² Viz kapitoly Ropný průmysl a Trh práce

¹³ Viz kapitola Místní pracovní síla

3.2.2 Prokletí zdrojů

S postupným vývojem teorií ohledně holandské nemoci se začaly objevovat další verze možných dopadů nerostného bohatství na zdraví ekonomiky. Ty stojí v kontrastu s klasickou teorií Smithe a Ricarda, kteří z pohledu liberální ekonomie tvrdí, že země bohatá na nerostné suroviny by měla zakládat své bohatství na specializaci ekonomiky právě na sektor, ve kterém je její bohatství. Nově vznikající výzkumy však argumentující, že státy bohaté nerostné zdroje mívají menší ekonomický růst než ty, co musí aktivně hledat cesty k rozvoji průmyslu a jiných odvětví (Badeeb, Lean, Clark, 2016). Tento inverzní vztah mezi nerostným bohatstvím a ekonomickým růstem definoval v roce 1993 britský autor R.M. Auty a bývá rovněž označován *paradoxem hojnosti* či *paradox blahobytu*. Nejčastěji se ověřuje na vztahu růstu HDP a příjmů z ropy (případně jiných nerostných zdrojů). Ačkoli byla hypotéza holandské nemoci objevena dříve, od vzniku teorie prokletí zdrojů je považována jako její podmnožina, jelikož se negativní vztah mezi nerostným bohatstvím a ekonomickým růstem může v ekonomice promítnout různými způsoby. Mezi často zmiňované proměnné, na kterých lze tento jev ověřit, patří míra čistých investic v ekonomice, přímé zahraniční investice, investic do výzkumu a vývoje (GU, Umar, Soran a Yue, 2020), případně do lidského kapitálu (Elheddad, 2016).

Ross, Kaiser a Mazaheri (2011) zkoumali problematiku nerostných zdrojů z pohledu bezpečnosti v regionu. Zdůrazňují, že efekt nerostného bohatství se různí především podle politického a institucionálního uspořádání rentiérského státu. V regionu Blízký východ a severní Afrika (angl. *Middle East and North Africa*, zkr. MENA) bývá problematičtější, že nejčastěji jsou tyto státy spojovány s paternalistickým a autoritářským vedením, což bývá často překážkou v zavádění reform, potažmo diverzifikování ekonomiky. Za velký problém považují, že až na výjimky (ARE a KWT) nejsou státy dostatečně inkluzivní a rovnostářské v rozdělení pravomocí týkajících se fungování jak občanské společnosti, tak domácího trhu. Všechny státy regionu autoři rozdělují do čtyř politicko-ekonomických typů, konkrétně – patrimonialní vláda, hegemonické vládnutí, klientelistický pluralismus a programový pluralismus. Státy GCC (kromě ARE, KWT) spadají dle autorů do kategorie hegemonické vládnutí, které je charakteristické jednostranným vládnutím elit a důrazem kladeným na a) vybrané soukromé sektory/statky b) veřejné statky. Především o Kuvajtu však hovoří, jako o pokrokovém v tom ohledu, že existují veřejné volby do parlamentu a poslanci mohou prosazovat opatření, která přispívají ke kolektivnímu blahobytu. Dle

autorů se prokletí zdrojů pojí především s nízkou kvalitou podnikatelského prostředí, které naráží na množství administrativních a finančních překážek, kterým firmy při vstupu na trh čelí (Ross a kol. 2010). V kontrastu k tomu je pak skupina vybraných, elitních podnikatelů, kteří si udržují výsadní postavení.¹⁴

Rozsáhlejší důsledky existence prokletí zdrojů sledovat Ross (2008) také v kontextu participace žen na pracovním trhu. Zde zjistil jistou paralelu mezi nezaměstnaností žen, jejich mzdou a vskutku vytlačováním žen z trhu práce do domácnosti v důsledku existence nerostného bohatství.¹⁵

Z výše zmíněného vyplývá, že ať už se jedná o holandskou nemoc ve své původní definici či jakoukoli variantu prokletí zdrojů, problémy, které se s nimi pojí lze nacházet v celém regionu GCC. Zároveň lze uvažovat, že přebytek nerostných zdrojů má dalekosáhlejší efekt nejen v ekonomice, ale rovněž v politické, socioekonomické a genderové rovině. V analytické části práce bude holandská nemoc ověřována po vzoru práce autora Yazid Mahadi (2011), který ji testuje podle původní varianty vytvořené autory Corden a Neary (1982). Prokletí zdrojů bude ověřováno po vzoru práce autorů El-Anshasy, Mohaddes a Nuget (2015), potažmo GU, Umar, Soran a Yue (2020), kteří ověřují dopad nerostného bohatství na změnu ekonomického růstu. Tyto tři práce do jisté míry představují průsečík informací představených v této kapitole.

3.2.3 Rentiérství

Mezi společenské problémy diskutované v souvislosti s holandskou nemocí či prokletím zdrojů patří rentiérství či rent-seeking. Tyto koncepty jsou často spojovány s negativními dopady na hospodářský růst a rozvoj v kontextu nerostného bohatství. Rentiérství se obecně vztahuje k případům, kdy jednotlivec získává část svého příjmu z pasivních zdrojů. Na druhé straně rent-seeking se týká situací, kdy dochází ke zneužití monopolní pozice či politického vlivu k získání zisku. Oba zmíněné koncepty mohou vést k nerovnováze, korupci a podkopávat ekonomický růst (Beblawi, 1987; Schwarz 2004).

¹⁴ více o problematice v kapitolách Soukromý sektor v GCC či Rentiérství

¹⁵ více v kapitole Zaměstnanost žen

Ekonomicko-politické vědy se v současné chvíli věnují diskusi o tom, jaké neformální vlivy na Blízkém východě utvářejí stát a proč nelze kopírovat hospodářský vývoj, jaký známe např. ze západní Evropy po druhé světové válce. Velkou míru přičítají existenci externích rent, které jsou úzce spojeny s byrokracií, centralizací státní moci a udržováním tradiční kmenové a klanové státní hierarchie. V kontextu státotvorby se touto problematikou zabývá Rolf Schwarz v práci *State Formation Processes in the Rentier States: The Middle Eastern Case* (2004), již zmiňovaný autor Michael L. Ross v *Does Oil Hinder Democracy* (2011) či v kontextu zvykového klientelismu zvaného *wasta* také Cunningham a kol. (1994) ve studii *Taming Wasta to achieve Development*. Pířířem pro výzkum rentiérství v regionu je však práce Hazema Beblawi – *The Rentier State in the Arab World* (1987). Beblawi v ní definuje několik kritérií, které musí ekonomika splnit, aby se o dalo hovořit jako o tzv. rentiérském státu. Zásadním kritériem, které je v rentiérských státech problematické je, že vláda je výhradním příjemcem externí renty z pasivních zdrojů. Ekonomická moc je tedy v rukou malého počtu jedinců, což jim umožňuje koncentrovat rovněž politickou moc. Arabské státy Perského zálivu dle Beblawi (1987) v čase vydání publikace splňovaly všechny charakteristiky rentiérského státu. Existence koncentrované moci v rukou elit vede k nerovnostem v distribuci příjmů a rovněž k jejich neefektivnímu rozdělení. Autor zdůrazňuje, že v arabských rentiérských státech převládá nízká diverzifikace ekonomiky, právě z toho důvodu, že se preferují sektory, ze kterých elita profituje. Tyto státy rovněž mají málo podniků k tomu propagovat větší občanskou angažovanost.

S kvalitou společnosti se váže rovněž kontrola korupce a její potírání. Výše zmíněné informace o existenci elitní skupiny, která většinově profituje ze zisků z nerostného bohatství nabádají k otázkám nad tím, jaké mechanismy určují ekonomické směřování států. Zde je důležité přiblížit termín *wasta*, který se odkazuje na využívání osobních kontaktů k získání přízně nebo výhody v oblasti obchodu, politiky či jiných oblastech života. Lze ho chápat jako systém „patronáže“, kde jednotlivci spoléhají na své osobní vztahy k získání přístupu ke zdrojům či příležitostem, které by nemohli získat pouze na základě svých schopností nebo kvalifikací. Rovněž se v regionu GCC tento termín pojí s využitím osobních vztahů k urychlení byrokratických procesů (Cunningham, 1994). V posledních letech byly podniknuty kroky k reformě, které by měly vést ke snížení závislosti na *wasta* jako

prostředku získávání výhod, nicméně šetření Transparency International v regionu MENA¹⁶ v roce 2019 zjistilo, že většina obyvatel regionu stále spoléhá na osobní konexe např. k přístupu na lepší univerzity, či získání lepší lékařské péče. To ovšem podryvá důvěru ve vládu a přispívá k nerovnostem ve společnosti (Transparency International, 2019). Transparency International tento koncept nazývá jednoduše jako pro-korupční s negativním vlivem na společnost, potažmo ekonomiku států.

3.3 Charakteristické rysy ekonomik GCC

3.3.1 Ropný průmysl

Současný ekonomický stav regionu, stejně jako jeho budoucí podoba, závisí v na hlavním vývozním artiklu – ropě a uhlovodíkových derivátech.¹⁷ Toto nerostné bohatství hraje zásadní roli ve fungování všech členských států GCC, jelikož se globálně řadí mezi jeho přední vývozce (Tabulka 1, Graf 1, Graf 2). Zároveň většina zkoumaných států disponuje velkými zásobami zemního plynu.

Tabulka 1: Podíl Států Blízkého východu na zásobách surové ropy

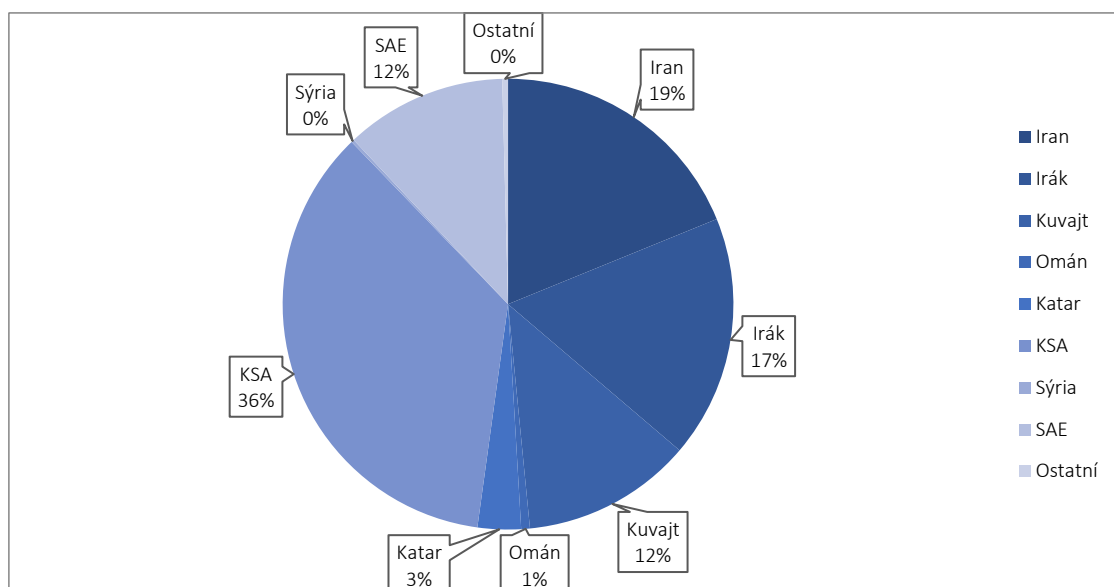
Stát	Rezervy (miliarda barelů)	Podíl na světových zásobách (%)
Saudská Arábie	267,19	22,4
Írán	155,60	13,1
Irák	145,02	12,2
Kuvajt	101,50	8,5
Spojené arabské emiráty	97,81	8,2

Zdroj: vlastní zpracování, OPEC (2021)

¹⁶ Takto definovaný regionu zahrnuje státy s různým stádiem ekonomického vývoje a kvality institucí, nicméně lze předpokládat, že koncept *wasta* bude ovlivňovat region GCC stejným způsobem, jako celý region MENA

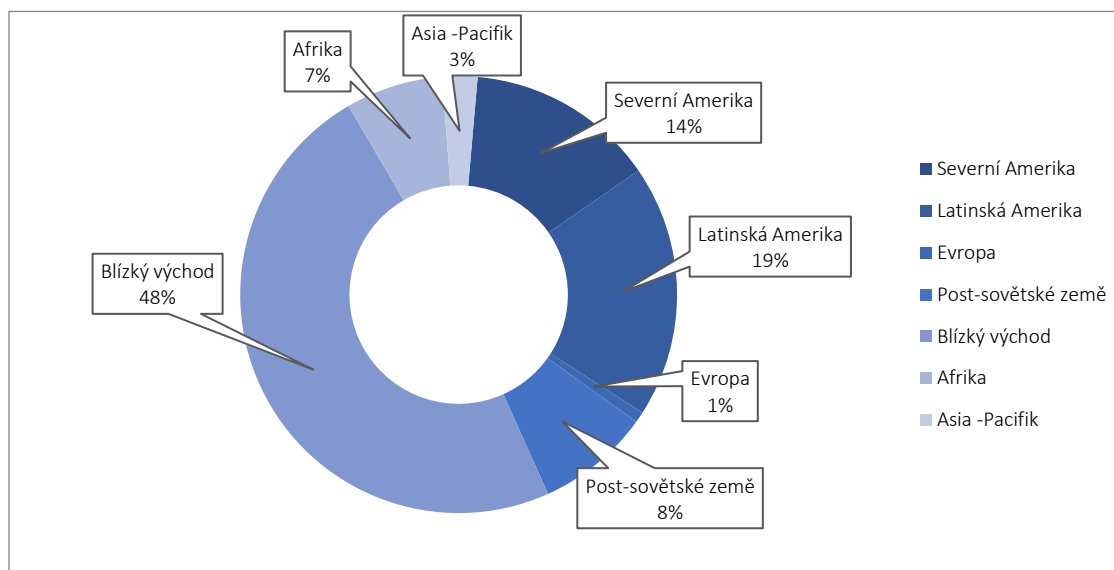
¹⁷ Dále jen jako *ropa*, ačkoli se jedná o širší spektrum produktů

Graf 1: Ověřené zásoby ropy na ve světě, 2021

Zdroj: vlastní zpracování, BP (2021)

Graf 2: Ověřené zásoby ropy na ve světě, 2021

Zdroj: vlastní zpracování, BP (2021)

Dle statistik Mezinárodního měnového fondu (IMF, 2021) v současné době tvoří ropný průmysl 40-80 % veškerého místního exportu, v závislosti na klasifikaci vývozních artiklů. Bývá na něj zpravidla navázaná celá řada dalších odvětví, konkrétně třeba chemický a petrochemický průmysl. Největší podíl ropného průmyslu na vývozu produktů má Kuvajt.

V roce 2020 zde tvořila ropa až 93 % veškerého vývozu¹⁸ a příjmy z ní ve stejném roce představovaly zhruba 31 % státního HDP. (Tabulka 2, Santander Trade, 2021).

Tabulka 2: Vývozní artikly Státu Kuvajt, 2018

Produkt	Podíl na celkovém vývozu (%)
Ropné oleje získané ze živičných nerostů – surové	71,9
Ropné oleje získané ze živičných nerostů, krom surových	15,2
Ropné oleje získané z jiných plynných uhlovodíků	3,8
Acyklické alkoholy a jejich deriváty	1,6
Sulfonované, nitrované nebo nitroderiváty uhlovodíků	1,0

Zdroj: vlastní zpracování, Santander Trade (2021)

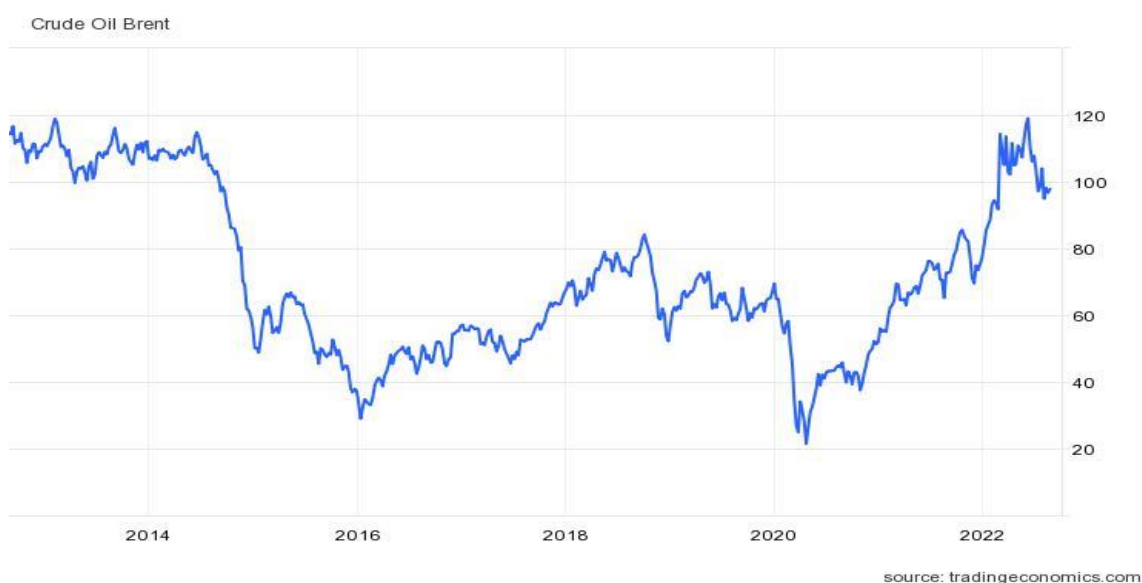
Stát Kuvajt není jediným státem dominantě závislým na těžbě a vývozu nerostných surovin. Zajímavým je v tomto ohledu Katar, kterého ekonomika nezávisí na ropě, ale je aktuálně po Austrálii druhým největším exportérem kapalného zemního plynu (*Liquid natural gas*, LNG) (Statista, 2022). Zároveň se zde nacházejí třetí největší rezervy LNG na světě. Průmysl zpracovávající zemní plyn vytváří za zhruba 67 % státního HDP a 80 % příjmů z exportu (85 % spolu s dalšími uhlovodíky). Ropný průmysl může tedy být v případě Kataru považován pouze za okrajový. Z tohoto důvodu k datu 1.1.2019 vystoupil z organizace OPEC, mimo jiné s plány věnovat se naplno investicím spojeným s těžbou plynu (CSIS, 2018; Brookings, 2019). Zde je nutno podotknout, že jednostranné zaměření ekonomiky na LNG se může pojit se stejnými negativy, jako je tomu u závislosti na ropě.

Ačkoli i u zbývajících států Perského zálivu je role ropného průmyslu významná a příjmy z něj zodpovídají za většinu místního HDP, již není jediným důležitým příjmem státního rozpočtu. SAU má největší ropné zásoby na světě a zároveň je největším exportérem ropy a petrochemie. Těžba ropy zde tvoří zhruba 18 % HDP a 70 % státních příjmů. Nízké ceny za barel z let 2015-2020 však motivují státní představitele hledat nová řešení diverzifikace státních příjmů. SAU tak má v plánu například investovat do technologického

¹⁸ Data se mohou lišit mezi jednotlivými databázemi v závislosti na tom, co vše je zahrnuto do definice ropných příjmů

rozvoje země a vytvořit obchodně-technologická města ve stylu amerického Silicon Valley (Santander Trade, 2019). Za tímto krokem SAU však nestojí pouze cena ropy. Roli v tom hraje i politické uspořádání země, kdy v roce 2015 nastoupil na trůn nový král (Salman bin Abd Al-Aziz Al-Saud) a v roce 2017 rovněž nový Korunní princ (Mohammed bin Salman). Druhý zmíněný si klade za cíl vybudovat novou image SAU okleštěnou o wahhábismus, ortodoxní islám a tribalismus, naopak s důrazem na rozvoj vzdělané moderní společnosti (Ťupek, 2023)

Obrázek 2: Vývoj ceny ropy, Crude Oil WTI, 2012–2022

Zdroj: Trading Economics, (2022)

Příkladem úspěšného odklonu od ropného průmyslu by mohly být ARE, kterým se v roce 2019 podařilo snížit podíl ropného průmyslu na HDP na 12 %. V současnosti jsou SAE považovány za nejdynamičtější trh na světě a ropné produkty jsou ve vývozu následovány například nástroji radiového přenosu, šperky, diamanty, dopravními prostředky a paradoxně také potravinami. Mezi sektory, které se zde úspěšně daří rozvíjet je finančnictví a turismus, který v roce 2019 tvořil 12 % HDP (Kalaizti, Cleeve, 2016; Santander Trade, 2019).

Co se Bahrajnu a Ománu týče, zde tvoří ropné produkty kolem 46-48 % veškerého vývozu, avšak dominantní podíl tvorby HDP již mají jiná odvětví. Ománu se relativně

úspěšně daří rozvíjet logistiku, především námořní přepravu (Al-Wahaibi, 2019), stejně tak, jako finanční sektor a turistiku. Podíl turistiky na tvorbě domácího produktu se v sultanátu za poslední dekádu více než zdvojnásobil (Santander Trade, 2018). Bahrajn vytváří část HDP i z jiných nerostných surovin než ropy, konkrétně ze zpracování železa a hliníku (Oxford Business Group, 2019). V rámci petrochemického průmyslu se v bahrajnských rafinériích využívá nezpracovaný petrolej z dovozu ze Saudské Arábie ARAMCO, 2018; Santander Trade, 2019). V muslimském světě je však Bahrajn znám především jako centrum islámského bankovníctví (Brookings, 2019).

Výše zmíněné statistiky podílu ropy na tvorbě HDP se zdají být již relativně nízké, je důležité však brát v patrnost, že: a) se jedná pouze o statistiky týkající se zisků z ropy a nikoli dalších sektorů na ni navázaných b) poslední zkoumaná léta jsou výsledkem dlouhodobého trendu poklesu přímých tržeb z ropy, nicméně celkově je ropný průmysl stále významným hybatelem jednotlivých ekonomik a tvoří hlavní část veřejných příjmů.

Jak již bylo naznačeno, jednostranné zaměření všech ekonomik přináší úskalí, minimálně v tom ohledu, že výše státního rozpočtu se krom vytěžených barelů odvíjí taktéž od aktuální ceny ropy. Ta neodráží pouze čistě ekonomické (především nabídkové) ukazatele, ale současně o ní rozhoduje politická situace a priority států OPEC, které je sice většina států GCC součástí, avšak nejsou jedinými jejími členy¹⁹. Jejich vliv na určování ceny této komodity je tedy do jisté míry limitovaný.

3.3.2 Trh práce

Mezi další specifika ekonomik Perského zálivu patří bezesporu vcelku unikátní situace na trhu práce. Hospodářský růst zde naráží na problém: a) nízké zaměstnanosti místních občanů v soukromém sektoru b) velkého objemu cizí pracovní síly c) velké míry nezaměstnanosti žen a mladé populace.

Velmi kvalitně tuto problematiku zpracoval autor Steffen Hertog (2012), z London School of Economics, v práci *A Comparative assesment of the nationalisation policies in the GCC* (2012). Nutno však říct, že Hertog výzkum prováděl v prvním desetiletí 21. století,

¹⁹ Dalšími členy OPEC jsou Alžírsko, Angola, Gabon, Iran, Irák, Konžská republika, Libye, Nigérie, Rovnicková Guinea, Venezuela. Více informací o organizace lze na lézt na opec.org

a tudíž některé problémy se již alespoň částečně podařilo vyřešit. Práce se zabývá především analýzou pracovního trhu SAU a následně poukazuje na rozdíly v okolních státech. Trendy pracovního trhu jsou však, až na výjimky, více méně stejné pro celou oblast. Mezi další autory, kteří se touto problematikou zabývají patří Coury, Dave (2010), Fasano, Goyal (2004) případně z novějších publikací Mina (2020), Wiseman, Adbdellfattah (2016) či Shayah, Sun (2019).

Hertog se pozastavuje především nad paradoxem, že v ekonomice SAU není dostatečné množství pracovních nabídek pro mladou populaci, ačkoli se každoročně vydají stovky víz pro zahraniční pracovní sílu. Pravdou je, že se většinou jedná o hůře placená pracovní místa, o která by mezi domácími uchazeči pravděpodobně nebyl zájem. Tento fakt však podkopává soukromý sektor, který dlouhodobě není populární pro uchazeče o práci z důvodu nízkých mezd. Další paradox pracovního trhu GCC formuloval Alshuwaie (2020), který na základě kuvajtského trhu práce ilustroval, jak nezaměstnanost v regionu popírá Philipsovu křivku, protože se míra nezaměstnanosti zvyšuje spolu s ekonomickým růstem.

3.3.2.1 Místní pracovní síla

Ze statistik Ministerstva práce SAU vyplývá, že pouze zlomek občanů pracuje v soukromém sektoru, zatímco veřejný sektor je přetížen. Tento problém bývá často skloňován v souvislosti s holandskou nemocí či prokletím zdrojů, a to z důvodu rentiérství²⁰. Důvodem preference státní správy je rozdíl ve výši mezd mezi těmito dvěma sektory – průměrné mzdy ve státní správě jsou na všech úrovních dosaženého vzdělání zaměstnanců v průměru třikrát vyšší než v soukromém sektoru při stejném vzdělání (Hertog, 2012, IMF, 2014, Alshuwaie, 2020).

Z výše uvedených informací vyplývá, že místní uchazeči o zaměstnání mají vyšší mzdová očekávání (rezervační mzdu), než jim může soukromý sektor nabídnout. To platí na všech úrovních kvalifikace, kromě té úplně nejvyšší – ředitelé, manažeři. V Hertogově zkoumaném časovém úseku (2004–2008) mzdy ve státní správě vzrostly v průměru o 7,8 % ročně, zatímco v soukromém sektoru několikrát klesly (Hertog, 2012). Co se zastoupení na trhu práce týče, ekonomická analýza firmy Oliver Wyman z roku 2020 uvádí,

²⁰ Viz kapitola Rentiérství

že dle dat jednotlivých národních statistických úřadů z roku 2016, měl ve zmíněném roce největší zastoupení místních ve veřejném sektoru Omán s 80 % pracovní síly, následován Kuvajtem se 78 %. Nejnižší podíl zaměstnaných občanů ve státní správě měl Bahrajn s 35 % (Oliver Wyman, 2020). U prezentovaných dat je nutno podotknout, že se mohou výrazně lišit v závislosti na instituci, stylu výpočtu a účelu jejich sběru.

Dalším důvodem pro volbu veřejného sektoru u občanů GCC je fakt, že jejich dosažené vzdělání často nekoresponduje s potřebami soukromého sektoru. Toto se týká především kvalifikovanějších pozic, kdy absolventi oborů, které aktuálně nejsou tolik ekonomicky žádané (humanitní či náboženská studia), automaticky volí kariéru ve veřejném sektoru. Obecně vzato neexistuje žádný dialog mezi vzdělávacím systémem a trhem práce o tom, jaké pozice by byly nutné k uspokojení poptávky po zaměstnancích soukromého sektoru (Karoly, 2010). Státy by měly v tomto ohledu zhodnotit, jak udělat soukromý sektor atraktivnější pro své státní občany a zároveň na jaké dovednosti by se měl vzdělávací systém dané země zaměřit, s ohledem na konkurenceschopnost na trhu práce.

U zkoumaných ekonomik lze pozorovat trend klesající produktivity. Ten je způsoben především tím, že státní sektor není již schopen vytvářet nové pracovní pozice, ve kterých by bylo praktické využití. To má za následek zvětšující se úřednický aparát, který nemá reálné využití či vlastní agendu (Hertog, 2012). Pokles produktivity veřejného sektoru je do jisté míry kompenzován stále rostoucí zahraniční pracovní silou v sektoru soukromém. Již v takto napjaté situaci však přichází každý rok na pracovní trh GCC spousta mladých zájemců o zaměstnání ve veřejné sféře. Aby částečně kompenzovali neatraktivitu soukromého sektoru mezi absolventy, zavedli KWT i SAU dotovaný systém soukromé zaměstnanosti (Gulf Business, 2017; Arab Times, 2020; The Economist, 2021). Mladým absolventům vyplácí stabilizační mzdu první roky zaměstnání v soukromém sektoru tak, aby byla dorovnála tu ve státní správě. Účelem této politiky bylo zmenšit budoucí břemeno veřejného sektoru. Aktuálně je však výsledkem značné zvýšení státních výdajů a narušení tržní struktury soukromého sektoru, protože jsou dotovány i firmy, které by si jinak nemohly zaměstnance dovolit (The Economist, 2021).

Tabulka 3: Míra nezaměstnanosti ve státech Perského zálivu v roce 2019

Věková kategorie:	Pohlaví	15+	15-24	25+
ARE	Muži	1,4	5,3	1,1
	Ženy	6,3	13,4	5,4
	Celkem	2,3	7,2	1,8
BHR	Muži	0,8	10,7	7,5
	Ženy	13,1	24,8	11,6
	Celkem	1,6	7,3	1,1
KWT	Muži	1,2	10	0,8
	Ženy	16,1	29,4	4,8
	Celkem	2,4	15,7	1,8
OMN	Muži	0,8	7,8	0,2
	Ženy	7,4	36,3	5,2
	Celkem	1,8	11,6	1
QAT	Muži	0,1	0,2	0,1
	Ženy	0,4	2,1	0,2
	Celkem	0,1	0,5	0,1
SAU	Muži	3	20,5	1,9
	Ženy	23	64,3	19,3
	Celkem	6,1	29,6	4,6

Zdroj: vlastní zpracování, ILO (2019)

Tabulka 3 ilustruje, že nejvyšší nezaměstnanost ve všech zkoumaných zemích je ve věkové kategorii 15-24 let, a to mezi muži i ženami. Ve většině případů ukazatel pro kategorii 15-24 vykazuje extrémní růst a následně dochází ke stejně velkému poklesu. Nejvyšší hodnoty můžeme nalézt u nezaměstnanosti žen, s regionálním maximem v SAU (64 %, věková kategorie 15-24) a minimem v QAT (0,2 %, 15+). Saudská Arábie obecně vykazuje nevyšší nezaměstnanost mladých v regionu.

Statistiky použité v tabulce jsou z databáze Mezinárodní organizace práce (*International Labor Organisation*, ILO), která globálně shromažďuje data o trhu práce. Nevychází z dat jednotlivých států, ale používá své vlastní statistické metody odhadu. Nezaměstnanost je dle ILO definována jako podíl nezaměstnaných na celkové pracovní síle. Nezaměstnaní se definují jako všechny osoby v produktivním věku, které jsou bez zaměstnání, nevykonávají aktivity, které by je připravovaly na budoucí povolání a jsou

dostupní být zaměstnaní. Ze zmíněné definice vyplývá, že vysoká míra nezaměstnaných mladých není zapříčiněna studenty, kteří se aktivně nepodílejí na trhu práce (ILO, 2019) ale spíše strukturálním problémem společnosti (Alshuwaiee, 2020). Za zmínku stojí také extrémní hodnoty nezaměstnanosti žen, a to ve všech zemích a věkových kategoriích. Nutno také podotknout, že použitá data pracují s celou pracovní silou, tedy ne pouze domácí, a statistiky jsou vychýleny z důvodu započtení masy zahraničních pracovníků.

Na nezaměstnanost mladých je nutno se v první řadě dívat z demografického hlediska. Současná situace je dána velkým populačním růstem předchozích 40 let, který šel ruku v ruce s růstem bohatství. Jen za posledních 10 let podíl mladých vzrostl z rozmezí 16–30 % (2009) do současných 30–50 % (2019) obyvatelstva. Za zmínku stojí, že současný průměr všech států OECD je 18 % mladých na celkové populaci. I na Arabský poloostrov začíná přicházet trend klesající míry porodnosti (Al Munajjed· Sabbagh, 2011), avšak jeho efekt se odrazí až v následujících desetiletích.

3.3.2.2 **Zaměstnanost žen**

S klesající porodností v regionu se pojí další problém, a to je uplatnění žen na trhu práce v GCC. Ross (2008) ve svých výzkumech tvrdí, že ženy bývají vytlačovány z trhu práce v zemích, které se potýkají s holandskou nemocí. Tento argument lze aplikovat na státy GCC, jelikož jsou ženy ve většině v nich relativně málo zastoupené na pracovním trhu.

V čase Hertogova výzkumu (2012) bylo ženské zastoupení na pracovním trhu SAU přibližně 10 % pracovní síly. Přitom ženská populace ve státech GCC dlouhodobě dosahuje lepších studijních výsledků na všech úrovních studia. Ženy mají v regionu nižší rezervační mzdu²¹, a tedy by mohly částečně nahradit levnější zahraniční pracovníky (Karoly, 2012). Zdá se však, že důvody pro jejich nízkou zaměstnanost jsou především kulturní.

V regionu je možno pozorovat celkově vysokou nezaměstnanost mladých, která může být způsobena právě vysokou nezaměstnaností mladých žen. Podle Rosse (2008) zde ženy aktivně nehledají zaměstnání, a to buď z důvodu péče o rodinu, anebo proto, že jim

²¹ Rezervační mzdu lze nejjednodušeji vysvětlit jako nejnižší mzdovou sazbu, za kterou je nezaměstnaný ochoten začít pracovat

otcové, manželé či dokonce bratři brání v zaměstnání v genderově smíšeném kolektivu. Vývoj v rozvojových zemích přitom dokazuje, že ekonomického růstu je možné dosáhnout ve velké míře právě zvýšením participace žen na trhu práce (Ross. 2008).

Jak již bylo naznačeno, problematiku vysoké nezaměstnanosti lze podle některých autorů připisovat holandské nemoci/prokletí zdrojů. S růstem podílu ropného sektoru (a přidružených odvětví) v ekonomice začala být vytlačována ta odvětví, ve kterých byly ženy více zastoupeny, ve prospěch tradičně mužských odvětví. Zhodnocení měny a vysoké mzdy v odvětví, ze kterých pramení i vysoké podpory pro ženy v domácnosti zvýšily místním ženám rezervační mzdu, za kterou jsou ochotny nastoupit do práce. Jelikož již desetiletí je na potřebné práce dovážena pracovní síla ze zahraničí, která ani zdaleka nepobírá mzdu, jako místní mužská pracovní síla, případně ženy doma na podpoře, motivace žen ke vstupu do zaměstnání se jeví jako iracionální a je pro ně výhodnější věnovat se péči o domácnost. Ross (2008) však zdůrazňuje, že to má pro ženy další negativní aspekt a tím je omezená informovanost o dění v občanské společnosti, a tedy i o fungování státu. V konečném důsledku pak tato nízká účast žen přispívá k růstu islámského fundamentalismu v regionu (Ross, 2008).

Díky dnešní propojenosti světa a snahy regionu GCC hrát větší roli v globální ekonomice, v posledních letech můžeme pozorovat tlak na diskusi ohledně zapojení žen na trhu práce. Zároveň si jsou státy vědomy, že z většího zapojení žen mohou ekonomicky profitovat. Autoři Ross a kol. (2011) taktéž argumentují, že zapojení žen do trhu práce je nezbytné pro zmírnění holandské nemoci, především k vytvoření diverzifikovanějšího soukromého trhu. V konečném důsledku má větší inkluzivita na trhu práce potenciál předcházet možným společenským nepokojům. Zapojení žen do soukromého sektoru by pomohlo oživit sektory jako zdravotnictví či vzdělávání. V těchto sektorech by nebylo problematické začlenění žen, jelikož neodporují kulturním normám genderového rozdělení pracovních segmentů (Ross et. col, 2011) a zmírnily by závislost na zahraniční pracovní síle.

3.3.2.3 Zahraniční pracovní síla

Jak již zaznělo, soukromý sektor regionu GCC je poháněn především značnou zahraniční pracovní silou. Dle statistik ILO bylo k roku 2017 v zemích Perského zálivu až 36 milionů zahraničních pracovníků, tedy 10 % globálně všech pracovních emigrantů (ILO, 2017). Zároveň se jedná o celosvětově nejžádanější pracovní region. Z demografického hlediska

v jednotlivých státech tvoří cizinci minimálně třetinu populace, s maximem 89,9 % ve Spojených Arabských Emirátech, minimem 37,7 % v Saudské Arábii (Tabulka 4). Podle statistik Organizace spojených národů (*United Nations*, UN) bylo v roce 2017 ve státech Perského zálivu 30 milionů cizích zaměstnanců, z toho 31 % tvořily ženy (UN, 2017).

Tabulka 4: Podíl zahraniční populace v zemích GCC

Stát	Emigranti (% pop.)
ARE	89,9
BHR	52,6
KWT	68,7
OMN	38,8
QAT	88,8
SAU	37,7

Zdroj: vlastní zpracování, ILO (2017)

Většinu zahraničních pracovníků tvoří méně kvalifikovaná pracovní síla (Minority Rights, 2021), která je najímána na nejrůznější manuální práce. Důvodem k dříve zmíněnému zvyšování míry nezaměstnanosti v období ekonomického růstu je právě velmi nízká mzda cizích pracovníků, kdy i malé firmy si raději najmou více levných pracovníků za mzdu, kterou by museli platit místní pracovní síle. Coury a Dave (2010) tvrdí, že to stojí přesně v opozici vůči většině zemí OECD, kde je preferovaná místní pracovní síla²².

3.3.2.4 *Sponzorství – Kalafa*

Největší množství pracovníků přichází z jižní Asie – Bangladéše, Indie. Pákistánu a Filipín (Minority Rights, 2021). Systém zaměstnávání těchto pracovníků je znám pod pojmem *kafala*, neboli sponzorství²³. Tento systém je založen na relativně liberálním vstupu, ale omezených právech a omezené délce trvání pracovních smluv (a tedy i víz). V rámci tohoto systému *kuffāl* (ar. pl. od slova *kafīl* – zaměstnavatelé / sponzoři) často nesou odpovědnost za chování a bezpečnost migranta, kterého přivedou do země, a také kontrolu nad jeho pohybem a dalším zaměstnáním. Jedná se o oficiální vládní politiku států GCC, vytvořenou za účelem zodpovědnosti zaměstnavatele za zaměstnance (Shayah a kol., 2018).

²² Ať již zákonem či z ekonomického hlediska

²³ نظام الكفالة

System sponzorství byl však mnohými kritizován za jeho netransparentnost (Malit, Naufal, 2016). Problematikou asymetrických informací v systému *kafala* a jejich důsledky pro zahraniční pracovníky se ve své práci zabývají autoři Malit a Naufal (2016). Tato asymetrie poškozuje jak migrující pracovníky, jelikož často neví, jakou práci budou reálně vykonávat, tak jejich sponzory, protože neví, jakou kvalifikaci zaměstnanec reálně má.²⁴ Z ekonomického hlediska tento problém za a) brání státu mít přehled o reálné kvalifikaci a vykonávané práci zahraničních pracovníků b) snižuje míru produktivity práce v ekonomice kvůli nedokonalé alokaci pracovníků.

Se systémem *kafala* se pojí množství kontroverzí. V médiích jsme v posledních letech mohli zaznamenat kuvajtsko-filipínskou diplomatickou krizi, kdy byla odhalena vražda filipínské služebné Joany Demafelis. Tento incident vyústil v zákaz pracovní migrace do Kuvajtu ze strany Filipín (Aljazeera, 2019). Situace však v důsledku zlepšila pracovní právo zahraničních pracovníků v Kuvajtu (a posléze v celém regionu GCC) jelikož byla následně podepsána dohoda mezi Kuvajtem a Filipínami, která uznává nová práva všem zahraničním pracovníkům v kuvajtských domácnostech (a firmách), nejen těm filipínským. Jiná kauza, ale s bangladéšskou zaměstnankyní Sumi Akter, která byla obětí sexuálních útoků ze strany svých sponzorů, vedla k právní úpravě vztahů mezi sponzory a zaměstnanci v SAU (Aljazeera, 2019; Global People Strategist, 2021). Diskuse o právech zahraničních pracovníků v GCC a potřebou větší nacionalizace pracovní síly v regionu byly umocněny situací okolo pandemie Covid-19 (Alsahi, 2020). Aktuálně všechny státy GCC zavádějí reformy potřebné k a) lepším podmínkám pro zahraniční pracovníky b) programy nacionalizace místní pracovní síly a větší participace žen (Tůpek, 2023; Kavalier, 2021) pro udržení své konkurenceschopnosti.

3.3.3 Soukromý sektor v GCC

Dle zprávy IMF z roku 2014 zaměřující se na ekonomickou diverzifikaci GCC se dvě země regionu (konkrétně ARE a QAT) nacházeli v *Global Competitiveness Report 2014* mezi top 20 zeměmi s příznivým podnikatelským prostředím (IMF, 2014). Celkově se všechny zkoumané země řadili (tomto období) mezi 46 podnikatelsky nejpříznivějších

²⁴ V tomto ohledu jsou velký problém náborové agentury, které jsou netransparentní v nabízených pozicích a často se pouze snaží získat prostředky jak od sponzora, tak od uchazeče o zaměstnání v zahraničí

zemí i podle *Doing Business* indikátoru (WB, 2015)²⁵. Na druhou stranu je nutno připomenout, že státní politiky podporují pouze určitou část ekonomiky – tu související s produkcí a vývozem ropy (jejích derivátů a přidružených produktů). Většinu jiné produkce, které státy GCC vyrobí většinou použijí pro svou vlastní spotřebu a nic jiného (s výjimkou ARE a SAU) nevyvázejí (Brookings, 2021). Jak již bylo ilustrováno v předchozích kapitolách – v kombinaci s vyšší mzdy ve veřejném sektoru v porovnání se soukromým sektorem, a zároveň stále velkým podílem zahraničních pracovníků, soukromý sektor není schopen vytvářet produkci s vyšší přidanou hodnotou. Autoři výše zmíněné zprávy IMF (2014) sice nehovoří v tomto kontextu o holandské nemoci per se, nicméně také zdůrazňují vytlačování jiných sektorů ekonomiky na úkor těch neobchodovatelných (IMF, 2014). Ačkoli většina států regionu již podnikla kroky k podpoře soukromého sektoru, především v nacionalizaci pracovní síly, autoři Kabbani a Ben Mimoune (2021) z katarské divize *think thank* Brookings dochází v soukromém sektoru států GCC ke stejným závěrům v roce 2021, jako zmiňovaný IMF v roce 2014.

Nejpalčivější problémy GCC lze vyvodit z předešlých kapitol. Jedná se především o a) nepoměr v zastoupení domácí síly v soukromém sektoru ekonomiky v porovnání se státním b) v průměru třetinové mzdy v soukromých firmách ve srovnání s veřejnou správou c) nedostatečná kvalifikace ze strany místních pro určitý typ profesí, d) limitovaný přístup k financím pro malé a střední podniky e) nedostatečné investice do odvětví mimo ropný průmysl (PWC, 2017).

Dle zprávy PWC o situaci v soukromém sektoru v regionu GCC k roku 2017 byl stát investorem v 78 firmách z nejúspěšnější stovky; ve 39 majoritním, 39 minoritním (PWC, 2017). Tento poměr je velice alarmující z pohledu inovací, jelikož světově pochází 70 % inovací ze soukromého sektoru, 13% z neziskových organizací a pouze 8% inovací vzniká ve státním sektoru. Inovace v soukromém sektoru jsou ze 65% vytvořené v malých až středních firmách bez státních investic (PWC, 2017). Zpráva UNCTAD (2021) zdůrazňuje, že inovace jsou zároveň zásadním krokem k ekonomické diverzifikaci.

Státy GCC jsou si vědomy, že bez rozvinutého soukromého sektoru není možné úspěšně diverzifikovat státní příjmy, potažmo celou ekonomiku. Z tohoto důvodu se snaží zavést několik kroků, především směrem k větší participaci domácí pracovní síly

²⁵ Pro ilustraci, ČR byla v r. 2015 na 44. místě

v soukromém sektoru (Brookings, 2021; PWC 2017). V tomto kontxtu se nabízí dvě řešení; partnerství soukromého-veřejného sektoru (*Private-Public Partnership*, PPP) případně privatizace státního majetku. Varianty PPP a privatizace jsou již zahrnuty v nových rozvojových plánech KWT a SAU (Saudi Vision 2030,2016; Kuwait Vision 2035, 2017), jelikož průzkumy ukazují, že by tato částečná privatizace mohla značně ušetřit státní pokladně (podle PWC v regionu GCC až 164 miliard USD na kapitálových výdajích). Mezi již úspěšně zavedené PPP lze zařadit např. rafinerii Abu Dhabi National Oil Company (ADNOC), která je již ze 35% vlastněna soukromými mezinárodními partnery (ADNOC, 2021). Stejný koncept plánuje použít KWT při realizaci projektu Shigaya, který by pro zajímavost mohl být i obchodní příležitostí pro české firmy (MZV ČR, 2023).

Cesta ke zvětšení participace v soukromém sektoru mezi místními uchazeči o zaměstnání pomocí kompenzací a dorovnávání mzdy mezi sektory je jednou z variant PPP, nicméně z dlouhodobého hlediska se zdá být neefektivní kvůli nekalým praktikám a netransparentnosti. Konkrétně se uchazeči o zaměstnání často přihlásí do soukromé firmy, kde zůstávají po dobu státní podpory, nicméně ta bývá časově omezená a hned po jejím uplynutí zaměstnanci stejně rovnou přechází do veřejné správy. Exisují však i varianty, kdy zaměstnavatelé fiktivně nahlásí přijetí nových zaměstnanců, aby mohli pouze čerpat dotace ze strany státu (The Economist, 2021). Efektivnější variantou nad kterou jednotlivé státy GCC přemýšlejí, by mohlo být zavedení zaměstnaneckých kvot. Ty se týkají především poměru mezi místními a zahraničními pracovníky v soukromém sektoru s cílem postupně navyšovat domácí pracovní sílu na úkor zahraniční. Další reformou by mělo být zavedení minimální mzdy, ve dvou verzích - pro místní zaměstnance a pro ty zahraniční. Zvýšení mzdy pro zahraniční pracovníky spolu s vyššími vstupními poplatky v podobě dražších víz by mělo vést k poklesu poptávky po zahraničních pracovnících, především po levné pracovní síle z jižní a východní Asie (Malik, Nagesh, 2021)

S projekty typu PPP, které mají krom většího zapojení lokálního soukromého sektoru nalákat i zahraniční investory (jak uvádí třeba článek MZV ČR, který má na cíl pobídnout české firmy k zapojení se v rozvoji KWT) se pojí i problematika přímých zahraničních investic v regionu. Ačkoli je s ohledem na aktuální reformy a megaprojekty region velice investičně zajímavý, existuje několik rizik, se kterými se zde investoři potýkají. V zemích GCC jsou stále poměrně omezené zákony týkající se zahraničního vlastnictví. Existují omezení týkající se maximálního podílu zahraničních investic v určitých odvětvích, jako

jsou telekomunikace, bankovníctví a realitní sektor²⁶. Tato omezení mohou odradit zahraniční investory, kteří hledají větší kontrolu nad svými investicemi v relativně nestabilním regionu²⁷. Aktuálně však státy GCC zavádějí opatření, jak tato omezení uvolnit. V regionálních médiích se lze setkat s množstvím informací o firmách fungujících ve zmíněných kontrolovaných odvětvích se 100 % zahraničním vlastnictvím, případně o plánovaných zahraničních odkupech (Arab News, 2021).

3.3.4 Problematika zdanění ve státech GCC

Výzkumnou otázkou práce není diverzifikace ekonomik regionu GCC jako taková, ale konkrétně fiskální udržitelnost států GCC. Jak je jasné z předchozích kapitolách, po celou dobou své existence jsou rozpočty financovány zásadně z příjmů z nerostných surovin. Zároveň většinová část domácí populace je zaměstnána ve státním sektoru, ve všech státech je relativně bohatý systém kompenzací v nezaměstnanosti, případně dorovnávání platů v soukromém sektoru a v neposlední řadě v regionu značně roste populace. To vše spolu s klimatickými změnami nutí státy GCC hledat nové příjmy do veřejných rozpočtů (PWC, 2021; Oliver Wyman, 2019).

Z historického hlediska nejsou diskuse týkající se zdanění v regionu novým tématem. V KWT můžeme sledovat návrh na zavedení daně z příjmu právnických osob již v roce 1959. V SAU zase do roku 1975 existovala daň z příjmu fyzických osob pro nerezidenty (Harrison, 2010). Druhá zmíněná však byla zrušena kvůli *boomu* v přijímání méně kvalifikovaných pracovníků na rozvoj ropného sektoru (v 70. a 80. letech) a setkala se s negativním ohlasem ze strany veřejnosti. V tomto kontextu je nutné zmínit, že se následně zavedení jakéhokoli typu daně z příjmu fyzických osob již nepodařilo. Rétorika společnosti a kmenových vůdců tvrdila, že zavedení této daně „není arabské“. Tato situace dobře ilustruje, jakou váhu měla a stále mají kmenová uspořádání v regionu. Další zajímavostí, co se zavedení daní v regionu týče, je výsadní postavení SAU. Když měla vládnoucí dynastie SAU motivace zavádět zdanění (především zdanění korporací), další státy GCC je vzápětí následovali, aby firmy neměli tendenci převádět svá sídla mimo SAU. Výjimkou může být v tomto ohledu OMN, kde se v roce 2003 rozhodli např. zavést silniční daň a zvýšit tedy

²⁶ Například KWT má stanoveno, že zahraniční vlastnictví může dosahovat maximálně 49 % (PwC, 2019)

²⁷ V tomto ohledu je myšlen široce definovaný region MENA

ceny benzínu, a to i přes možné následky ze strany dalších kmenových vůdců, případně dalších států GCC (Harrison, 2010).

Aktuálně, po desetiletích opakovaných doporučení ze strany IMF, státy GCC postupně připouštějí, že zdanění je nutné pro zachování fungujících ekonomik. Jedním z tahounů v tomto ohledu byl BHR, který má nejnižší ropné rezervy a dlouhodobě velký podíl produkce využije pro vlastní spotřebu (Tabulka 5). Data v tabulce se vztahují k počátku zkoumaného období (2001-2009), nicméně pro ilustraci nutnosti diverzifikace příjmů státního rozpočtu jsou především statistiky z let 2008 a 2009 dostatečně alarmující.

Tabulka 5: Domácí spotřeba ropy jako % celkové produkce, 2001-2009

	2001	2003	2005	2007	2009
ARE	13,0	12,5	13,2	16,0	15,5
BHR	48,6	52,3	64,2	86,5	80,3
KWT	12,9	13,1	12,3	12,6	12,8
OMN	6,1	7,1	9,2	11,5	10,3
QAT	6,3	7,8	7,7	9,5	11,7
SAU	17,5	17,6	17,7	21,6	24,9

Zdroj: vlastní zpracování, Martin Harrison: Taxation and the GCC states (2010)

Více méně ve všech zemích aktuálně nalezneme nějakou míru dan z příjmu právnických osob (Tabulka 6), ačkoli v posledních letech mělo několik států tendenci snižovat míru zdanění, aby nalákalo technologické firmy. Dále se v regionu vyskytují spotřební daně, ze kterých nevyšší zdanění mají tzv. „daně z hříchu“, které jsou uvaleny na cigarety, tabák a další statky, které jsou považovány za společensky škodlivé.

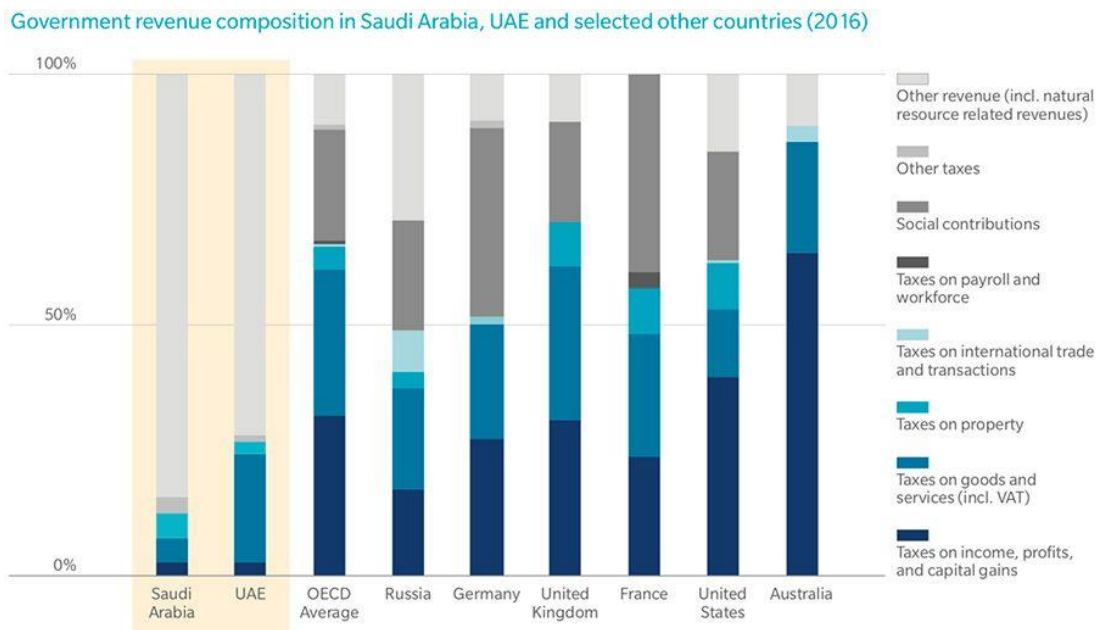
Tabulka 6: Daň příjmu právnických osob ve státech GCC, 2022

STÁT	MÍRA ZDANĚNÍ (%)
ARE	0
BHR	15
KWT	15
OMN	15
QAT	10
SAU	20

Zdroj: vlastní zpracování, Trading Economics (2022)

Akcelerátorem v zavádění zdanění byly nízké ceny ropy z let 2015-2019 a apreciacie domácích měn (PWC, 2021). Data v tomto kontextu nejsou všechna dostupná v centralizovaných databázích a pouze ARE a SAU reportují složení veřejných příjmů IMF. Reporty výše zmíněných společností PWC a Oliver Wyman však dokládají alespoň některá veřejně dohledatelná data (Obrázek 3, Obrázek 4).

Obrázek 3: Složení veřejných příjmů v ARE, SAU a dalších státech

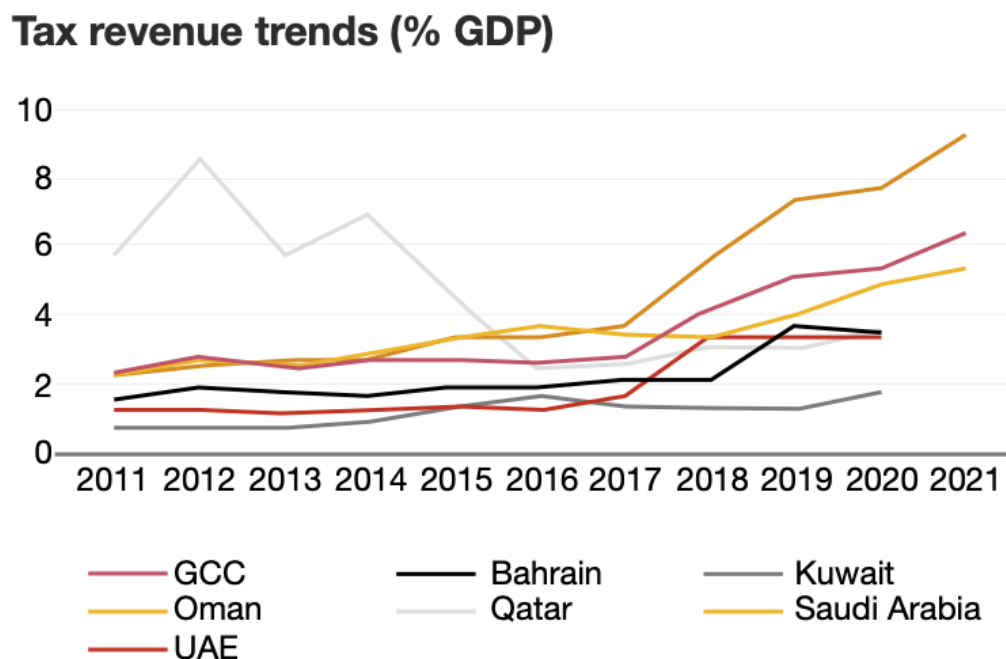

Překlad legendy (text je přeložen od spodních řádků směrem nahoru) a) daň z příjmu, zisků a kapitálových výnosů b) daň ze zboží a sužeb (včetně DPH) c) daň z nemovitosti d) daň ze mzdy a práce e) sociální příspěvky f) další daně g) další výnosy (včetně tech z přírodních zdrojů)

Zdroj: Oliver Wyman (2019)

Z Obrázek 3 je patrné, že v roce 2016 se veřejné příjmy SAU skládaly výhradně z ostatních příjmů, zahrnujících především výnosy z přírodních zdrojů a poté minoritně, téměř stejnou měrou: a) daně z příjmů, zisků a kapitálových výnosů b) daně ze zboží a služeb a c) daně z nemovitosti. ARE již v roce 2016 měly příjmy veřejných rozpočtů závislé na přírodních zdrojích již o něco menší než SAU, avšak ve srovnání s dalšími uváděnými státy (průměr OECD, Rusko, Německo, UK, Francie, USA a Austrálie), byla závislost na příjmech z nerostných zdrojů stále markantní. Druhý nejvyšší vládní příjem ARE byl z daní za zboží a služby.

Obrázek 4: Trendy ve vývoji daňových výnosů států GCC, % HDP, 2011-2021

Zdroj: PWC (2021)

Na Obrázek 4 již můžeme sledovat, jak je od roku 2017 patrný trend růstu příjmů z daní téměř v celém regionu. Výjimka je v tomto ohledu QAT, který podle reportů IMF, odhadů PWC a dat lokálního Ministerstva financí měl v roce 2012 příjmy z daní kolem 9 % HDP a od toho roku vykazuje pokles daňových příjmů až do roku 2016, kdy příjmy z daní dosahovaly 3 % HDP. V současné chvíli se státní příjmy QAT stále drží mezi 3- 4 % HDP. Nejmenší příjmy z daní lze sledovat u KWT, a naopak největší příjmy aktuálně má Omán (PWC, 2021).

Důvodem ke zvýšení podílu daní na HDP může mít také přijetí Jednotné rámcové dohody o zavedení daně z přidané hodnoty (DPH), kterou GCC přijalo v roce 2017 a postupnými kroky by DPH měly zavést všechny členské státy. K roku 2022 DPH přijaly státy – ARE, BHR a SAU. Z počátku začínaly na 5 % míře zdanění, která se postupně navýšila na 10 %. Zajímavé je, že naopak od evropského kontextu, kdy státy měly kvůli dopadu pandemie Covid-19 tendenci snižovat zdanění a ulehčit tím obyvatelům v pandemických letech, zmíněné tři státy GCC dočasně zvýšili jak DPH, tak spotřební daň, aby vyrovnaly dodatečné výdaje, které jim pandemie přinesla (Mubeen, 2022; Bloomberg, 2020). Diskuse ohledně zavedení DPH v regionu sahají již do počátku milénia nicméně

některé poradní orgány vládnoucích dynastií doporučovaly velmi pomalé zavádění nepřímých daní z obavy vyvolání inflačních tendencí. Na druhou stranu s ohledem na historické obavy ze zatížení zahraniční pracovní síly a podniků v případě zavedení daně z příjmu, DHP přicházela jako přijatelná varianta, jelikož zatíží rovnoměrně zahraniční i domácí populaci. Vyzdvihnuto však bylo několik výjimek, aby tento typ daně nepoznamenal nejchudší vrstvu obyvatel (Mubeen, 2022; WB,2022).

Jak je z obrázků a tabulek (Obrázek 3, Obrázek 4, Tabulka 6) patrné, daňové příjmy se pohybují v relativně nízkých procentech. Přihlédneme-li k faktu, že aktuální růst zdanění zavedený v některých státech je pouze dočasný, státy GCC mezi sebou mají bezcelní zónu a na základě bilaterálních jednání rozšiřují bezcelní obchodní zóny s dalšími státy, je pouze otázkou času, kdy bude nutné upravit míry zdanění (Trading Economics, 2022).

4 Analytická část

Analytická část této práce si klade za úkol ověřit tři dílčí cíle formulované v kapitole Cíl práce a metodika. Pomyslně je možno ji rozdělit na úsek kvantitativní a komparativní. V prvním zmíněném úseku budou vytvořeny dva ekonometrické modely ověřující, zda lze na získaných datech potvrdit existenci holandské nemoci a prokletí zdrojů. K ověření obou hypotéz je použit model ARDL, vytvořený autory Pesaran, Shin a Smith (2001), který je hojně používanou metodou k testování právě zkoumaných fenoménů.

Ve druhé části analytické sekce budou dosavadní kroky států GCC porovnány z hlediska politik a nástrojů pro dosažení fiskální diverzifikace, které jsou již zavedeny, případně se plánuje jejich blízká implementace. Je nutné podotknout, že metody a postupy, známé z evropského politicko-ekonomického kontextu nemusí nutně korespondovat s realitou v Perském zálivu. Je tedy diskutabilní, zda nástroje ekonomické diverzifikace navrhované např. IMF či WB povedou ke shodným výsledkům, jako v případě evropsko – amerického liberálně ekonomického horizontu.

4.1 Ekonometrický model k ověření existence holandské nemoci

Jak již bylo zmíněno, kvantitativní analýza fiskální udržitelnosti v regionu GCC bude zkoumána za pomoci ekonometrického ARDL modelu, vytvořeného autory Pesaran, Shin a Smith (2001), který je hojně používaným k ověření vztahu mezi přírodními zdroji a veřejnými financemi. ARDL modely jsou lineární modely časových řad, v nichž závislá i nezávislá proměnná spolu souvisí nejen v současnosti, ale i v historických (zpožděných) hodnotách. Jinými slovy to znamená, že závislá proměnná je regresována na své vlastní zpoždění, nezávislou proměnnou a zpoždění nezávislých proměnných. Uvedený ARDL model lze označit jako *ARDL (j, k) model*, což odkazuje na počet zpoždění j a k v modelu (Pesaran, Shin, Smith, 2001).

$$y_t = \sum_{i=1}^j a_i y_{t-i} + \sum_{l=0}^k b_l x_{t-l} + e_t$$

(5)

y = endogenní proměnná

a= parametr endogenní proměnné

x=exogenní proměnná

b= parametr exogenní proměnné

e= proměnná náhodné veličiny

t=časový vektor

j= počet zpoždění v endogenní složce modelu

k= počet zpoždění v exogenní složce modelu

i=počet pozorování

4.1.1 Cíl modelu ARDL-DD

Cílem prvního ekonometrického modelu je ověřit, případně vyvrátit existenci holandské nemoci v regionu GCC na základě zkoumaných dat z let 1991–2021. Inspirací k sestavení modelu pro ověření hypotézy je ARDL model použitý v práci *The Dutch Disease Hypothesis: Evidence from the Gulf Cooperation Council* autora Yazid Mahadi (2011). Tato varianta ARDL modelu pro potřeby holandské nemoci předpokládá pozitivní vztah mezi reálným měnovým kurzem a reálnou cenou ropy v předchozím období, zkoumaný na logaritmech těchto proměnných. Autoři textu zároveň testují přítomnost holandské nemoci v jednotlivých státech pomocí kointegračních testů závislé proměnné, nicméně v jejich případě byla použita data v rozmezí 1970–2000, což je delší časový úsek než ten, se který je využit v této práci. Na rozdíl od zmíněných autorů pak model odhadovaný v této práci zahrnuje dodatečné socio-ekonomické ukazatele, aby bylo možné zohlednit vliv dalších faktorů na reálný měnový kurz.

Pro zkrácení popisu modelu bude první ekonometrický model pojmenován jako ARDL-DD (angl. *Dutch Disease*), aby byl jednoduše k rozlišení od modelu, který bude ověřovat druhý cíl analytické části.

4.1.2 Endogenní proměnná

Teorie holandské nemoci předpokládá že výnosy z produkce nerostných surovin v zemích, kde jich je dostatek, budou vytlačovat obchodovatelné statky, což povede k reálné apreciaci domácí měny. Endogenní proměnnou je v této verzi fenoménu holandské nemoci reálný měnový kurz (angl. *Real Exchange Rate*, RER), definovaný následujícím způsobem:

Rovnice 6: Výpočet reálného měnového kurzu pro model ARDL-DD

(6)

$$RER_t = E_t \times P_t / P^*$$

RER = Reálný měnový kurz

E_t = nominální měnový kurz

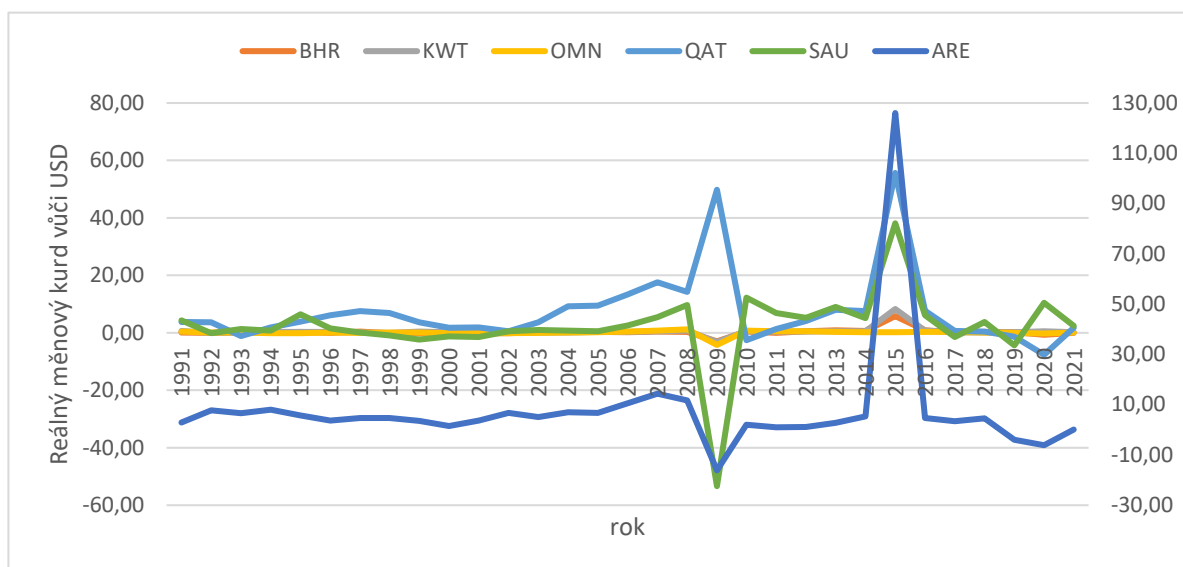
P_t = domácí cenová hladina, definována podle Indexu spotřebitelských cen (angl. *Consumer Price Index*, CPI)

P^* = CPI Spojených Států Amerických (USA)

Stejná definice reálného měnového kurzu byla použita i pro odhad modelu ARDL – DD. Zajímavou informací je, že všechny zkoumané státy mají svou domácí měnu krytou USD a také, že oficiální nominální měnový kurz je stanovován centrálně, a tedy není překvapivé pozorovat, že u některých zkoumaných států se již několik let nezměnil. Data, která vstupovala do výpočtu výše zmíněné endogenní proměnné (reálný měnový kurz) byla získána vlastním výpočtem na základě podkladů z IMF.

Z Graf 3 je patrné, že v regionu bylo možné zaznamenat pokles reálného měnového kurz vůči dolaru v roce 2009 ve všech státech GCC kromě QAT. Naopak extrémní nárůst bylo možné pozorovat v roce 2015 v ARE, kdy reálný měnový kurz vystoupal na 126 USD/AED, avšak i v dalších státech v tomto roce reálný měnový kurz rostl. Důvodem obou extrémů je hodnota inflace v USA, kdy v roce 2009 americký CPI meziročně vykazoval zápornou hodnotu, tedy deflaci. V roce 2015 pak CPI USA sice byl meziročně v kladných číslech, avšak velmi nízkých (konkrétně 0,119 %). Po dosažení americké deflace do vzorce pro výpočet RER získáváme takto vychýlené hodnoty. Zároveň je nutno informovat, že státy v grafu nelze porovnávat mezi sebou, jelikož každý z nich má svou vlastní měnu, a tedy i vlastní nominální/reálný kurz. Lze však pozorovat, jaké výkyvy zaznamenal RER ve zkoumaném období v kontrastu k tomu, že nominální kurzy se téměř nezměnily. Zároveň, jak již bylo řečeno, všechny měny států GCC jsou vázané na dolar. Rovněž že patrné, že na změny CPI v USA nevýrazněji reaguje reálná hodnota AED (Emirátský dirham).

Graf 3 Vývoj reálných měnových kurzů ve státech GCC, 1991–2021

Zdroj: vlastní zpracování, IMF (2022)

Pozn: Chybí data pro KWT v letech 1991-1993 z důvodu Války v Zálivu

4.1.3 Exogenní proměnné

Pro každou ze šesti ekonomik byla zkoumána možná přítomnost Holandské nemoci na základě následujících exogenních socio-ekonomických a demografických proměnných. Ty byly použity tak, aby co nejlépe ilustrovaly specifické charakteristiky jednotlivých ekonomik, jak byly popsány v Teoretická částí práce. V sekci níže se nachází popis všech vybraných proměnných, jejich detailní popis spolu s deskriptivními statistikami a grafy znázorňující jejich vývojové trendy.

Kontrolní proměnné

Původním předpokladem bylo zahrnout do modelu také kontrolní proměnné ve formě dummy proměnných pro jednotlivé zkoumané státy (Bahrajn, Katar, Kuvajt, Omán, Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty). Tyto proměnné nabývají pouze hodnot 0 a 1, kdy např. "stát Bahrajn" nastane právě tehdy, když ostatní nenastanou. S ohledem na charakteristiku ARDL-DD modelu však jejich zahrnutí není možné, jelikož do modelu ARDL lze zahrnout maximálně 20 % proměnných v binárním tvaru a zkoumaný soubor dat není dostatečně obsáhlý.

Podkladová data

Pro konstrukci modelu ARDL-DD byla použita panelová z několika databází, a to konkrétně z Passport Euromonitor Database, IMF databáze, ILO databáze, U.S. Energy Information Administration (EAI), WB a World Governance Indicators (WGI) database. Všechna data byla pozorována v období 1991–2021, s výjimkou a) proměnných znázorňujících indexy efektivity vlády, kontroly korupce a kvality regulace, které jsou kvalitativní a k jejich evidenci docházelo do roku 2002 ve dvouletých intervalech a b) exogenní proměnné reálný měnový kurz na počátku zkoumaného období u států Kuvajt a Katar, pravděpodobně z důvodu Války v Zálivu.

Kromě vysvětlované proměnné bylo vytvořeno celkem 12 vysvětlujících proměnných a 6 pomocných proměnných pro jednotlivé státy uskupení GCC v rozmezí let 1991-2021 včetně. Některé proměnné byly však vytvořeny pouze za účelem konstrukce nových proměnných a v modelu nebyly použity (Tabulka 7).

Tabulka 7: Identifikace proměnných použitých v modelu ARDL-DD

NÁZEV PROMĚNNÉ	KÓD	JEDNOTKA	ZDROJ
REÁLNÝ MĚNOVÝ KURZ	RER	AED/USD	Vlastní výpočet na základě dat IMF
		BHD/USD	
		KWD/USD	
		OMR/USD	
		SAR/USD	
		QAR/USD	
HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT PER CAPITA	GDP_PC	Tisíc USD	IMF Database
CELKOVÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI STÁTU	UNEMPLOYMENT_TOTAL	%	ILO Database
MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI ŽEN	UNEMPLOYMENT_F	%	ILO Database
ROČNÍ SPOTOVÉ CENY INDEXU ICE BRENT	ICE_BRENT	USD/barel	U.S. Energy Information Administration (EIA)
OBCHODNÍ BILANCE STÁTU	TRADE_BALANCE	% HDP	IMF Database
PŘÍLIV ZAHRANIČNÍCH INVESTIC	FDI_NET_INFLAWS	% HDP	WB Database
INFLACE	INFLATION	% růst	Passport Euromonitor Database
CELKOVÁ POPULACE	POPULATION_TOTAL	milion obyvatel	WB database
PODÍL VYSOKOŠKOLÁKŮ V POPULACI	STUDENTS_POP	% populace	Výpočet na základě dat z IMF a Passport Euromonitor Database
KOEFICIENT INDEXU KVALITY REGULACE	REGULATORY_QUALITY	Percentil 0-100	World Governance Indicators (WGI)
KOEFICIENT INDEXU KONTROLY KORUPCE	CONTROL_CORRUPTION	Percentil 0-100	World Governance Indicators (WGI)
KOEFICIENT INDEXU EFEKTIVITY VLÁDY	GOVERNMENT_EFFICIENCY	Percentil 0-100	World Governance Indicators (WGI)

Zdroj: vlastní zpracování, EIA, ILO, IMF, Passport Euromonitor Database, WGI (2023)

4.1.4 Předpoklady modelu

Deskriptivní statistiky

Následující tabulka (Tabulka 8) představuje deskriptivní statistiky všech exogenních proměnných vyskytujících se v odhadu ARDL modelu k ověření holandské nemoci.

Tabulka 8: Deskriptivní statistiky proměnných modelu ARDL-DD

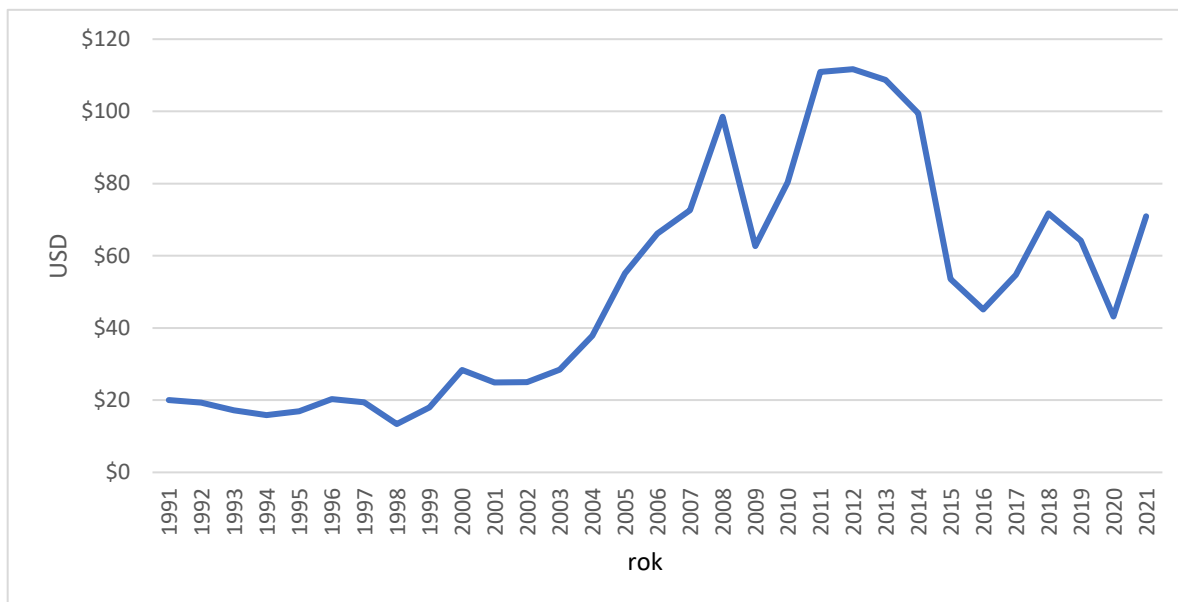
	AR. PRŮMĚR	MEDIÁN	MAXIMUM	MINIMUM	SMĚR. ODCHYLKA
GDP_PC	25671,41	20868,02	101933,12	5937,75	18341,1799
UNEMPLOYMENT_TOTAL	2,54	1,95	7,45	0,10	1,864
UNEMPLOYMENT_F	6,21	4,21	22,59	0,28	5,0491
FDI_NET_INFLOWS	2,37	1,13	33,57	-5,29	3,8513
TRADE_BALANCE	19,96	18,83	57,64	-33,34	13,71
INFLATION	2,34	2,003	15,05	-4,86	3,003
ICE_BRENT	50,80	45,13	111,69	13,39	31,90
POPULATION_TOTAL	6,635	2,573	35,34	0,49	9,03
REGULATORY_QUALITY	65,24	67,30	83,16	39,90	9,35
CONTROL_CORRUPTION	68,94	68,80	91,39	44,23	11,03
GOVERNMENT_EFFICIENCY	62,89	67,4	91,39	44,23	
STUDENTS_POP	2,25	1,75	5,28	0,33	1,29

Zdroj: vlastní zpracování, EAI, ILO, IMF, Passport Euromonitor Database, WGI (2023)

Proměnnou, která je společná pro všechny státy GCC je *ICE_BRENT*. Jedná se o roční spotové ceny obchodovatelného indexu severoatlantické ropy typu Brent. Referenční cena ropy Brent se používá pro stanovení ceny více než tří čtvrtin celosvětově obchodované ropy, neboť patří mezi nejlíkvinnější druhy ropy a demonstruje tedy celkovou situaci na trhu s ropou a ropnými deriváty (Intercontinental Exchange, 2022). Ve zkoumaném období vykazovala průměrnou roční cenu 50,8 dolarů/barel a mediánová cena byla 45,13 dolarů/barel. Ročního maxima index dosáhl v roce 2021 při ceně 111,69

dolarů / barel a minimální cena, ze kterou byla tato ropa ve zkoumaném období obchodována bylo 13,39 dolarů/barel v roce 1998. Veškerá data byla získána z databáze U.S. Energy Information Administration (EIA).

Graf 4: Vývoj indexu ICE Brent, 1991-2021

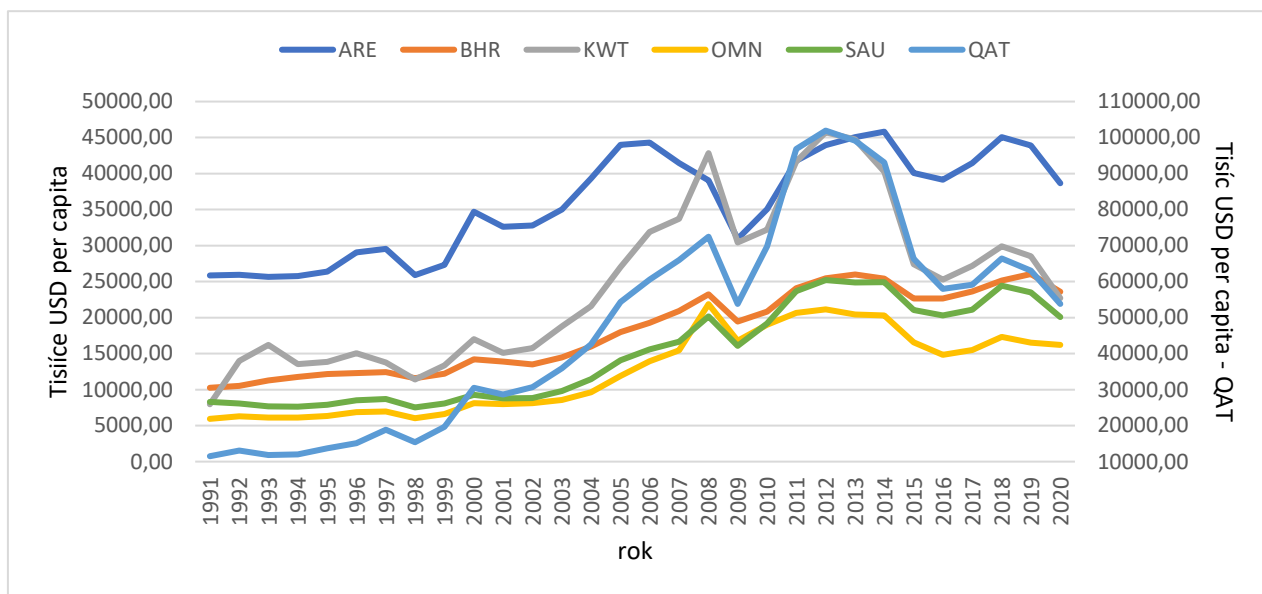
Zdroj: vlastní zpracování, EIA, (2022)

Základní premisou určující existenci holandské nemoci je kladný směr působení mezi reálnou cenou ropy a reálným měnovým kurzem. Z tohoto důvodu bylo vytvořeno několik proměnných reálné ceny za barel ropy – *reálná cena za barel v USD (REAL_OIL_USD)* a *reálná cena za barel ropy v lokálních měnách (REAL_OIL_GCC)*. K výpočtu těchto veličin byl použit právě burzovní index ropy Brent, přepočtený podle reálné cenové hladiny jednotlivých zemí. Kvůli vysoké multikolinearitě však do modelu tyto proměnné nakonec nebyly zařazeny a holandská nemoc byla testována na základě ročních hodnot ukazatele ICE BRENT.

První exogenní proměnou použitou v modelu je *HDP per capita (GDP_PC)* vyjádřené v aktuálních nominálních cenách v tisících USD. Tento ukazatel poskytuje hodnotu hrubého domácího produktu (HDP) vyjádřené v běžných mezinárodních dolarech přepočtenou na obyvatele. HDP je součet hrubé přidané hodnoty všech rezidentských výrobců v zemi zvýšený o případné daně z produktů a snížený o případné dotace, které

nejsou zahrnuty v hodnotě produktů (IMF, 2022). Průměrná hodnota HDP per capita v období 1991–2021 v regionu byla 25,67 tisíc USD per capita, mediánová hodnota byla 20,87 tisíc USD per capita. Maximální HDP per capita vykazoval QAT v roce 2012 při hodnotě 101 tisíc USD per capita. Minimální OMN na počátku zkoumaného období, tedy v roce 1991, a to 5,94 tisíc USD per capita.

Graf 5: HDP v paritě kupní síly per capita v tisících dolarů, 1991-2020

Zdroj: vlastní zpracování, IMF (2022)

Ukazatel míry nezaměstnanosti použitý v modelu, konkrétně znamená *celkovou roční míru nezaměstnanosti (UNEMPLOYMENT_TOTAL)* napříč věkovými kategoriemi a pohlavím. Data pocházejí z databáze ILO a ukazatel je tedy vypočítaný dle metodologie zmíněné organizace – jako podíl nezaměstnaných na celkové pracovní síle. Jak již bylo zmíněno v kapitole o nezaměstnanosti v regionu²⁸, ukazatel se dle aktuální metodiky ILO počítá na základě registrovaných uchazečů o práci, dostupných nastoupit do zaměstnání. Mnoho obyvatel se však jako uchazeči o zaměstnání neregistrují. Reálná míra nezaměstnanosti tedy může být ještě trochu vyšší než ta deklarovaná. Průměrná míra nezaměstnanosti v regionu v letech 1991–2021 dosahovala 2,54 %, mediánová hodnota je 1,95 %. Svého maxima (7,45 %) dosáhla nezaměstnanost v roce 2020 v SAU,

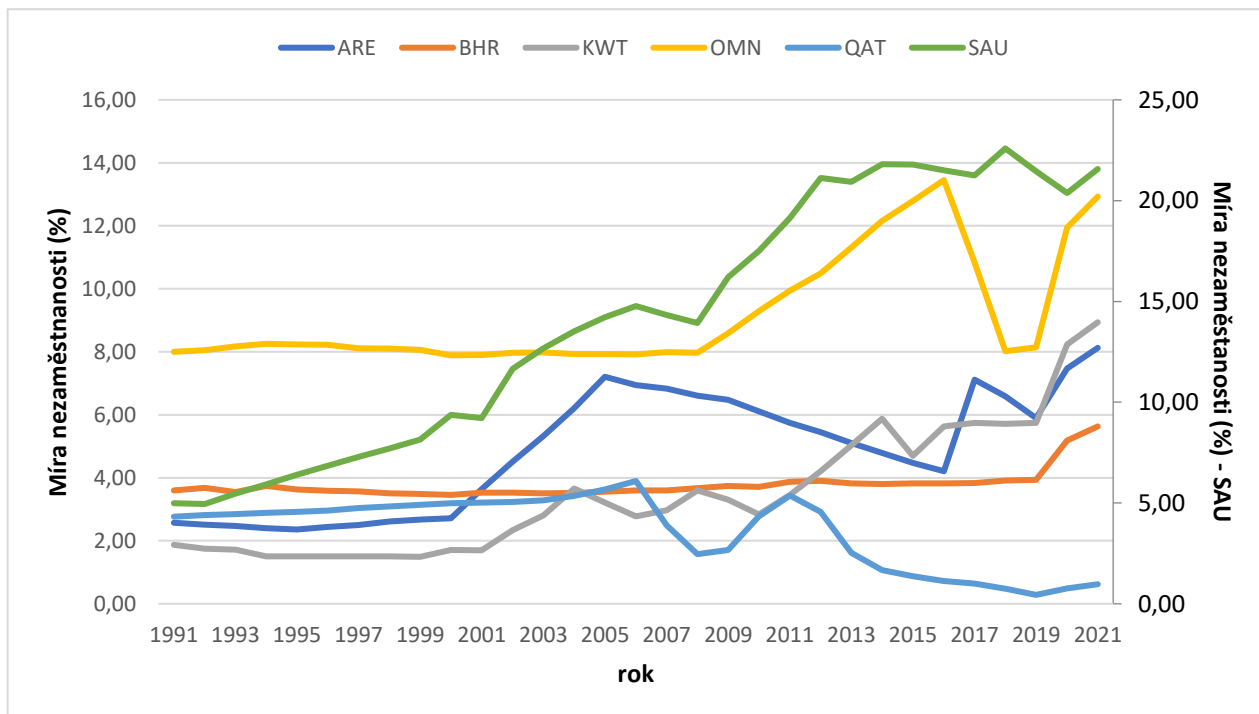
²⁸ viz kapitola Trh práce

pravděpodobně v důsledku pandemie Covid - 19. Minima dosáhl ukazatel v Kataru v roce 2019 (0,1 %).

V modelu je zahrnut také samostatný ukazatel pro *míru nezaměstnanosti žen* (*UNEMPLOYMENT_F*), napříč věkovými kategoriemi. Zde je průměrná hodnota o něco vyšší než u předchozí proměnné. Ve zkoumaném období a regionu dosahovala míra nezaměstnanosti žen v průměru 6,21 %, medián je 4,21 %. Na své maximum se ukazatel vyšplhal v roce 2018 v SAU (22,59 %), ve stejném roce (2018) pak v QAT dosahoval regionálního minima (0,28 %).

Od roku 1999 lze pozorovat extrémní nárůst nezaměstnanosti žen v SAU, který nelze detekovat v ostatních státech GCC. Ve všech ostatních státech byly občasné výkyvy a v letech pandemie covid – 19 ve všech zkoumaných zemích, s výjimkou QAT, nezaměstnanost žen rostla. Takové hodnoty, jako v SAU však nemají v regionu období. Mezi minimem v roce 1992 (4,95 %) a maximem v roce 2019 (22,59 %) existuje rozdíl větší než 17 p.b. (Graf 6)

Graf 6: Míra nezaměstnanosti žen v regionu GC, 1991-2021, %

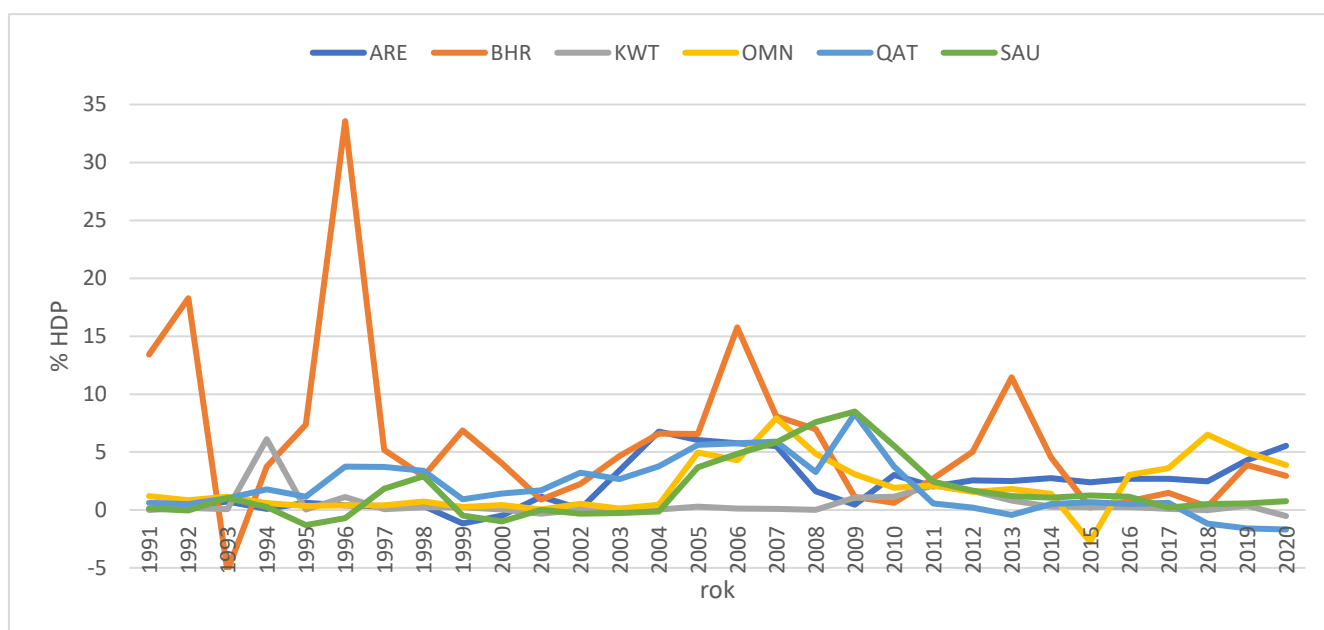

Zdroj: vlastní zpracování, ILO (2022)

Proměnná *FDI_NET_INFLOWS* značí příliv přímých zahraničních investic do ekonomiky. Obecně lze FDI definovat jako investice, jejichž cílem je získat trvalý podíl

v podniku nebo účinnou kontrolu nad podnikem působícím mimo ekonomiku investora (UN, 2007). Čistý příliv přímých zahraničních investic představuje hodnotu přímých investic nerezidentů do vykazující ekonomiky, včetně reinvestovaného zisku a vnitropodnikových půjček, po odečtení repatriace kapitálu a splátek půjček. Dalo by se říct, že se jedná o indikátor atraktivity země pro zahraniční investory. Průměrná hodnota *FDI_Net_Inflows* byla za zkoumané období v celém regionu GCC 2,37 %, mediánová hodnota pak 1,13 %. Extrémního maxima dosáhly investice ve roce 1996 v Bahrajnu (33,57 %), regionálního minima bylo dosaženo rovněž v BHR v roce 1993 (-5,29 %).

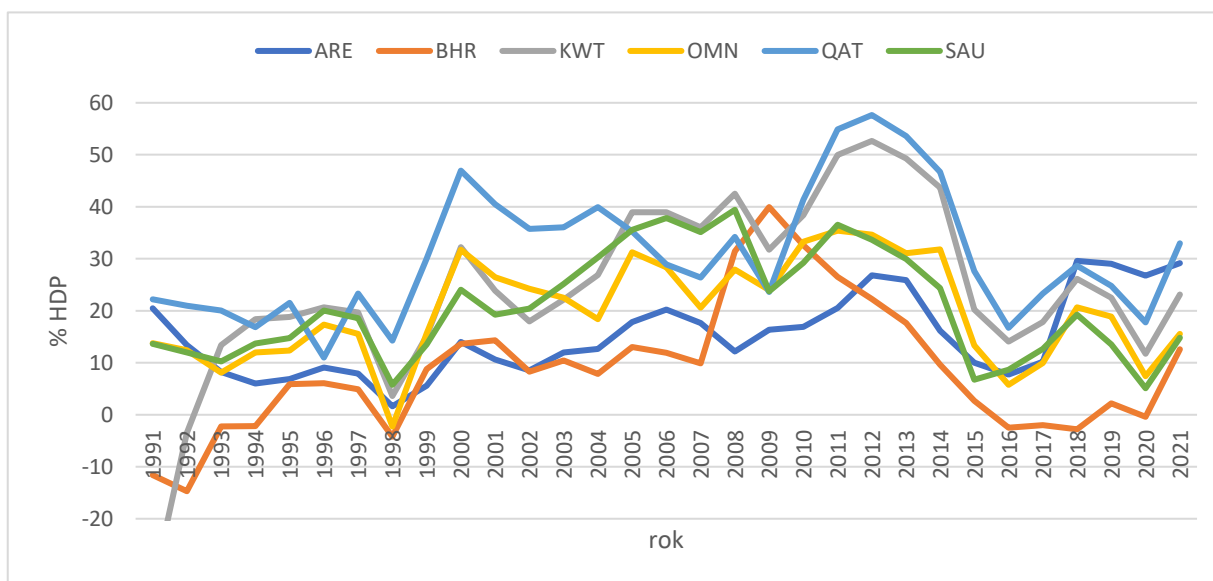
Graf 7: Příliv zahraničních investic jako % HDP, 2002-2021

Zdroj: vlastní zpracování, WB Database (2022)

Pro testování existence holandské nemoci je zásadní pozorovat změny *obchodní bilance (TRADE_BALANCE)*, která do jisté míry ilustruje obchodní pozici a situaci státu. Data použita v modelu počítají ukazatel obchodní bilance jako % z HDP. Takto definovaná obchodní bilance měla v období 1991–2021 průměrnou hodnotu 19,96 % HDP, medián 18,83. Maximální hodnoty dosahovala v roce 2012 v QAT (57,64 % HDP) a minima dosáhla na počátku zkoumaného období, v roce 199, v KWT (-33,41 %). S o hledem na válečný konflikt, který v KWT na začátku 90. let probíhal, je tato statistika zcela pochopitelná.

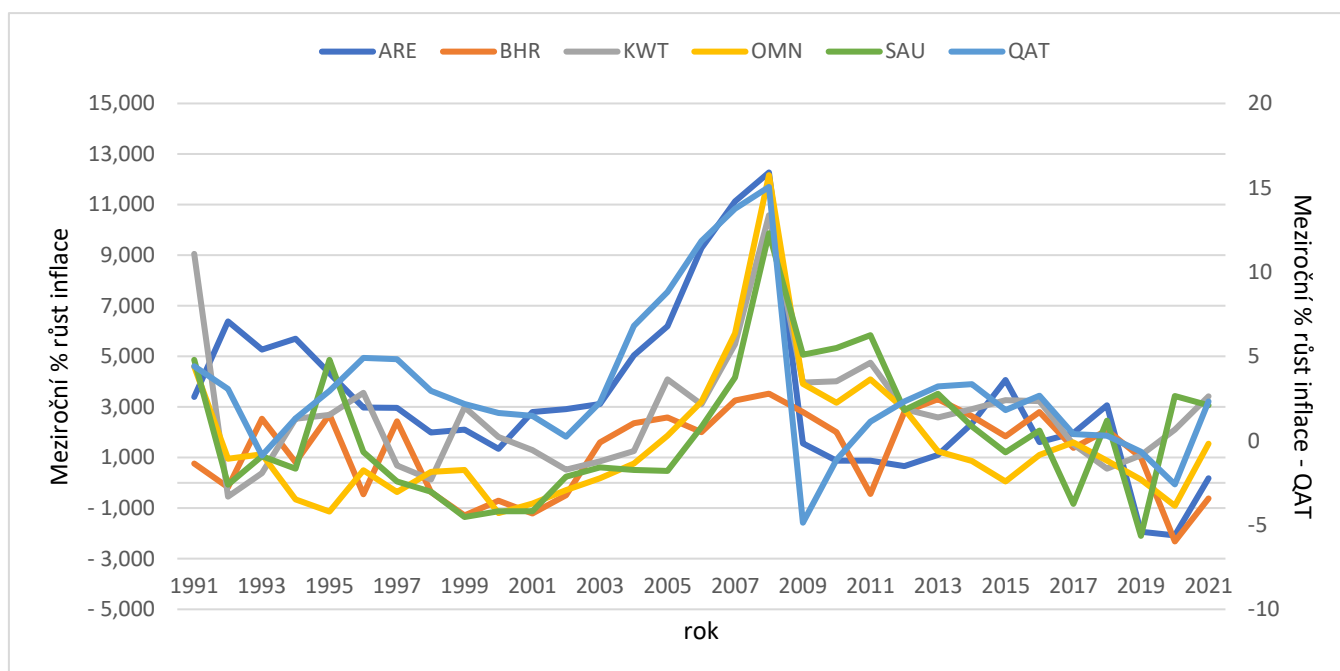
Graf 8: Obchodní bilance zemí GCC, 1991-2021, % HDP

Zdroj: vlastní zpracování, IMF (2022)

Jedním ze základních makroekonomických ukazatelů stavu ekonomiky je *inlace* (*INFLATION*). Tato proměnná nebyla zahrnuta do modelu přímo, ale byla použita při výpočtu zkoumané proměnné *reálný měnový kurz* (*RER*), a z toho důvodu je nutno vyhradit prostor pro její interpretaci. Existuje několik variant výpočtu inflace, nicméně pro zkoumané období a region byla dostupná roční data pouze ve formě procentního nárůstu oproti předchozímu období – v tomto případě se jedná o roční srovnání. Průměrná inflace v regionu ve zkoumaném období dosahovala hodnoty 2,33 %, mediánová hodnota byla 2,0 %. Maximum lze pozorovat v QAT v roce 2008 (15,05 %). Z důvodu takto vysokého bazického roku pro výpočet ukazatele není překvapivé, minima dosáhla inflace ve stejném státě o rok později, v roce 2009 (-4,86 %). Odhlédneme-li od vývoje inflace v QAT, tak nejnižší míra inflace byla naměřena v roce 2019 v BHR (-2,32 %)

Graf 9: Meziroční inflace ve státech GCC. 1991-2021, % růst

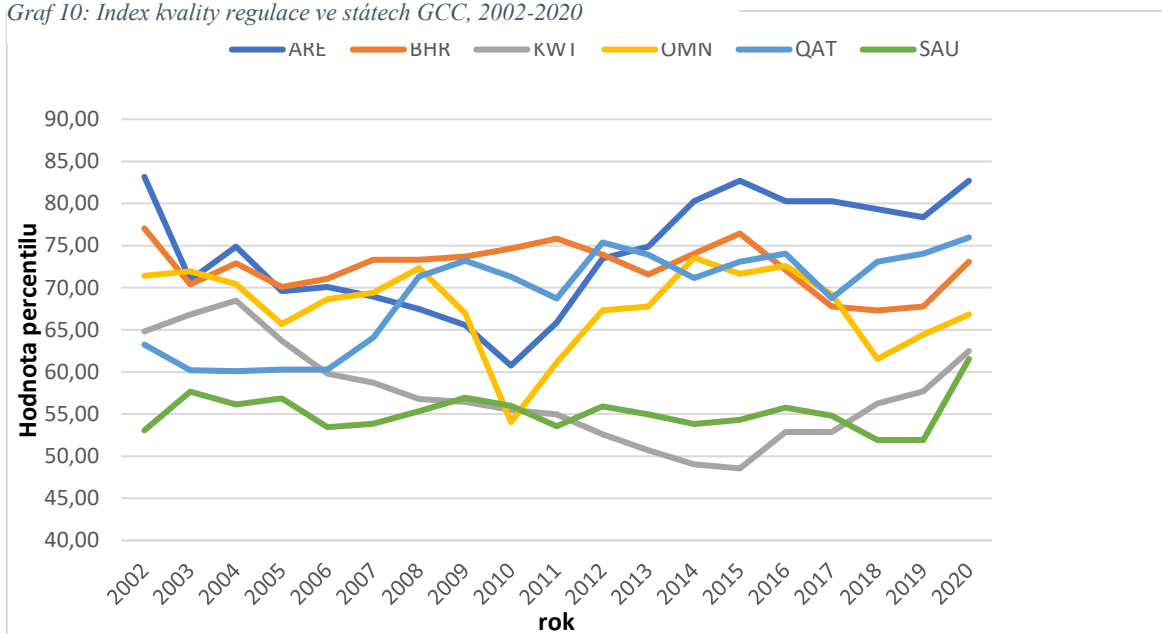

Zdroj: vlastní zpracování, Passport Euromonitor Database (2022)

Index kvality regulace (REGULATORY_QUALITY) zachycuje vnímání schopnosti vlády formulovat a provádět adekvátní politiky, umožňující rozvoj soukromého sektoru. Index pochází z databáze Worldwide Governance Indicators (WGI) a pohybuje se v rozmezí percentilů 0-100, kde vyšší hodnota značí lepší kvalitu regulace. Mezi ukazatele, které vstupují do výpočtu indexu patří mimo jiné finanční svoboda, zátěž z regulace či podnikatelsko-právní prostředí státu. Z dat je patrné, že všechny státy v regionu za zkoumané období vykazují zlepšení kvality regulací. Průměrná hodnota byla mezi lety 1991–2021 na percentilu 65,24 a medián 67,30. Maxima dosahoval index kvality regulace v ARE v roce 2002 (83,16) a regionálního minima v roce 1998 v SAU (39,90).

Ačkoli u některých veličen lze pozorovat regionální trendy, u ukazatelů patřících do skupiny WGI toto pozorovat nelze a mezi jednotlivými státy se situace rok od roku velmi liší. Jak je z grafu níže patrné (Graf 10), nejlepších výsledků hodnoty indexu kvality regulace většinou dosahují Spojené arabské emiráty, které nikdy ve zkoumaném období neměly hodnotu pod percentil 60 (nejnižší hodnoty baly 60,77 v roce 2021) a naopak nejhorší výsledky mají Kuvajt a Saudská Arábie, jejich indexy se téměř po celou dobu sledování pohybují mezi 50. – 60. percentilem.

Graf 10: Index kvality regulace ve státech GCC, 2002-2020

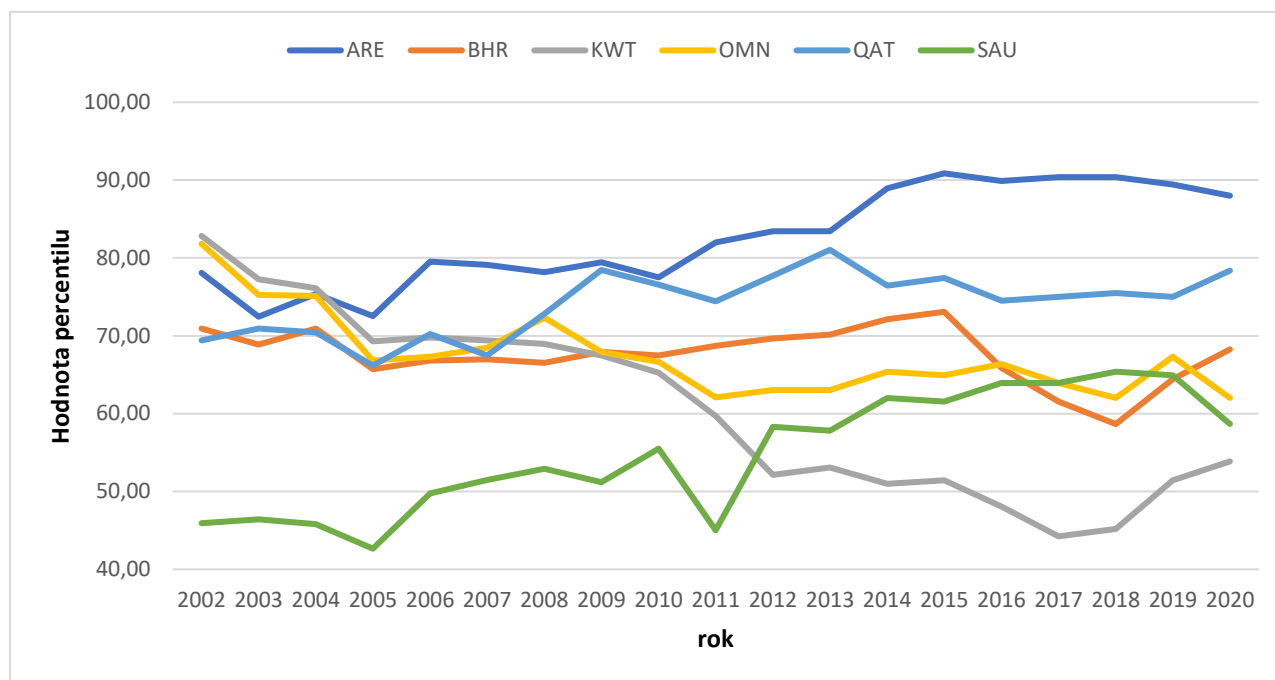
Zdroj: vlastní zpracování, WGI (2022)

Pozn.: škála indexu v grafu byla pro přehlednost upravena na rozmezí percentilů 40-100

Na stejném principu jako je index kvality regulace funguje také *index efektivity vlády* (*GOVERNMENT EFFICIENCY*). Rovněž pochází z databáze WGI a nabývá hodnot v rozmezí 0-100. Efektivita veřejné správy zachycuje vnímání kvality veřejných služeb, míru efektivity státní správy, její nezávislost na politických tlacích, kvalitu tvorby a zavádění politik a všeobecnou důvěryhodnost ve veřejný sektor. U tohoto indikátoru není rovněž patrný jednotný trend vývoje a mezi jednotlivými státy jsou velké rozdíly. Průměrně ukazatel za zkoumané období dosahoval hodnoty 68,21, mediánová hodnota byla 68,58. Maximum bylo zaznamenáno v roce 2015 v ARE na hodnotě 90,87 a minimální hodnota byla naměřena v roce 2005 v SAU (42,65). Index efektivity vlády rovněž vykazuje volatilitu, stejně jako předchozí index i zde však nejvyšších percentilů téměř po celou dobu zkoumání dosahují

ARE. Nejhorší výsledky měla do roku 2011 SAU, ovšem v dalších letech lze pozorovat zlepšení a na nejhorší příčku klesl KWT (Graf 11).

Graf 11: Index efektivity vlády ve státech GCC 2002-2020

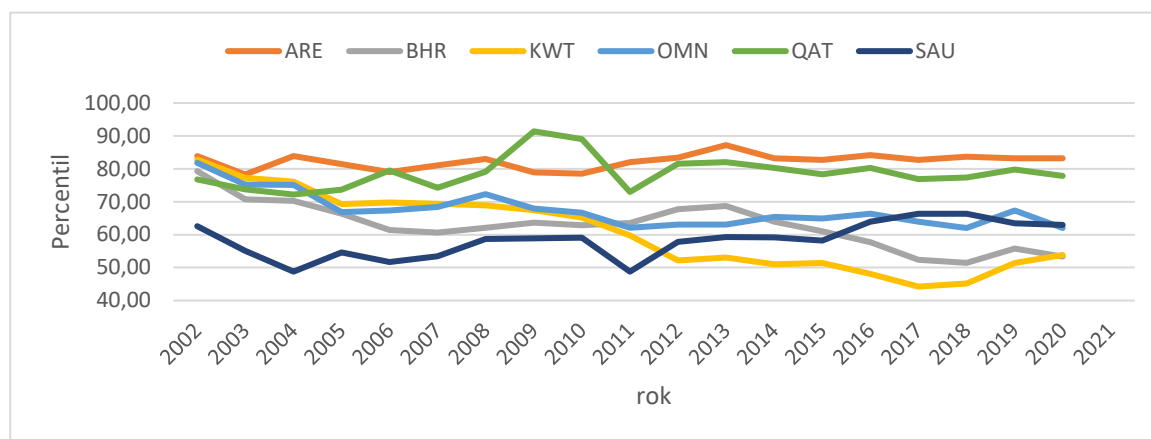

Zdroj: vlastní zpracování, WGI (2022)

Pozn.: škála indexu v grafu byla pro přehlednost upravena na rozmezí percentilů 40-100

Posledním z použitých indexů WGI je proměnná *kontrola korupce* (*CONTROL_CORRUPTION*). Index zobrazuje rozsah, v jakém je veřejná moc vykonávána pro soukromý prospěch. Hodnotí všechny typy korupce od těch drobných až po ovládnutí státu elitami. Průměrně se hodnota tohoto indexu pohybovala ve zkoumaném regionu na hodnotě 67,89, mediánová hodnota byla 67,4. Byly zde však patrné velké historické a místní rozdíly, kde největší kontrolu korupce vykazoval v roce 2009 stát QAT (91,39), zatím co nejnižší hodnotu získal KWT v roce 2017 (44,23).

Graf 12: Index kontroly korupce ve státech GCC, 2002-2020

Zdroj: vlastní zpracování, WGI (2022)

Pozn.: škála indexu v grafu byla pro přehlednost upravena na rozmezí percentilů 40-100

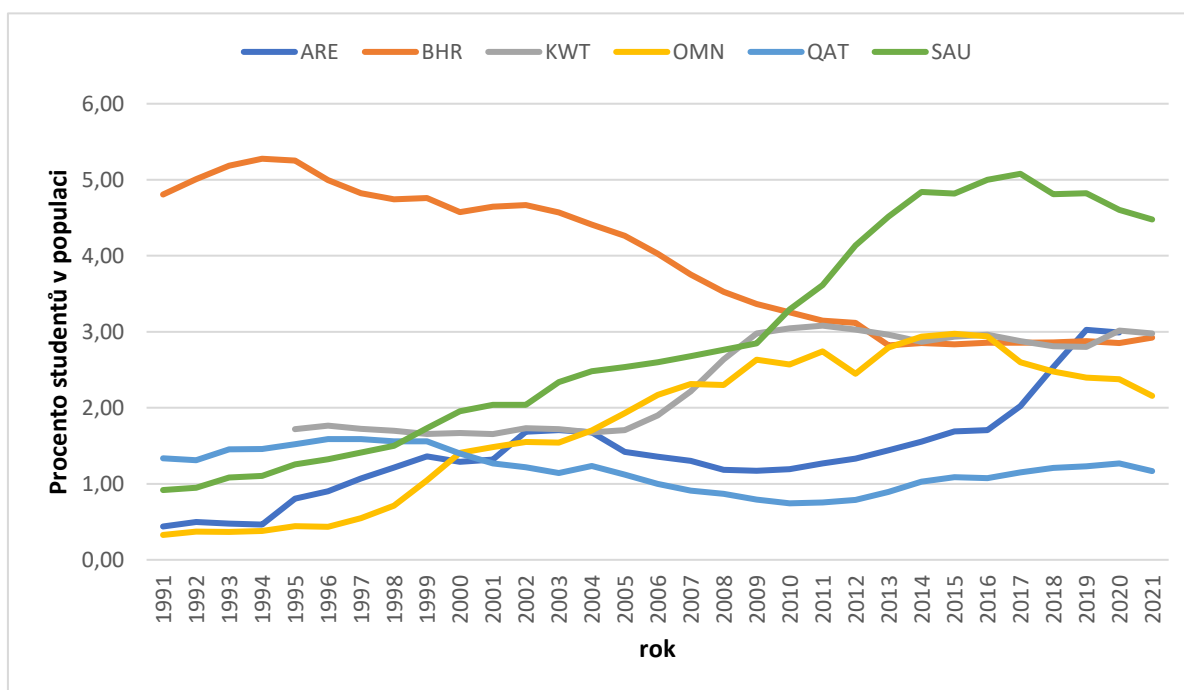
Statistiky tohoto indexu ukazují, že i je zde patrná vůdčí pozice ARE, jejichž index se po celou dobu zkoumání pohybuje nad 80 percentilem. Obdobný trend následuje druhý QAT. Dokonce zde bylo dosaženo regionálního maxima v roce 2009. Zajímavé je pozorovat vývoj v Kuvajtu, který měl na počátku zkoumaného období stejný percentil, jako ARE nicméně v dalších letech začala hodnota indexu kontroly korupce značně klesat až na regionální minimum. V posledních letech se již situace v KWT zlepšuje a dorovnává percentil státu BHR (Graf 12).

Jako ukazatel kvality vzdělávacího systému byla zpočátku zvolena proměnná *počet vysokoškolských studentů v populaci (HIGHER_EDUCATION)*. Z dat je patrný regionální trend růstu investic do vzdělání, a tedy každoroční nárůst počtu studentů zapsaných k terciálnímu vzdělání. Průměrně v regionu ve zkoumaném období studovalo každoročně vysoké školy 182,1 tisíc studentů, mediánová hodnota byla 40,45 tisíc studentů. Maxima tato veličina dosáhla v roce 2017 v SAU, kdy zde studoval celý 1 milion, 620 tisíc studentů. Minimum za zkoumané období studovalo v roce 1991 v Bahrajnu a to pouze 6,2 tisíc obyvatel. Jelikož se zde jedná o absolutní hodnoty, tak je však nutné poukázat na fakt, že SAU je nejlidnatější zemí regionu a několikanásobně převyšuje počet obyvatel všech ostatních států GCC.

Kvůli problematice velké populace SAU byla nakonec proměnná přepočtena na *podíl vysokoškoláků v populaci (STUDENTS_POP)*. I po úpravě lze pozorovat novodobý trend růstu podílu vysokoškoláků v populaci – především v SAU, který však od roku 2017 nejdříve stagnuje a posléze klesá. Kuriozní je opačný trend vývoje v Bahrajnu, který měl na

počátku zkoumaného období nejvyšší podíl vysokoškoláků v populaci, postupně však do roku 2013 klesal a od té doby stagnuje na úrovni těsně pod 3% populace. Tento fakt by se dal přičíst růstu populace, nicméně všechny státy GCC vykazují podobný trend demografického vývoje (Graf 13). V tomto nově vytvořeném podílovém ukazateli se průměrná hodnota procentního zastoupení vysokoškoláků v populaci pohybuje na 2,25 %, mediánová hodnota je 1,75 %. Ve zkoumaném období bylo nejvíce studentů v populaci v roce 1994 v BHR (5,28 %) a naopak nejmenší zastoupení měli vysokoškoláci v populaci OMN na začátku zkoumaného období v roce 1991 (0,33 %).

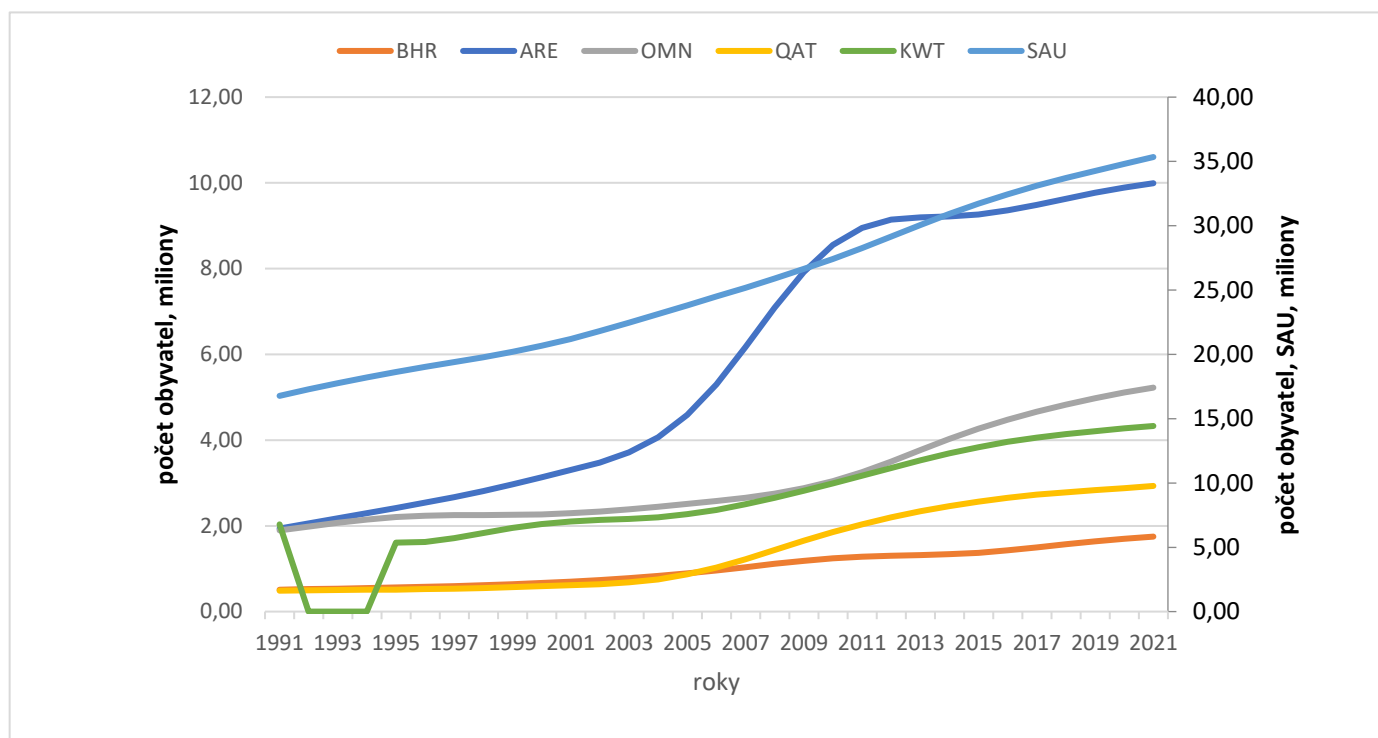
Graf 13: Podíl vysokoškoláků v populaci, 1991–2021

Zdroj: vlastní zpracování, výpočet na základě dat IMF a Passport Euromonitor Database(2022)

Poslední proměnnou, která bude použita pro odhad modelu ARDL-DD je *celková populace (POPULATION_TOTAL)*. Všechny státy regionu GCC kopírují globální trend růstu populace. Regionálního maxima dosáhlo GCC v SAU v roce 2021, naopak nejméně obyvatel měl ve zkoumaném období Katar v roce 1991. Průměrná hodnota dat činí 6,63 milionů a mediánová hodnota je 2,6 milionů obyvatel, nicméně tato informace je v celku irelevantní z toho důvodu, že některé ze států v současnosti sotva dosahují průměrné hodnoty a data jsou zkreslena díky početné populaci SAU. To dokazuje směrodatná odchylka o hodnotě 9,05 milionů (Graf 14).

Graf 14: Celková populace států GCC, 1991–2021

Zdroj: vlastní zpracování, IMF (2022)

Pozn.: Data z KWT v období 1992-1993 chybí z důvodu Války v perském zálivu

4.1.5 Odhad modelu ARDL-DD

Test stacionarity modelu

Vzhledem k povaze panelových dat je nutno provést kontrolu stacionarity proměnných. Na všech proměnných byl porveden formální Augmented – Dickey-Fullerův test stacionarity s nulovou hypotézou:

H_0 = proměnná je nestacionární

H_1 = proměnná je stacionární

Nulová hypotéza byla zamítnuta u všech zkoumaných veličin. Stacionarita časových řady bývá často testována na existenci jednotkového kořene jako celek pomocí Fisherova testu a makroekonomické veličiny mají tendenci potvrzovat hypotézu o existenci jednotkového kořene především ve svých zpožděních. Pesaran a Shin (1999) však ve své práci *An Autoregressive Distributed Lag Modeling Approach to Cointegration Analysis* polemizují, zda by případná existence jednotkového kořene, a tedy neexistence stacionarity automaticky degradovala vypovídající hodnotu modelu.

Korelační matice

Všechny zkoumané proměnné byly otestovány pro možnou existenci multikolinearity. K tomuto účelu slouží korelační matice, ve které lze odhalit velkou vzájemnou závislost mezi jednotlivými proměnnými.

Odhad modelu ARDL-DD byl proveden v programu Eviews. Korelační matice odhalila velkou pozitivní korelaci mezi proměnnými *populace* a *celková míra nezaměstnanosti*, stejně tak, jako mezi proměnnou *celková míra nezaměstnanosti* a *míra nezaměstnanosti žen*. Bylo proto nutné některé odstranit. Z důvodu vysoké korelace mezi ukazateli WGI byla rovněž odstraněna proměnná *Index efektivity vlády*, zbývající dva indexy byly ponechány, aby bylo možné demonstrovat vliv veřejných institucí na případnou holandskou nemoc.

Po odstranění problematických veličin má korelační matice následující podobu (Tabulka 9). Nejvyšší hodnotu má v korelace mezi proměnnými index kontroly korupce a index kontroly regulace (0,64), následovány proměnnými podíl studentů v populaci a míra nezaměstnanosti žen (0,596) avšak oba ukazatele byly ponechány pro dostatečnou identifikaci modelu.

Tabulka 9: Korelační matice modelu ARDL-DD po úpravě dat

	RER	ICE_BRENT	CONTROL_CORRUPTION	STUDENTS_POP	FDI...	GDP_PC	TRADE_BALANCE	UNEMPL_F	REGULATORY_QUALITY
RER	1	-0,0236	0,2147	-0,1450	0,0080	0,2146	-0,073	-0,0628	0,1615
ICE_BRENT	- 0,0236	1	-0,1001	0,0252	0,1003	0,3393	0,5017	0,0514	-0,1015
CONTROL_CORRUPTION	0,2147	-0,100	1	-0,5902	0,0678	0,4953	0,0275	-0,4030	0,6408
STUDENTS_POP	-0,145	0,0252	-0,5902	1	0,0732	-0,5783	-0,2804	0,05962	-0,333
FDI	0,0080	0,1003	0,0678	0,0732	1	-0,1298	-0,1045	0,0268	0,1521
GDP_PC	0,2146	0,3393	0,4953	-0,5783	- 0,1298	1	0,4389		0,2146
TRADE_BALANCE	-0,073	0,5017	0,0275	-0,2804	- 0,1045	0,4389	1	-0,1143	-0,2893
UNEMPL_F	- 0,0628	0,0514	-0,4030	0,05962	- 0,0268	-0,4651	-0,1143	1	-0,4908
REGULATORY_QUALITY	0,1615	-0,1015	0,6408	-0,333	0,1521	0,2451	-0,2893	-0,4908	1

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2022)

Upravená data

Z důvodu velkého množství chybějících hodnot ukazatelů WTI, stejně tak, jako kvůli chybějícím statistikám z období Války v Zálivu, bylo odstraněno prvních 10 let zkoumaného období. Odhadovaným obdobím je tedy perioda 2002-2021. Tabulka níže popisuje deskriptivní statistiky upraveného panelového souboru (Tabulka 10).

Tabulka 10: Deskriptivní statistiky upravených proměnných, Eviews, vlastní zpracování

	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	MEDIÁN	MAXIMUM	MINIMUM	SMĚRODATNÁ ODCHYLKA
RER	3,8555	0,5442	126,0	-53,3685	15,049
GDP_PC	32229,86	25237,66	101933,12	8108,723	19492,23
UNEMPLOYMENT_F	7,392	5,63	22,59	0,283	5,7359
FDI_NET_INFLOWS	2,60	1,9758	1,7509	-2,7600	2,8866
TRADE_BALANCE	23,8788	23,6745	57,64	-2,8210	12,96
ICE_BRENT	68,045	65,1396	111,69	24,97	26,1697
REGULATORY_QUALITY	65,98	67,78	83,163	48,558	8,749
CONTROL_CORRUPTION	68,4288	67,39	91,39	44,23	11,2208
STUDENTS_POP	2,4752	2,5679	5,078	0,7434	1,116

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2022)

S odkazem na model, který ve své práci používá autor Mahadi (2011), byla použita data upravena na jejich logaritmické hodnoty (Tabulka 11). Endogenní proměnná logaritmus reálného měnového kurzu se modelem ARDL odhadovala za použití dvou časových zpoždění u všech zkoumaných proměnných, které je také doporučováno v referenční práci Mahadi, (2011). Tuto úpravu doporučuje rovněž autor modelu ARDL – Pesaran (1999). Níže lze nalézt informace k identifikaci upravených proměnných (Tabulka 11) spolu s nově definovanou rovnicí ARDL-DD:

Tabulka 11: Identifikace upravených proměnných použitých v modelu ARDL-DD,

NÁZEV PROMĚNNÉ	PŮVODNÍ KÓD PROMĚNNÉ	KÓD PROMĚNNÉ V LOGARITMICKÉ PODOBĚ
REÁLNÝ MĚNOVÝ KURZ	REAL_EXCHANGE_RATE	LOG_RER
HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT PER CAPITA	GDP_PC	GDP_PC_LOG
MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI ŽEN	UNEMPLOYMENT_F	UNEM_F_LOG
ROČNÍ SPOTOVÉ CENY INDEXU ICE BRENT	ICE_BRENT	BRENT_LOG
OBCHODNÍ BILANCE STÁTU	TRADE_BALANCE	TR_BAL_LOG
PŘÍLIV ZAHRANIČNÍCH INVESTIC	FDI_NET_INFLAWS	FDI_LOG
PODÍL VYSOKOŠKOLÁKŮ V POPULACI	STUDENTS_POP	STUDENTS_LOG
KOEFICIENT INDEXU KVALITY REGULACE	REGULATORY_QUALITY	RQ_LOG
KOEFICIENT INDEXU KONTROLY KORUPCE	CONTROL_CORRUPTION	CC_LOG

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2022)

Rovnice 7: Upravený model ARDL-DD

(7)

$$\begin{aligned}
 LOG_RER_t = & \alpha_0 + \alpha_1 LOG_RER_{(t-1)} + \alpha_2 GDP_PC_LOG_{ti} + \alpha_3 UNEM_F_LOG_{ti} + \alpha_4 BRENT_LOG_{ti} \\
 & + \alpha_5 TR_BAL_LOG_{ti} + \alpha_6 FDI_LOG_{ti} + \alpha_7 STUDENTS_LOG_{ti} + \alpha_8 RQ_LOG_{ti} \\
 & + \alpha_9 CC_LOG_{ti} + u_t
 \end{aligned}$$

Jak je z výsledků patrné (Tabulka 12), statisticky signifikantní na hladině významnosti $\alpha=1\%$ vyšla proměnná BRENT_LOG, a to ve všech svých zpožděních. Na hladině významnosti $\alpha=5\%$ nevyšla statisticky významná žádná ze zkoumaných proměnných, avšak na hladině významnosti $\alpha=10\%$ již vyšlo signifikantních hned několik proměnných:

Tabulka 12: Výsledky odhadu modelu ARDL-DD

PROMĚNNÁ	KOEFICIENT	SMĚR. CHYBA	T-PODÍL	P-HODNOTA
LOG_RER _{t-1}	0,6276	0,1139	5,5079	0,000***
BRENT_LOG ₁	-3,7525	1,0474	-3,5825	0,0008***
BRENT_LOG _(t-1)	4,1625	1,251	3,3273	0,0017***
BRENT_LOG _(t-2)	-2,0587	0,6149	3,3480	0,0016***
STUDENTS_LOG _(t-1)	-4,6648	2,7665	-1,6860	0,0983*
STUDENTS_LOG _(t-2)	3,1620	1,6590	1,9059	0,0627*
TR_BAL_LOG _(t-2)	0,8629	0,4579	1,8846	0,0655*
UNEM_F_LOG _(t-1)	1,3707	0,7923	1,7299	0,0901*

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2023)

Hladina významnosti *** $\alpha=1\%$, ** $\alpha=5\%$, * $\alpha=10\%$

Tabulka 13: Statistická významnost modelu ARDL-DD

R²	0,8496	AIC	1,0230
ADJ. R²	0,790	SIC	1,6758
F-STATISTIKA	14,275	HQC	1,2817
PROB (F-STATISTIKA)	0,000000	DW statistika	1,9910

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2023)

Jelikož v programu Eviews jde zvolit automatická selekce nejlepší varianty modelu podle zahrnutých zpoždění, program vyhodnotí model tak, aby co nejlépe splňoval Akaikovo informační kritérium (AIC) a tedy splňoval podmínku nejmenšího možného reziduálního rozpětí modelu. V tomto případě AIC nabývá hodnoty 1,023. Díky této automatické selekci lze potvrdit normalitu reziduí.

Při analýze reziduí pomocí Durbin-Watsonova testu (DW = 1,99) bylo zjištěno, že rezidua modelu nejsou korelována. Obecně při analyzování dat pomocí ARDL modelu

nedochází ke korelaci reziduí a pro tuto výhodu je tento typ modelu vyzdvihován. Ve výstupu můžeme rovněž pozorovat vysoké hodnoty koeficientu determinace ($R^2 = 0,85$) a adjustovaného koeficientu determinace (adj $R^2 = 0,79$). Lze tedy konstatovat, že použité proměnné vysvětlují endogenní proměnnou z 85 %, resp. 79 %.

Výsledný model po dosažení odhadnutých koeficientů signifikantních proměnných má následující podobu:

Rovnice 8: Výsledný odhad modelu ARDL-DD

(8)

$$\begin{aligned} LOG_RER_1 = & -10,969 + 0,628LOG_RER_{(t-1)} - 3,75 BRENT_LOG_1 + 4,166BRENT_log_{(t-1)} \\ & - 2,058BRENT_LOG_{(t-2)} - 4,665 STUDENTS_LOG_{(t-1)} \\ & + 3,162STUDENTS_LOG_{(t-2)} + 0,863 TR_BAL_LOG_{(t-2)} \\ & + 1,370UNEM_F_LOG_{(t-1)} + \varepsilon_{t_1} \end{aligned}$$

Základní premisu existence holandské nemoci, tedy že růst reálné ceny ropy bude mít za následek reálnou apreciaci měny, se modelem ARDL-DD podařilo potvrdit pro časové období $t-1$, což je v tomto konkrétním případě jeden rok. Znamená to, že růst ceny ropy ICE Brent v předchozím roce o 1 p.b. bude mít za následek růst RER o 4,166 p.b. ceteris paribus. Zajímavé je, že u stejné proměnné (ICE_Brent) v časových obdobích t a $t-2$ lze pozorovat opačný směr působení ve vztahu k proměnné RER, konkrétně že růst ceny ropy ICE Brent v současném roce bude mít za následek pokles RER o 3,75 %. Růst stejného ukazatele v roce $t-2$ pak povede o poklesu RER o -2,06 p.b. ceteris paribus.

Detailnější interpretace vlivu exogenních proměnných na RER bude představena v kapitole Výsledky a diskuse, nicméně je zajímavé pozorovat, že několik socioekonomický ukazatelů typu nezaměstnanost žen v předchozím roce a podíl studentů v populaci v roce $t-1$ a $t-2$ se rovněž signifikantně promítne do reálného měnového kurzu ve státech GCC.

4.2 Ekonometrický model k ověření existence prokletí zdrojů

Jak již bylo řešeno v části Problémy ekonomik závislých na nerostných zdrojích, termínem prokletí zdrojů se nazývá fenomén, kdy státy bohaté na nerostné suroviny necítí potřebu dále rozvíjet svou ekonomiku, dohází k jejímu zpomalování a často nedosahují takových výsledků, jako surovinově méně bohaté státy, které museli více investovat do svých ekonomik. Zda je tento fenomén problém také států GCC bude testováno, stejně jako v případě holandské nemoci na ekonometrickém ARDL modelu, nicméně v tomto případě dojde k několika úpravám tvaru modelu.

U holandské nemoci byl vztah proměnných jasně definovaný – jednalo se o rovnici ověřující, zda cena ropy bude mít vliv na reálný měnový kurz s předpokladem, že s rostoucí cenou ropy, bude růst hodnota endogenní proměnné – reálného měnového kurzu. Co se však prokletí zdrojů týče, hlavní teze tvrdí, že zisky z nerostného hospodářství budou zpomalovat ekonomický růst. Existuje několik metod ověřování ekonomického růstu. Většinou se lze setkat s vlivem příjmů z přírodních zdrojů na růst reálného HDP, avšak není výjimečné narazit na varianty, kde byl hospodářský růst ověřován na změně v míře investic – ať do FDI, investic do vědy a výzkumu, případně do kapitálových investic.

V této kapitole již nebude znova definován model ARDL, jelikož byl již představen v předchozí části práce a jeho základní změny je shodné i pro ověřování druhého cíle výzkumné otázky – ověření existence prokletí zdrojů.

4.2.1 Cíl modelu

Cílem druhého ekonometrického modelu je ověřit případnou existenci prokletí zdrojů v regionu GCC na základě dat z období 2001–2020. Ověření možného prokletí zdrojů ve státech²⁹, které disponují značným množstvím nerostného bohatství je v současnosti

²⁹ Ještě např. práce SHAKTI Mohan Tandi, MISHRA, Prajna Paramita; Are resources a curse or blessings? Evidence from panel ARDL model (2020)

populární téma³⁰, a proto po zvážení několika alternativ ARDL modelu je tento cíl ověřován na základě prací autorů El-Anshasy, Mohaddes a Nuget (2015), potažmo GU, Umar, Soran a Yue (2020). Základním cílem, který bude ekonometrický model ověřovat je vztah mezi *zisky z ropy a reálným růstem HDP* zkoumaných států GCC. Lze předpokládat, že v případě existence prokletí zdrojů bude růst příjmů z nerostných zdrojů mít negativní vztah k růstu HDP. Bude tak možné pozorovat k meziroční pokles v trendu růstu HDP. Na rozdíl od předchozího modelu v tomto případě lze předpokládat negativní vztah mezi endogenní proměnnou a primární exogenní proměnnou (*zisky z ropy*). Stejně tak jako v předchozí kapitole, i v tomto případě je zahrnuto množství dalších socio-ekonomických proměnných, které by mohly mít relevantní vliv na růst HDP v regionu. Především po vzoru autorů GU, Umar, Soran a Yue (2020) je zahrnuto několik finančních ukazatelů.

Pro jednodušší identifikaci modelu se v dalším textu bude zkoumaný druhý model nazývat model ARDL-RC (*Resource Curse*, anglický překlad termínu prokletí zdrojů). S odkazem na výše zmíněné autory má základní obecná varianta modelu následující, logaritmickou podobu:

Rovnice 9: Základní model ARDL-RC

(9)

$$\begin{aligned} \log GDP_GROWTH_{ti} &= \alpha_0 + \alpha_1 \log GDP_GROWTH_{(t-1)} + \alpha_2 \log INCOME_OIL_{ti} + \alpha_3 x_{2ti} \\ &+ \alpha_4 x_{3ti} \dots u_t \end{aligned}$$

4.2.2 Endogenní proměnná

Pro ověření možné existence prokletí zdrojů byla zvolena endogenní **roční procentuální růst HDP** (*GDP_GROWTH*). Tato proměnná je stanovena na základě konstantních cen v lokálních měnách, založených na stálých cenách z roku 2015.

Ačkoli v předchozím modelu byla rovněž použita proměnná vyjadřující HDP, konkrétně HDP v paritě kupní síly, pro tento model bylo klíčové zahrnout proměnnou

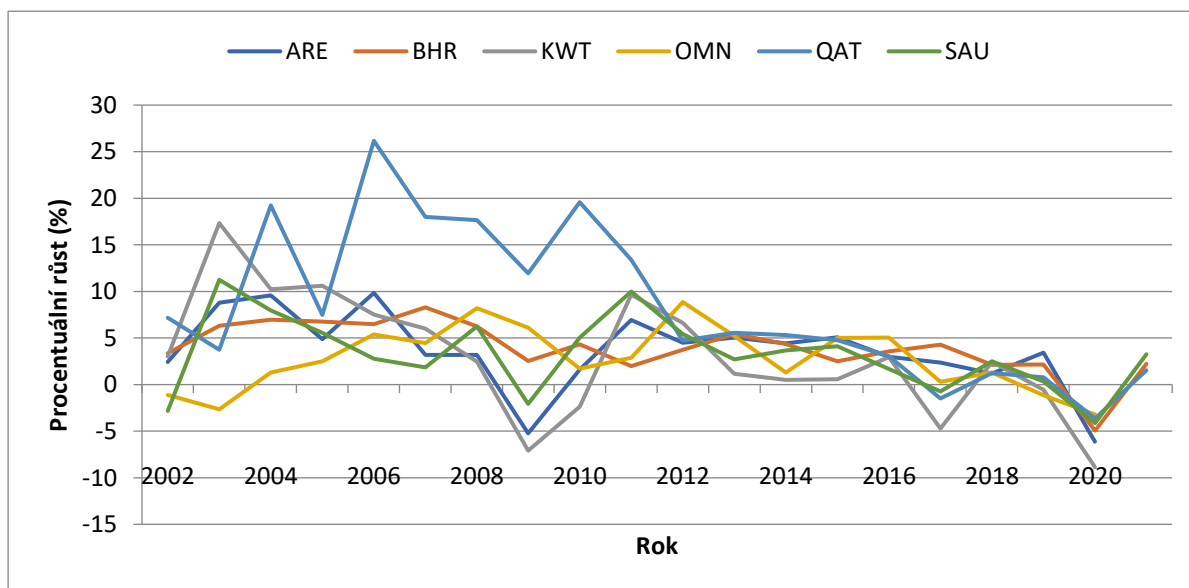
³⁰ První zmíněná práce (El-Anshasy, Mohaddes a Nuget, 2015) slouží jako předloha pro konstrukci endogenní proměnné, zatím co druhý článek (GU, Umar, Soran a Yue, 2020) byl inspirací pro hlavní exogenní proměnnou a další zahrnuté ukazatele.

vyjadřující změny HDP. Zásadním je totiž sledovat vývoj trendu změn tohoto ukazatele. Z tohoto důvodu právě El-Anshasy, Mohaddes a Nuget (2015) ilustrují možné prokletí zdrojů na diferencích této proměnné.

S odkazem na model ARDL zkoumající holandskou nemoc (ARDL-DD) v předcházející kapitole, byla v tomto odhadu modelu automaticky použita data pro období 2002–2021, aby nedocházelo k následnému upravování datového souboru a přepočtu odhadu modelu.

Co se deskriptivních statistik endogenní proměnné týče, průměrný roční hospodářský růst v regionu ve zkoumaném období byl 4,16 %, mediánová hodnota dosahovala 3,56 %. Maximální roční růst HDP byl naměřen v roce 2006 na úrovni 26,17 % v Kataru. Minimum bylo naopak naměřeno roku 2020 v Kuvajtu, kdy ekonomika vykazovala záporné hodnoty z důvodu pandemie covid-19.

Graf 15: Roční růst HDP ve státech GCC, 2002-2021

Zdroj: vlastní zpracování, The Global Economy (2023)

4.2.3 Exogenní proměnné

Základní teze fenoménu prokletí zdrojů předpokládá negativní vztah mezi hospodářským růstem a zisky z nerostného bohatství. Z tohoto důvodu byla zvolena stěžejní exogenní proměnná zisky z ropy jako procento HDP (*OIL_INCOME*).

Přehled všech proměnných spolu s informacemi o zdrojích, odkud byly čerpány se nachází v tabulce níže (Tabulka 14)

Tabulka 14: Identifikace proměnných použitých v modelu ARDL-RC

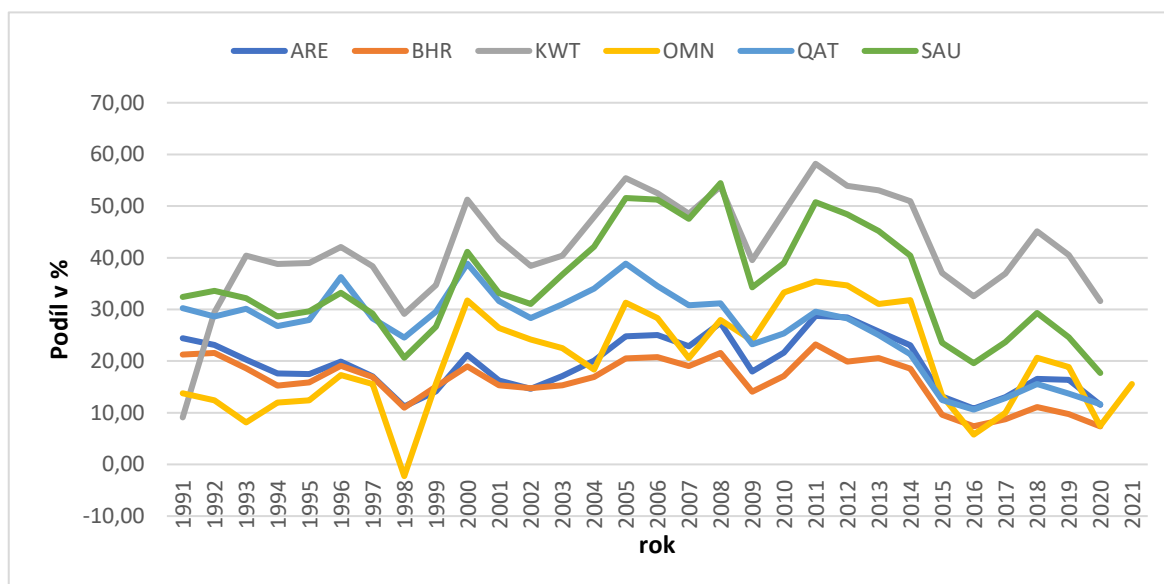
NÁZEV PROMĚNNÉ	KÓD PROMĚNNÉ	JEDNOTKA	ZDROJ
ZISKY Z ROPY	OIL_INCOME	% HDP	WB Database
MEZIROČNÍ EKONOMICKÝ RŮST	GDP_GROWTH	% HDP	The Global Economy
MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI, ŽENY	UNEMP_F	% pracovní síly	ILO database
PŘÍLIV ZAHRANIČNÍCH INVESTIC	FDI_NET_INFLOWS	% HDP	WB Database
HRUBÝ NÁRODNÍ KAPITÁL	CAPITAL_INVESTMENT	% HDP	The Global Economy
OTEVŘENOST EKONOMIKY	TRADE_OPENESS	% HDP	Our World in Data
ROZPOČTOVÉ SALDO	FISCAL_BALANCE	% HDP	The Global Economy
INDEX EKONOMICKÉ SVOBODY	ECONOMIC_FREEDOM	Percentil 0-100	The Global Economy
INDEX KONTROLY KORUPCE	CONTROL_CORRUPTION	Percentil 0-100	Global Governance Indicators
PODÍL VYSOKOŠKOLÁKŮ V POPULACI	STUDENTS_POP	% populace	Výpočet na základě dat IMF a Passport Euromonitor

Zdroj: vlastní zpracování, GWI, ILO, IMF, Our World in Data, The Global Economy (2023)

Průměrně příjmy z ropného sektoru v letech 2002–2021 činily 29,33 % HDP, medián 27,83 % HDP. Svého maxima dosáhly zisky z ropy v roce 2011 v Kuvajtu (58,19 % HDP) a minima v roce 2020 v Bahrajnu (7,36 %) HDP.

Jak je z grafu níže patrné (Graf 16), nejvyšší zisky z ropného sektoru má Kuvajt (v průměru 40,47 % HDP), následovaný Saudskou Arábií (průměr 33,2 % HDP). Naopak dlouhodobě nejnižší zisky z tohoto sektoru má Bahrajn, jehož průměrné zisky z ropy tvoří 16,96 % HDP. Zajímavé je sledovat, jak jsou trendy v růstu či poklesu *zisků z ropy* shodné pro všechny zkoumané státy, a to v důsledku změn tržních cen ropy, které ovlivňují všechny zkoumané státy stejně.

Graf 16: Zisky z ropy jako % HDP ve státech GCC, 1991–2021

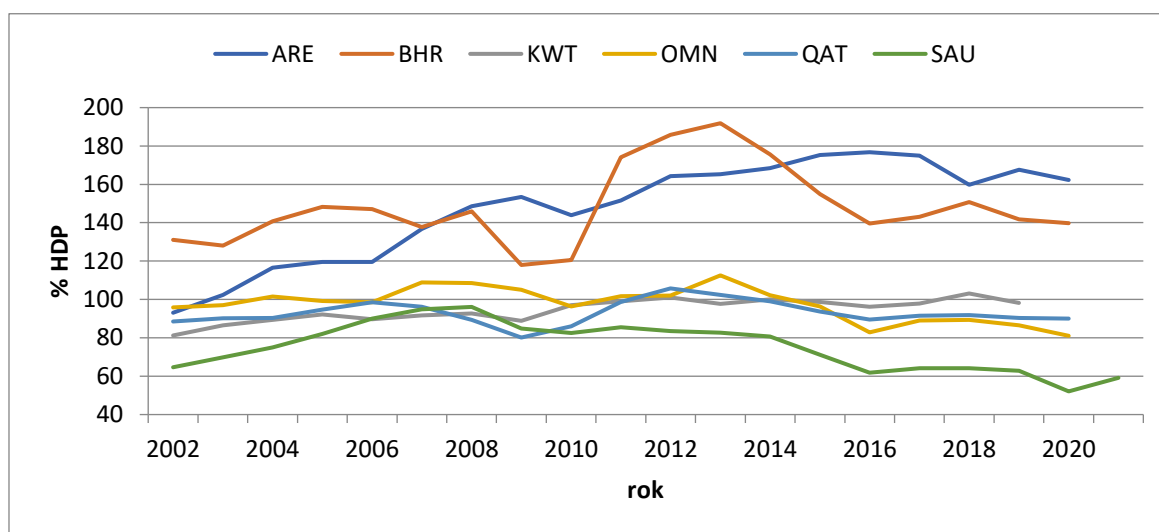

Zdroj: vlastní zpracování, WB (2022)

Dalším novou veličinou použitou v modelu je ukazatel *otevřenosti ekonomiky* (*TRADE_OPENESS*). Ten je počítán jako suma exportu a importu za dané období, v tomto případě ročně. Jednotkou, ve které je ukazatel uváděn je procento HDP a může přesahovat hodnotu 100 %. Průměrná hodnota ukazatele ve zkoumaném období dosahovala 109,16 % HDP a mediánová hodnota byla 98,37 % HDP. Maximum ve zkoumaném období dosahovalo hodnoty 191,87 % HDP v 2013 v Bahrajnu, naopak minimum bylo naměřeno v roce 52,28 % HDP v roce 2020 v Saudské Arábii. Pro srovnání – Česká republika dosahovala v roce 2019 hodnoty 142,76 % HDP.

V celém zkoumaném období je patrný rostoucí trend otevřenosti ekonomiky mezi lety 2009 a 2013 a naopak stagnace od roku 2016 (Graf 17). Důvodů pro stagnaci může být hned několik, od nízkých cen ropy mezi lety 2015-2020 přes politické napětí, které panovalo mezi QAT a dalšími státy GCC, až po diplomatický problém mezi KWT a Filipínami. V neposlední řadě lze také uvažovat variantu, že se v období této stagnace státy spíše snažili zaměřit na zefektivnění domácího, vnitro-regionálního trhu (IMF, 2018).

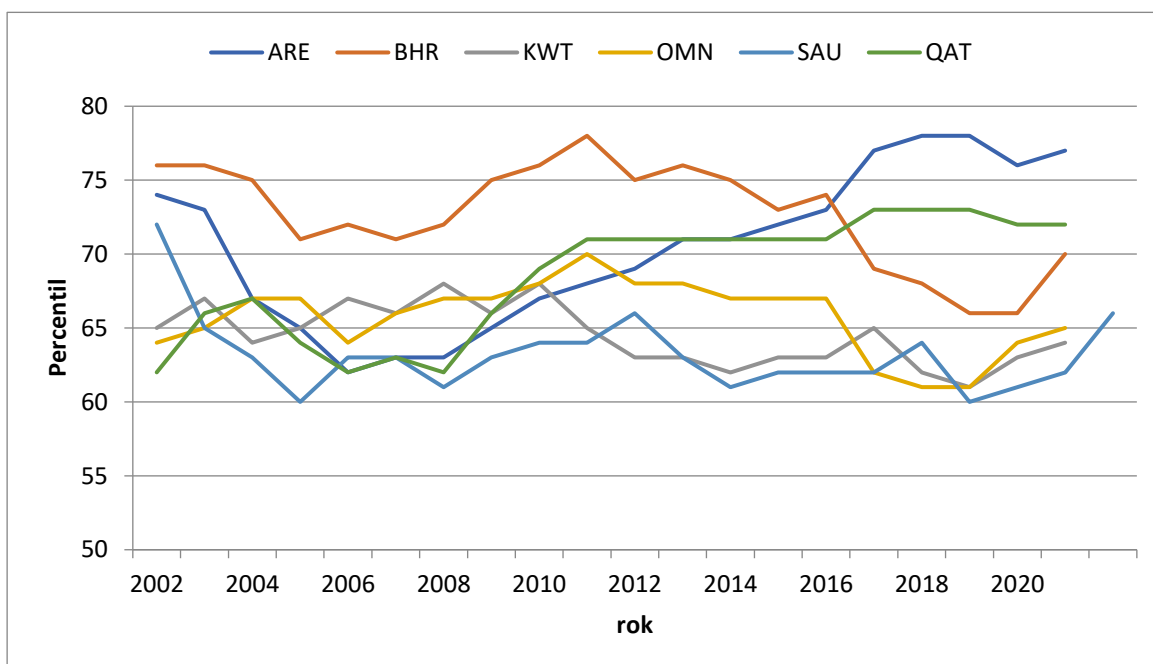
Graf 17: Index otevřenosti ekonomiky ve státech GCC jako % HDP, 2002–2020

Zdroj: vlastní zpracování, Our World in Data (2022)

Tržní dynamiku lze kromě výše zmíněné otevřenosti ekonomiky ilustrovat také pomocí *indexu ekonomické svobody (ECONOMIC_FREEDOM)*. Ten se uvádí jako percentil, kdy hodnoty blíží se 100 nabývají státy s nejmenšími bariérami obchodu, jako jsou cla či legislativní předpisy. Průměrný percentil regionu GCC byl ve zkoumaném období 67,4 a rovněž mediánová hodnota dosahovala percentilu 67. Není překvapivé, že maximální hodnoty nabýval index v ARE v letech 2018 a 2019 (78). Naopak nejnižší hodnoty nabýval ukazatel ve stejném období v SAU, a to konkrétně percentilu 60.

Graf 18: Index ekonomické svobody ve státech GCC jako percentil 0-100, 2002–2021

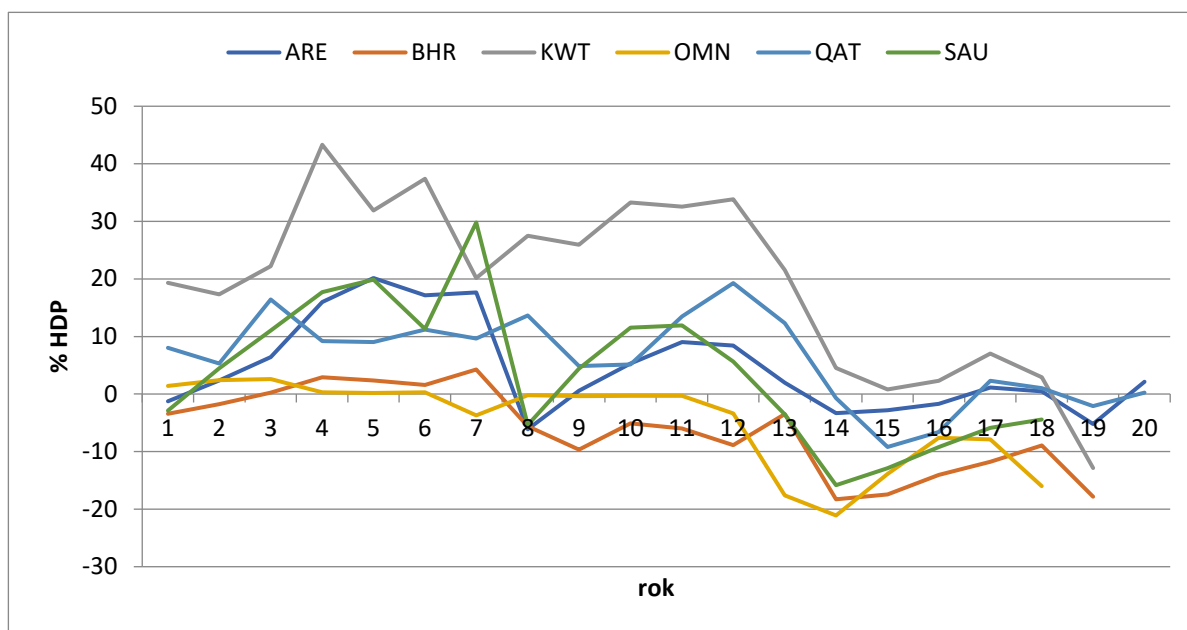

Zdroj: vlastní zpracování, Our World in Data (2022)

Pozn.: škála indexu v grafu byla pro přehlednost upravena na rozmezí percentilů 50-80

Zdraví ekonomiky je ve modelu ARDL-RC hodnoceno rovněž na základě *rozpočtového salda (FISCAL_BALANCE)* vyjádřeného v procentech HDP. Po většinu zkoumané periody vykazovaly státy GCC rozpočtové přebytky. Průměrná hodnota salda vykazovala rozpočtový přebytek ve výši 3,89 % HDP, mediánovou hodnotou byl přebytek 1,77 % HDP. Maximálního rozpočtového přebytku dosáhl Kuvajt v roce 2005, a to dokonce celých 43,3 % HDP. Naopak největšího rozpočtového deficitu v regionu ve zkoumaném období dosáhl Omán v roce 2016, kdy schodek vykazoval - 21,1 % HDP. Zajímavý je trend, který lze pozorovat na grafu níže (Graf 19). Jak je patrné, ve všech státech regionu je tendence snižovat rozpočtové saldo a přibližovat se k nulovým hodnotám přebytku/deficitu. Tento trend může být způsoben a) snahou o stabilizaci veřejných rozpočtů po periodě velkých deficitů mezi lety 2012-2016, případně b) lepší alokací veřejných financí.

Graf 19: Rozpočtové saldo států GCC jako % HDP, 2002–2021

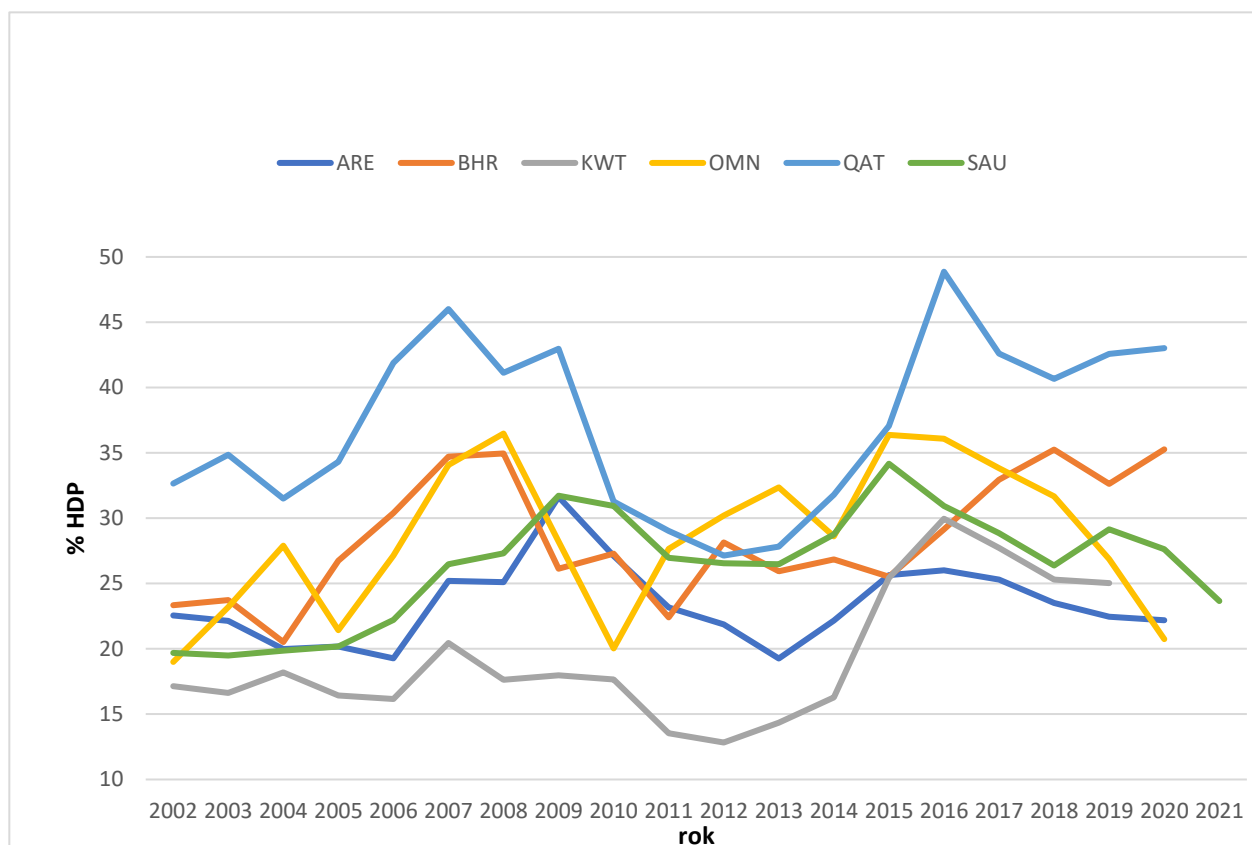
Zdroj: vlastní zpracování, The Global Economy (2022)

Poslední novou proměnnou je ukazatel *hrubého národního kapitálu* (*CAPITAL_INVESTMENT*) vyjádřený jako procento HDP. Dle databáze WB se tvorba hrubého kapitálu (dříve hrubé domácí investice) skládá z výdajů na přírůstky dlouhodobých aktiv v ekonomice a čisté změny stavu zásob. Tato aktiva zahrnují konkrétně úpravy půdy (ploty, příkopy, kanalizace apod.), nákupy strojů, výstavbu dopravní infrastruktury, škol, úřadů, nemocnic, soukromých obytných domů, případně obchodních a průmyslových budov (The Global Economy, 2022).

Podíl hrubého národního kapitálu se v regionu pohyboval průměrně na 27,3 % HDP, s mediánem na 26,85 % HDP. Maximální hodnoty dosáhl ve zkoumaném období v roce 2016 v QAT na při hodnotě 48,87 % HDP. Své minimální hodnoty (- 12,83 %) v KWT v roce 2012. Jak je z grafu patrné (Graf 20), dlouhodobě největší národní kapitál vytváří QAT, a naopak nejnižší KWT. Z grafu lze pozorovat patrný propad v investicích do kapitálu v období mezi lety 2010–2015, pravděpodobně z důvodu globální hospodářské recese či kvůli bezpečnostním obavám způsobeným občanskými válkami v regionu MENA po Arabském jaru³¹.

³¹ Termín Arabské jaro označuje sérii protestů a povstání, které se konaly v několika zemích regionu MENA od konce roku 2010. Důvodem protestů byla především nespokojenost s autoritářskými režimy, korupcí, ekonomickou nerovností a nedostatkem politické svobody.

Graf 20: Hrubý národní kapitál ve státech GCC jako % HDP, 2002-2021

Zdroj: vlastní zpracování, WB (2022)

4.2.4 Předpoklady modelu

Deskriptivní statistiky

Následující tabulka (Tabulka 15) představuje deskriptivní statistiky všech výše zmíněných exogenních proměnných vyskytujících se v odhadu ARDL-RC. V tabulce jsou zahrnuty i proměnné, které byly blíže popsány v předchozí kapitole zabývající se modelem ARDL-DD, nicméně konkrétní hodnoty se mohou nepatrně lišit od těch, použitých dříve z důvodu zkrácení zkoumaného období (2002–2021). Jedná se konkrétně o proměnné: *míra nezaměstnanosti žen*, *příliv zahraničních investic*, *index kontrol korupce* a *podíl vysokoškoláků v populaci*.

Tabulka 15: Deskriptivní statistiky proměnných modelu ARDL-RC

	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	MEDIÁN	MAXIMUM	MINIMUM	SMĚRODATNÁ ODCHYLKA
GDP_GROWTH	4,16	3,56	26,17	-8,86	5,45
UNEMP_F	7,39	5,63	22,59	0,28	5,7
FFDI_INFLOWS	2,37	1,13	15,75	-2,76	2,89
CAPITAL _INVESTMENT	27,30	26,85	48,87	12,83	9,27
TRADE_OPENESS	109,16	98,37	191,87	52,08	39,14
FISCAL BALANCE	3,89	1,765	43,3	-21,1	12,5712
ECONOMIC_FREEDOM	67,4417	67	78	60	4,7955
OIL_INCOME	29,34	27,83	58,19	7,36	13,25
CONTROL _CORRUPTION	68,43	67,39	91,39	44,23	11,17
STUDENTS_POP	2,48	2,57	5,08	0,74	1,11

Zdroj: vlastní zpracování, GWI, ILO, IMF, Our World in Data, The Global Economy, WB (2022)

4.2.5 Odhad modelu ARDL-RC

Test stacionarity modelu

Vzhledem k povaze panelových dat bylo opět nutno provést kontrolu stacionarity proměnných. Na všech proměnných jsem provedla formální Augmented- Dickey-Fullerův test stacionarity s následujícími hypotézami:

H_0 = proměnná je nestacionární

H_1 = proměnná je stacionární

Nulová hypotéza byla zamítnuta u všech zkoumaných proměnných.

Korelační matice

Všechny zkoumané proměnné byly otestovány pro možnou existenci multikolinearity. K tomuto účelu slouží korelační matice (Tabulka 16), ve které lze odhalit velkou vzájemnou závislost mezi jednotlivými proměnnými. Ve zkoumaném datasetu se podařilo odhalit relativně vysokou multikolinearitu mezi proměnnými *otevřenost ekonomiky* a *index ekonomické svobody*, stejně tak jako mezi rozpočtovým saldem a zisky z ropy. Vzhledem k důležitosti proměnné *zisky z ropy* pro model byla z testování odstraněna proměnná *rozpočtové saldo*.

Tabulka 16: Korelační matice proměnných v modelu ARDL-RC

	GDP_GRO WTH	CAPITAL _INVESTMENT	CONTROL _CORRUPTION	ECONOMIC_F REEDOM	FDI_INFLO WS	FISCAL BALANCE	OIL_INCO ME	STUDENTS_P OP	TRADE_OP ENESS	UNEMP_F
GDP_GROWTH	1	0,1194	0,2259	-0,0689	0,2261	0,3097	0,2320	-0,2785	0,0889	-0,1675
CAPITAL _INVESTMENT	0,1194	1	0,11851	0,0435	0,1081	-0,4801	-0,3792	-0,1798	-0,0996	-0,0757
CONTROL _CORRUPTION	0,2259	0,1185	1	0,3946	0,0615	0,0718	-0,3461	-0,5883	0,2495	-0,4083
ECONOMIC_FREED OM	-0,0689	0,0435	0,3946	1	0,0672	-0,2807	-0,5496	-0,0402	0,6447	-0,4939
FDI_INFLOWS	0,226	0,1081	0,0615	0,0672	1	-0,0329	-0,0723	0,0864	0,3168	-0,0113
FISCAL BALANCE	0,3097	-0,4801	0,0718	-0,2807	-0,0328	1	0,7117	-0,2699	-0,2107	-0,2100
OIL_INCOME	0,232	-0,3872	-0,3461	-0,5496	-0,0722	0,7117	1	-0,0021	-0,4865	0,2283
STUDENTS_POP	-0,2785	-0,1798	-0,5883	-0,0401	0,0864	-0,2699	-0,0021	1	0,0453	0,5827
TRADE_OPENESS	-0,089	-0,0996	0,2495	0,6447	0,3168	-0,2107	-0,4864	-0,0453	1	-0,4010
UNEMP_F	-0,1675	-0,0757	-0,4083	-0,4938	-0,0112	-0,210	0,2284	0,5827	-0,4010	1

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2023)

Odhad modelu ARDL-RC

Druhý odhad byl rovněž proveden metodou ARDL, v tomto případě na základě práce El-Anshasy, Mohaddes a Nuget (2015), která počítá s endogenní proměnnou ve formě diferencí růstu HDP, aby bylo možné dostatečně dobře ilustrovat vliv zisků z ropy a dalších zvolených proměnných na meziroční změny v růstu HDP. Autoři práce rovněž tvrdí, že efekt prokletí zdrojů se může promítnout až se zpožděním pět let. Na základě tohoto tvrzení bylo zvoleno větší zpoždění proměnných než v prvním modelu, a to konkrétně až čtyři roky. Všechny proměnné, včetně endogenní proměnné v diferenciálním tvaru byly převedeny na své logaritmy (Tabulka 17), z důvodu škály jednotek, ve kterých byly uvedeny a velkých regionálních rozdílů. Kódy nových proměnných mají po úpravě následující tvar:

Tabulka 17: Identifikace proměnných použitých v modelu ARDL-RC

NÁZEV PROMĚNNÉ	NÁZEV KÓDU PROMĚNNÉ	KÓD PROMĚNNÉ PO ÚPRAVĚ
MEZIROČNÍ EKONOMICKÝ RŮST	GDP_GROWTH	EG_LOG_DIF
MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI, ŽENY	UNEMP_F	UNEM_F_LOG
PŘÍLIV ZAHRANIČNÍCH INVESTIC	FDI_NET_INFLOWS	FDI_LOG
HRUBÝ NÁRODNÍ KAPITÁL	CAPITAL_INVESTMENT	CI_LOG
OTEVŘENOST EKONOMIKY	TRADE_OPENESS	TO_LOG
INDEX EKONOMICKÉ SVOBODY	ECONOMIC_FREEDOM	FREEDOM_LOG
ZISKY Z ROPY	OIL_INCOME	INCOME_LOG
INDEX KONTROLY KORUPCE	CONTROL_CORRUPTION	CC_LOG
PODÍL VYSOKOŠKOLÁKŮ V POPULACI	STUDENTS_POP	STUDENTS_LOG

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2023)

Model ARDL-RC byl stejně jako první testovaný model odhadnut metodou ARDL pomocí software Eviews. V programu byla vybrána automatická selekce nejlepších zpožděných proměnných s ohledem na AIC. Po několika provedených testech byla rovněž odebrána proměnná *CAPITAL_INVESTMENT*, jelikož se a) již jedna proměnná popisující příliv investic do ekonomiky již byla zahrnuta (*FDI_NET_INFLOWS*) a b) v žádném z testů

se neprokázala jako statisticky významná. Po zahrnutí úprav bylo do testu zahrnuto celkem 48 pozorování a o z důvodu nedostupných dat pro rok 2021 u některých ukazatelů.

Rovnice 10: Upravený model ARDL-RC

(10)

$$EG_LOG_DIF_{ti} = \alpha_0 + \alpha_1 EG_LOG_DIF_{(t-1)} + \alpha_2 INCOME_LOG_{ti} + \alpha_3 CC_LOG_{ti} + \alpha_4 FDI_LOG_{ti} + \alpha_5 STUDENT_LOG_{ti} + \alpha_6 UNEM_F_LOG_{ti} + \alpha_7 TO_LOG_{ti} + u_t$$

Z výsledků je patrné, že statisticky významné na hladině významnosti $\alpha=1\%$ vyšly všechny zpožděné varianty endogenní proměnné spolu s proměnnou podíl studentů v populaci, avšak pouze ve zkoumaném roce a s dvouletým zpožděním (Tabulka 18). Další statisticky významné proměnné spolu s koeficienty jsou k vidění v tabulce níže:

Tabulka 18: Výsledky odhadu modelu ARDL-RC

PROMĚNNÁ	KOEFICIENT	SMĚR. CHYBA	T-PODÍL	P-HODNOTA
EG_LOG_DIF _(t-1)	0,800882	0,172495	4,649241	0,0003***
EG_LOG_DIF _(t-2)	-1,233469	0,163239	-7,556195	0,0000***
EG_LOG_DIF _(t-3)	0,586747	0,155950	3,762415	0,0017***
EG_LOG_DIF _(t-4)	-0,453903	0,125565	-3,613899	0,0023***
CC_LOG _(t-1)	-4,623990	1,960130	-2,359022	0,0314**
INCOME_LOG ₁	-1,274112	0,485803	-2,622694	0,0185**
INCOME_LOG _(t-1)	1,073329	0,582163	1,843691	0,0838*
FDI_LOG _(t-1)	0,199447	0,098421	2,026472	0,0597*
FDI_LOG _(t-4)	0,282154	0,122008	2,312579	0,0344**
STUDENTS_LOG ₁	5,283019	1,292920	4,086116	0,0009***
STUDENTS_LOG _(t-2)	-5,819396	1,662025	-3,501388	0,0030***
UNEM_F_LOG _(t-3)	-2,308033	1,293609	-1,784181	0,0934*
UNEM_F_LOG _(t-4)	3,052227	1,377860	2,215195	0,0416**
TO_LOG _(t-4)	-4,283684	1,596279	-2,683544	0,0163**

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2023)

Hladina významnosti *** $\alpha=1\%$, ** $\alpha=5\%$, * $\alpha=10\%$

Tabulka 19: Statistická významnost modelu ARDL-RC

R²	0,9191	AIC	-0,6307
ADJ. R²	0,7623	SIC	0,6168
F-STATISTIKA	5,8643	HQC	-0,1592
PROB (F-STATISTIKA)	0,000249	DW statistika	2,632

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2023)

Připomeňme si, že v programu Eviews lze automaticky nastavit software tak, že vyhodnotí nejlepší možnou variantu na základě AIC, tedy podmínku nejmenšího možného reziduálního rozpětí modelu. V tomto případě AIC nabývá hodnoty -0,63 a ačkoli se již oproti předchozí variantě více přibližuje hodnotě 0, stále lze potvrdit normalitu reziduí.

Ačkoli bylo provedeno větší množství úprav souboru dat, než tomu bylo v předchozím modelu, koeficient determinace v tomto případě dosáhl lepšího výsledku, konkrétně $R^2 = 0,92$, adjustovaný koeficient determinace měl již o něco nižší hodnotu (adj $R^2 = 0,72$). Z těchto informací však lze konstatovat, že použité proměnné vysvětlují endogenní proměnnou z 92 %, resp. 72 %, což lze považovat za dobrý výsledek. Na hodnotě Durbin-Watsonova testu ($DW = 2,63$) se rovněž podařilo potvrdit, že u tohoto typu modelů nedochází ke korelaci reziduí.

Výsledný odhad modelu po dosažení zjištěných koeficientů signifikantních proměnných má následující podobu:

Rovnice 11: Výsledný odhad modelu ARDL-RC

(11)

$$\begin{aligned}
 EG_{LOG_{DIF_1}} = & 8,118 + 0,800882 EG_{LOG_{DIF}}(t-1) - 1,233469 EG_{LOG_{DIF}}(t-2) \\
 & + 0,586747 EG_{LOG_{DIF}}(t-3) - 0,453903 EG_{LOG_{DIF}}(t-4) - 4,623990 CC_{LOG}(t-1) \\
 & - 1,274112 INCOME_{LOG_1} + 1,073329 INCOME_{LOG}(t-1) + 0,199447 FDI_{LOG}(t-1) \\
 & + 0,282154 FDI_{LOG}(t-4) + 5,283019 STUDENTS_{LOG_1} - 5,819396 STUDENTS_{LOG}(t-2) \\
 & - 2,308033 UNEM_{F_{LOG}}(t-3) + 3,052227 UNEM_{F_{LOG}}(t-4) - 4,283684 TO_{LOG}(t-4) \\
 & + \varepsilon_1
 \end{aligned}$$

V tomto případě jsou výsledky ověřující možné prokletí zdrojů poněkud ambivalentní, jelikož se sice podařilo potvrdit negativní vliv zisků z ropy na změnu růstu reálného růstu HDP, nicméně již v roce t , zatímco teorie předpokládá tento vztah až

v následujících letech. V roce $t-1$ však v modelu ARDL-RC vychází již vztah mezi zisky z ropy a reálným růstem HDP jako pozitivní. Z výše odhadnuté rovnice (Rovnice 11) spíše vyplývá, že signifikantnější vliv na růst HDP má vnímaná korupce ve společnosti, míra zahraničních investic, otevřenost trhu případně nezaměstnanost žen a podíl studentů v populaci (jako tomu bylo u předchozího modelu).

4.3 Komparace ukazatelů fiskálního zdraví mezi státy GCC

Posledním cílem ve zkoumání otázky fiskální udržitelnosti států GCC je komparace fiskálního zdraví států mezi sebou. V Teoretická částí práce bylo možné se dočíst o několika zajímavých charakteristikách států GCC, jako je například velký podíl státních příjmů z jednoho sektoru, absence zdanění, množství zahraniční pracovní síly a další. IMF již několik let po sobě doporučuje státům regionu větší diverzifikaci státních příjmů. I přes značný pokrok, region se stále potýká s několika problémy: a) diverzifikace státních příjmů stále není dostatečná, b) přetrvávají značné rozdíly mezi státy GCC v získávání prostředků do státního rozpočtu, ačkoli cílem organizace GCC je větší konvergence ekonomik Perského zálivu.

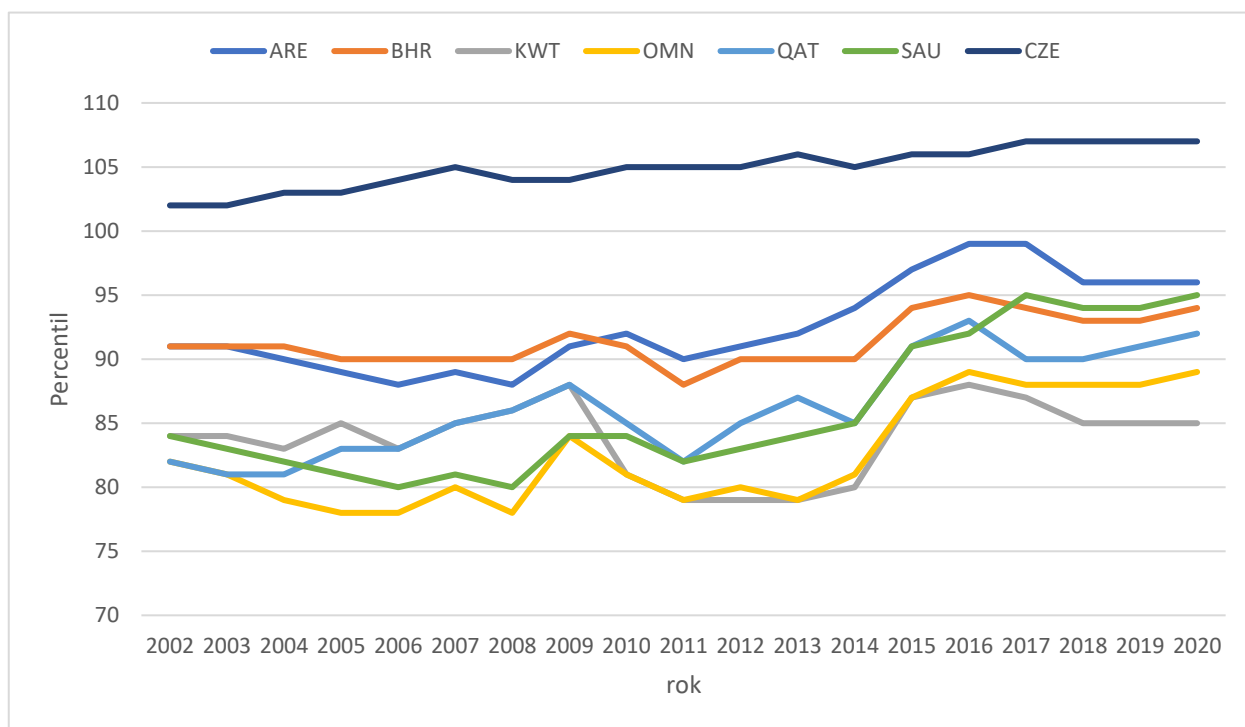
Komparace států GCC v oblasti zkoumaných proměnných již do jisté míry proběhla v interpretaci proměnných, které vstupovali do ekonometrických modelů ARDL-DD a ARDL-RC, kde bylo možno vidět velké rozdíly, především mezi státy ARE a SAU, avšak zajímavé bylo pozorovat rovněž velký pokles podílu vysokoškoláků ve státu Bahrajn či velkou volatilitu příjmů z nerostných surovin u státu Omán.

Pro hodnocení hospodářské, potažmo fiskální diverzifikace, bude v této části práce použit nově vytvořený *Global Economic Diversification Index* (EDI). Ten vytvořila Mohammed Bin Rashid School of Government (MBRSG) a klade si za cíl posoudit úroveň ekonomické diverzifikace ve všech státech světa a seřadit je podle jejich stavu a pokroku. Jeho cílem je pochopit povahu ekonomické diverzifikace a faktory, které přímo či nepřímo ovlivňují celkovou úroveň diverzifikace dané země. Autoři indexu jej sestavují v několika variantách právě na základě socio-ekonomických kritérií, do jisté míry shodných s těmi, co vstupovali do zkoumaných ekonometrických modelů. Lokalita vzniku indexu napovídá, že větší zaměření autorů do regionu GCC má za cíl pomoci regionálním státům porozumět situaci, ve které se aktuálně nacházejí a jaké konkrétní kroky mohou zavést k zefektivnění ekonomiky a veřejných financí (MBRSG, 2020).

Celosvětově panuje shoda na tom, že ekonomiky, které jsou silně závislé na využívání svých přírodních zdrojů a primárních komodit, vykazují méně udržitelný růst. Jejich výroba a vývoz zůstávají z velké části soustředěny v odvětvích s omezenými možnostmi růstu a nižšími vyhlídkami na zavádění vyspělých technologií. Ekonomická diverzifikace musí být nedílnou součástí všech národních strategií; různorodá ekonomika je odolnější vůči vnějším ekonomickým šokům a je vhodnější pro dlouhodobý hospodářský růst. Autoři indexu si jsou vědomi, že měření úrovně diverzifikace může být pro mnohé země náročné. Úsilí o ekonomickou diverzifikaci jako takové by podle autorů mělo být spojeno se strukturálními změnami v ekonomikách zemí závislých na nerostných surovinách a za tímto účelem je jejich cílem poukázat na strukturální mezery, které stojí v cestě úsilí o ekonomickou diverzifikaci (MBRSG, 2020).

Co se metodologie indexu týče, tak je rozdělen do tří kategorií diverzifikačních indexů: výroba, obchod a vládní příjmy. Zároveň s nimi uvádí index průměrných hodnot. V grafu níže (Graf 21) je možné vidět vývoj hodnot průměrného ukazatele EDI v letech 2002 – 2021 v regionu GCC, spolu s ukazatelem pro Českou republiku, který slouží jako srovnávací. Jelikož ekonomická diverzifikace není lehce definovatelným konceptem, autoři EDI k jeho vytvoření použili metodu agregování několika ukazatelů napříč odvětvími a kompresí dat za pomoci analýzy hlavních komponent (*Principal Component Analysis*, PCA). Ukazatel vytvořený pomocí PCA je tedy lineární kombinací ukazatelů, která odpovídá maximálnímu možnému podílu celkového rozptylu v souboru základních ukazatelů. Více informací o metodologii tvorby EDI lze nalézt v Prasad A. a, kol. (2022)., *Global Economic Diversification Index*.

Graf 21: Index hospodářské diverzifikace, GCC + CZE, 2002-2020

Zdroj: vlastní zpracování, Global Economic Diversification Index (2023)

U všech zemí regionu GCC lze pozorovat trend růstu ekonomické diverzifikace (Graf 21). Od roku 2010 si v tomto ohledu vedou nejlépe Spojené Arabské Emiráty, kterým se úspěšně daří rozvíjet další možné sektory ekonomiky a nebýt pouze jednostranně orientovaným státem. Stejný trend, jako Spojené arabské emiráty má také Bahrain. Velice zajímavý je relativně prudký nárůst EDI Saudské Arábie. Ten lze pozorovat především z toho důvodu, že mezi lety 2015-2020 byly relativně nízké ceny ropy. Vzhledem k tomu, že SAU má největší ropné rezervy v regionu a zažívá velký populační nárůst, bylo jen otázkou času, než bude nutné nalézt alternativní příjmy veřejného rozpočtu. Report firmy Price Waterhouse Coopers (PWC) z roku 2021 zdůrazňuje roli: a) pandemie covid-19 v hledání alternativ k příjmům z nerostných zdrojů, stejně tak, jako b) tlaku na reformu systému *kafala* a tedy přechod na nacionalizaci ekonomiky. Co se druhého zmíněného týče, tak také Omán v roce 2019 zvýšil poplatky za pracovní povolení a lze předpokládat, že ostatní státy budou tento trend následovat. Nejhorších výsledků EDI dosahuje v posledních letech Kuvajt a ačkoli stále pracuje na dodatečné diverzifikaci hospodářství, již se propadá z 3-4 místa v roce 2002 na poslední příčku v regionu (MBRSG, 2020). Připomeňme si v tomto kontextu Graf 16, který ilustruje vývoj zisků z ropy, jako % HDP. Kuvajt má téměř po celou dobu zkoumání nejvyšší podíl HDP tvořený z ropných příjmů a ačkoli lze

v posledních letech patrný pokles (tak jako u všech zkoumaných v regionu), dle indexu EDI se nezdá, že investuje do rozvoje ekonomiky dostatečným tempem.

Není k podivu, že ze zkoumaného regionu jsou aktuálně stále dva státy, které se řadí mezi 10 zemí s nejhorším EDI skóre (globálně) a Kuvajt je jedním z nich. Tím druhým je Omán. Zároveň je nutno říci, že všechny státy GCC (kromě ARE) se na počátku zkoumání EDI řadili mezi 10 nejhorších, avšak BHR, QAT a SAU značně zlepšily své hodnocení. Lze tedy předpokládat, že tyto státy zavedly dostatečná opatření k větší diverzifikaci státních příjmů. KWT a OMN následují stejné trendy, a i u nich lze dlouhodobě předpokládat zlepšení, nicméně dynamika zavádění změn není dostatečná.

Stejný závěr jako ten, ke kterému docházejí autoři EDI lze potvrdit i na datech vstupujících do modelů ARDL-DD a ARDL-RC. Pro ilustraci např. podíl vládních výdajů jako % HDP, má po SAU, právě největší KWT, přičemž v roce 2019 (ze kdy jsou poslední dostupná data) byly vládní výdaje dokonce vyšší než u SAU. Hned v závěsu za KWT je, co se vládních výdajů týče, právě Omán.

Dle některých autorů ARE těží z větší decentralizace moci, a toho, že vládní příjmy již nejsou zcela závislé na příjmů z nerostných surovin. Za tuto decentralizaci a z ní vyplývající diverzifikaci příjmů může především emirát Dubaj, který většinu příjmů získává ze sektoru služeb, bankovního sektoru, trhu nemovitostí a turismu – a tedy ze zdanění a poplatků spojených s nimi spojenými (Dubai Economic Report, 2019). Zároveň ženy a cizí pracovní síla mají ve všech emirátech ARE něco lepší postavení než v dalších zkoumaných státech regionu (Dubai Statistics Center, 2020; WB 2021). Všechny indexy, hodnotící kvalitu společnosti a otevřenost ekonomiky zde měly nejlepší hodnocení v regionu GCC a lze tedy konstatovat, že ARE již opustili od jednostranné zaměření ekonomiky a jsou dynamickou otevřenou ekonomikou, tahounem regionu GCC.

Demografické ukazatele, které byly použity ve zmíněných modelech jako jsou celková míra nezaměstnanosti a míra nezaměstnanosti žen, měly nejvyšší hodnotu v SAU, a naopak nejnižší v Kataru. Lze tedy usuzovat, že QAT nejlépe zahrnuje ženy do trhu práce. Z toho plyne nižší potřeba příspěvků na ženy v domácnosti a stát se neochuzuje o ekonomický potenciál takto početné skupiny obyvatel. QAT má rovněž nejvyšší příliv zahraničních investic, stejně tak, jako hrubého národního kapitálu. Otázkou je, zda za svou hospodářskou dynamiku nevděčí právě tomu, že je do jisté míry v opozici k ostatním státům

GCC – příjmy má především z těžby zemního plynu, došlo k několika diplomatickým potyčkám s ostatními státy GCC, již delší dobu se vedou diskuse o jeho vystoupení z uskupení (Foreign Policy, 2021; al-Jaber, Ulrichsen, 2020) a z marketingového hlediska se snaží budovat svoji vlastní značku (Qatar Vision 2030, 2008).

Nejzajímavější výsledky ze všech zkoumaných statistik má SAU, která je největší ekonomikou regionu co do počtu obyvatel, ropných rezerv a objemu transakcí. V několika kategoriích je řazena k nejhorším v regionu: míra nezaměstnanosti, a to jak celková, tak míra nezaměstnanosti žen, index kvality regulace nebo třeba index otevřenosti ekonomiky. Pozitivním však je, že na počátku zkoumaného období měla SAU nejhorší pozici v regionu i v dalších pozorovaných ukazatelích a v průběhu času se státu podařilo výrazně zlepšit svou pozici. Přetrvávající špatné hodnocení v několika ohledech lze spíše přičíst snaze o udržení společenského statusu quo než k neochotě diverzifikovat hospodářské příjmy. V tomto ohledu je však také nutno konstatovat, že: a) změna zavedeného populačního trendu, který vstupuje do výpočtu mnoha ukazatelů, trvá delší dobu a b) společnost v SAU je stále velmi tradicionalistická s příklonem k wahhábismu a je otázkou, zda by případné větší společenské reformy nenarazily na odpor především mužské části společnosti. Aktuálně SAU již provedla několik kroků k větší diverzifikaci ekonomiky, a tedy rozmanitosti příjmů do státní pokladny. Některé z těchto politik zároveň podporují větší zapojení žen do ekonomiky (Parween, 2020; Saudi Vision 2030, 2016). Tento trend zlepšení EDI indexu, a tedy jednotlivých ukazatelů, které do něj vstupují, může být přičítán zavedení reforem vycházejících z projektu Saudi Vision 2030. Ty jsou rovněž spojeny s většími investicemi do vzdělání, podporou PPP projektů a větší participací žen ve společnosti. V neposlední řadě je možné, že ke společenským změnám přispěl zmiňovaný korunní princ Mohammed bin Salman, který se snaží zpretrhat původní kmenové vazby ve společnosti dát SAU image moderního státu.

Druhým zmiňovaným státem, který má problém dostatečně diverzifikovat státní příjmy, a nachází se mezi nejhoršími státy v hodnocení EDI je Omán. Ačkoli aktuálně tvoří zisky z ropy pouze 15 % HDP a stát se snaží profilovat jako logistické centrum, stejně jako rozvíjet cestovní ruch, důvodem nedostatečného výsledku bude pravděpodobně slabší výchozí pozice ekonomiky. V množství zkoumaných ukazatelů má OMN horší statistiky, než ostatní státy a posun vytyčením směrem je zatím zanedbatelný. Všechny zkoumané proměnné kolísají jen minimálně, zajímavé je však pozorovat, že od roku 2015 kontinuálně

klesají kapitálové investice v zemi, stejně tak, jako podíl vysokoškoláků v populaci. Zdá se, že stát dostatečně nemotivuje k investicím, a to jak do hmotného, tak lidského kapitálu. To patrně svědčí o nedostatečné stimulaci soukromého sektoru, ačkoli paradoxně měl OMN mezi lety 2015-2019 největší podíl FDI na HDP v regionu a byl zde rovněž jedním z prvních států, který dovolil stoprocentní majetkové vlastnictví zahraničním společnostem (IMF, 2003).

Posledním státem regionu je Bahrajn. Tento stát si velmi polepšil v hodnocení EDI ve zkoumaném období. To může být dáno především tím, že dlouhodobě má po celou dobu zkoumání nejnižší příjmy z ropy jako % HDP (Brookings, 2019). Z toho důvodu si tento malý stát již velmi záhy začal hledat alternativy k příjmu z nerostných zdrojů. Největší devizou BHR je rozvoj islámského bankovníctví, které se z evropské perspektivy může zdát jako minoritní záležitost, nicméně vzhledem k velikosti světové muslimské populace se rozvoj tohoto konkrétního sektoru BHR vyplácí a aktuálně je globálním lídrem, následován Malajsií (Brookings, 2019). Již v roce 2001 v tomto hledu BHR zavedl nové bankovní regulace, spolu s legislativou proti praní špinavých peněz (IMF, 2003). Kromě zmíněného bankovníctví má stát velké zisky z dalšího sektoru, který rovněž souvisí s přírodním bohatstvím, nicméně jedná je o těžbu a zpracování hliníku³². Tento sektor vytváří dodatečné příjmy do státní pokladny a tyto příjmy nutně nekorelují s příjmy z ropy, takže fiskální plánování nezávisí na jedné surovině. Důvodem zlepšení EDI indexu může rovněž být fakt, že BHR byl jedním z mála států regionu, kterého se dotklo roku 2011 Arabské jaro, což mohlo vést ke zlepšení společenské situace mezi sunnitskou a šíitskou populací, ačkoli tento argument se zdá do jisté míry sporný. Autoři Alsmadi a Oudat ve své práci *The Effect Of Foreign Direct Investment On Financial Development: Empirical Evidence From Bahrain* (2018) tvrdí, že místní protesty v roce 2011 vedly ke snížení FDI a dalšího finančního vývoje, nicméně posléze můžeme pozorovat krátkodobý prudký nárůst FDI v zemi (Graf 7). Patrně tato krátká epizoda spojená s nepokoji dlouhodobě neovlivnila náladu zahraničních investorů. V neposlední řadě je nutno zmínit, že stát je nejmenším státem v regionu a již od roku 2000 aktivně zvyšuje podíl sektoru neropných statků na domácím GDP. Dle Nakibullah (2018) je meziroční tempo růstu příjmů z neropného sektoru 6,2 % mezi roky 2000–2016.

³² Viz kapitola Ropný průmysl

Odstavce výše jasně ilustrují, jaké jsou rozdíly mezi jednotlivými státy GCC, co se diverzifikace ekonomiky, stejně tak, jako tvorby HDP týče. Je zajímavé pozorovat, jak každý ze zkoumaných států GCC hledá svou vlastní cestu k získání dodatečných rozpočtových příjmů. Zároveň však z výše zmíněného vyplývá, že základem dostatečné diverzifikace ekonomiky je včasné zavedení diverzifikačních politik, jelikož se nejedná o krátkodobou záležitost, ale je k ní potřeba dlouhé období investic, spolu se strukturálními a společenskými změnami. Aktuální tahouni regionu těží především z toho, že odklon od ropného sektoru a dalších nerostných surovin zavedli včas, a to i přes období vysokých cen ropy (Nakibullah, 2018). Pravda je však taková, že i přes množství programů k rozšíření ekonomiky, většího zapojení zahraničních investorů a rozvoje soukromého sektoru nenapojeného na ropný sektor, všechny zkoumané státy (včetně ARE a BHR) stále nejvíce profitují z nerostného bohatství, rozšiřují ropný průmysl, případně hledají nové vrty. Stále tedy nelze hovořit o tom, že by se dostatečně připravovali na případnou budoucnost bez ropy.

5 Výsledky a diskuse

Výsledky modelů v analytické části do jisté míry potvrzují argumenty ohledně existence holandské nemoci a prokletí zdrojů v regionu GCC, avšak tyto fenomény nebylo možné potvrdit ve všech zahrnutých časových zpoždění. Testování zároveň prokázalo, jak významně ovlivňují některé socioekonomické ukazatele reálný měnový kurz a růst HDP v regionu.

5.1.1 Výsledky modelu ARDL-DD

V modelu k ověření existence holandské nemoci v regionu GCC můžeme potvrdit základní premisu holandské nemoci, a tedy že růst zisků z nerostného bohatství povede k reálné apreciaci měnového růstu. Na použitých datech je možné pozorovat, že růst ročních spotových cen ropy Brent v období $t-1$ o 1 p.b. povede k apreciaci reálného měnového růstu o 4,17 p.b. v čase t . Toto zpoždění není tak překvapivé s ohledem na to, že hospodářské cykly reagují až se zpožděním. Vyšší ceny ropy budou mít za následek vyšší státní příjmy, avšak podle odhadnutého modelu celý fiskální rok potrvá, než se to projeví v reálném měnovém kurzu, do jehož výpočtu vstupuje ukazatel inflace. Tento pozitivní vztah mezi cenou ropy a reálným měnovým kurzem v odhadnutém modelu ARDL-DD lze pozorovat pouze v období $t-1$. Signifikantní vliv byl modelem odhadnut však i v čase t a čase $t-2$, avšak v těchto obdobích byl již směr působení mezi proměnnými negativní. Autoři Aurora, Beckmann a Czudaj (2020) ve své práci *The Relationship between Oil Prices and Exchange Rates: Revisiting Theory and Evidence* popisují, co přesně může negativní vztah způsobit. Častým důvodem je zahrnutí ropných šoků do odhadu modelu. Výsledky se rovněž mohou lišit v závislosti na délce zkoumaného období a počtu pozorování, stejně tak jako na variantě použitého ekonometrického modelu. Dalo by se polemizovat, zda není negativní vztah v roce t a $t-2$ zapříčiněn intervencemi, které státy provádějí s cílem stabilizovat ropný sektor především v období nízkých cen ropy za barel. Je zároveň nutné si uvědomit, že ve zkoumaném období 2002–2021 si region GCC prošel globální ekonomickou krizí po roce 2009, nízkými cenami za barel ropy v období mezi lety 2015–2019 a nakonec pandemií covid-19 na konci zkoumaného období. Lze tedy hovořit o několika šocích, které region ve zkoumaných letech prožíval. Rovněž je nutné brát v patrnost, že se státy nachází v režimu fixních měnových kurzů, vázaných na USD. Vztah mezi cenou ropy ICE Brent a reálným měnovým kurzem (RER) tedy ovlivňuje množství ukazatelů, které není možné

ekonometrickou analýzou zachytit. Neméně důležité je, že se jedná o výpočet na základě šesti suverénních států. Ačkoli uskupení GCC usiluje o ekonomickou integraci, monetární a fiskální politiky má každý stát ve své direkci. Tyto zmíněné důvody mohou mít za následek značnou ambivalenci výsledků, která je bohužel u ověřování holandské nemoci častá. Jasnějších výsledků by pravděpodobně bylo možné dosáhnout, pokud bychom existenci tohoto jevu ověřovali pouze pro jeden stát, případně v delším časovém horizontu.

V modelu ARDL-DD vyšel signifikantní pozitivní vztah mezi proměnnou *obchodní bilance* (*TRADE_BALANCE*) v čase $t-2$ a *reálným měnovým kurzem* (*RER*). To znamená, že růst obchodní bilance o 1 p.b. v roce $t-2$ se povede k reálné apreciaci domácí měny v roce t o 0,86 p.b. Z časového hlediska je tento výsledek naprosto pochopitelný, protože vliv obchodní bilance v ekonomice se neprojeví hned, ale až v budoucím období. Zároveň by výsledek mohl potvrzovat existenci holandské nemoci, jelikož autoři Lane a Ferreti (IMF, 2002) ve své analýze pro IMF tvrdí, že fenomén holandské nemoci se může projevovat pozitivním vztahem mezi obchodní bilancí a reálným měnovým kurzem ve státech, které svůj export zaměřují na obchod s neobchodovatelnými statky. Lane a Ferreti tvrdí, že tento efekt více patrný mezi malými ekonomikami, což většina států GCC je. Na druhou stranu je diskutabilní, zda výsledek brát jako relevantní v kontextu toho, že data zahrnují rovněž statistiky: a) SAU, která je velkou ekonomikou a největším ropným exportérem na světě a b) ARE, které jsou nejrozvinutější ekonomikou v regionu a která má velký vývoz obchodovatelných statků. Dvě zmíněné ekonomiky by mohly do jisté míry zkreslovat výsledky odhadu vztahu mezi *obchodní bilancí* a *reálným měnovým kurzem*. Je možné, že na apreciaci lokálních měl vliv jiný faktor ovlivňující zahraniční obchod. V takovém případě by již nebylo možné potvrdit existenci holandské nemoci ve státech GCC.

Z vybraných exogenních proměnných mají na RER signifikantní vliv rovněž proměnné *podíl studentů v populaci* (*STUDENTS_POP*) a *míra nezaměstnanosti žen* (*UNEMPL_F*). Na obě exogenní proměnné lze v prvé řadě nahlížet jako na demografické ukazatele³³. Proměnná *podíl studentů v populaci* touto logikou ilustruje, krom studentů jako takových, rovněž vliv mladé populace na reálný měnový kurz. Míra nezaměstnanosti žen

³³ Výzkum vlivu demografických proměnných na reálný měnový kurz je relativně nové téma, více informací a shrnutí dosavadních poznatků lze nalézt např. v publikaci ANDERSSON, OSTERHOLM, *Population Age Structure and Real Exchange Rates in OECD*, Taylor and Francis Online, 2006

za stejných okolností nemusí ilustrovat pouze nezaměstnané ženy, ale demografickou skupinu žen celkem. Další úhel pohledu může nahlížet na obě skupiny jako na dva celky, které nevytvářejí ekonomické příjmy státu, ale jsou závislé na transferech z veřejných prostředků. Třetím úhlem pohledu může být ten, že obě proměnné mají jeden společný ukazatel – mladé ženy. Ty tvoří aktuálně ve všech státech GCC většinový podíl studentů, ale nezaměstnanost je u nich několikrát vyšší, než je tomu u mužů³⁴. Relativně brzy po studiích zakládají rodiny, a tedy na čas stojí mimo pracovní trh s ohledem na míru porodnosti v regionu, která se sice dlouhodobě snižuje, avšak je stále vyšší např. v porovnání s tou evropskou³⁵. Proměnná podíl studentů v populaci v odhadu modelu ARDL-DD vyšla signifikantní dvakrát, konkrétně v časovém období $t-1$ a $t-2$. V prvním zmíněném období byl zjištěn negativní vztah kdy růst podílu studentů v populaci v čase $t-1$ vedl k poklesu reálného měnového kurzu o téměř 4,7 p.b. v čase t . Tento vztah může být způsoben menší produktivitou této demografické skupiny v prvních letech studia. Naopak ve druhém roce, v čase $t-2$, již část studentské populace mohla být ekonomicky produktivní, ať již z důvodu úspěšně dokončeného bakalářského studia, neúspěšně ukončeného studia a přechodu do zaměstnání, případně u ženské populace lze rovněž předpokládat založení rodiny a přesun do kategorie *nezaměstnaná žena*. V časovém horizontu $t-2$ proto nárůst o 1 p.b. u proměnné *podíl studentů v populaci (STUDENTS_POP)* bude mít za následek nárůst RER o 3,16 p.b. *ceteris paribus*.

Ženská populace se do modelu ARDL promítá i díky exogenní proměnné *míra nezaměstnanosti žen*, jež vyšla statisticky signifikantní v čase $t-1$. Její nárůst o 1 p.b. bude mít za následek nárůst RER v roce t o 1,37 p.b. *ceteris paribus*. To může být způsobeno důležitostmi proměnné *celková míra nezaměstnanosti v populaci*, která má stejný trend, jako míra nezaměstnanosti žen, ale není zahrnuta v modelu. Problematika nezaměstnanosti žen a obecně nezapojení žen do ekonomiky a fungování států však je častým pojítkem mezi státy trpícími holandskou nemocí, jak argumentuje Ross (2008), který poukazuje na strukturální problémy a vytlačování žen do domácnosti v souvislosti s příjmy z nerostného bohatství. To může rovněž sloužit jako inspirace pro budoucí výzkum, jelikož přímo míra nezaměstnanosti

³⁴ Viz kapitola Zaměstnanost žen

³⁵ Informace o konkrétních mírách porodnosti v jednotlivých státech lze najít např. v databázi WB (online) Dostupné z: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>>

žen se často skloňuje v kontextu holandské nemoci případně prokletí zdrojů³⁶, avšak pouze jako doplňková proměnná. Okrajově se touto problematikou zabývá např. práce *Growth, unemployment and poverty in Botswana* autora Hope (2007), případně disertace *Women Rights in Saudi Arabia* (Rajkhan, 2014). I přes neprůkaznou existenci přímé souvislosti mezi proměnnými *UNEMPL_F* a *RER* je s ohledem na ekonomickou a fiskální diverzifikaci je takto vysoká nezaměstnanost žen palčivý problém, jelikož státy GCC: a) přicházejí o značné množství pracovní síly³⁷ b) subvencují ženám čas, který tráví v domácnosti, a tedy na ně vynakládají veřejné prostředky c) přicházejí o daně, které by takto početná skupina odváděla. V neposlední řadě se nemůže dostatečně rozvíjet občanská společnost, když není značná část populace zahrnuta do jejího utváření³⁸.

Poslední proměnnou, kterou vyhodnotil model ARDL-DD jako statisticky signifikantní je endogenní proměnná *RER* v čase $t-1$. Toto zjištění není překvapivé, jelikož jeden rok je krátká doba na to, aby měnový kurz nezohledňoval hodnotu kurz předchozího období. V dalších časových zpoždění však vliv reálného měnového kurzu na ten roku $t=1$ nebyl v modelu ARDL-DD signifikantní.

5.1.2 Výsledky modelu ARDL-RC

Druhým výzkumným cílem práce bylo ověřit možnou existenci fenoménu prokletí zdrojů v regionu GCC. Tento cíl byl ověřován na vztahu mezi ročním růstem HDP a příjmem z ropy. Bylo však zahrnuto i několik dalších proměnných, které dle předchozích výzkumů mohou významně ovlivnit trhy zasažené prokletím zdrojů.

Před diskusí nad vlivem *zisků z ropy (OIL_INCOME)* na *růst HDP (ECONOMIC_GROWTH)* se v této části podíváme na proměnnou *index kontroly korupce (CONTROL_CORRUPTION)*, který byl zahrnut do modelu jako ukazatel kvality společnosti. Lze předpokládat, že vyšší míra korupce bude mít negativní vliv na ekonomický

³⁶ V modelu ARDL-RC rovněž vychází míra nezaměstnanosti žen (*UNEMPL_F*) jako signifikantní proměnná

³⁷ Nemluvě o množství inovací a vzdělaného kapitálu, vzhledem k tomu, že nyní ženy tvoří ve všech zkoumaných státech většinu vysokoškolské populace a všechny státy GCC mají dlouhodobý cíl vybudovat si kvalifikovanou domácí populaci a nebýt závislé na zahraničních pracovnících.

³⁸ Tento bod rovněž souvisí s odklonem od tradiční kmenové mentality a puritánského wahhábismu, které byly zmíněny v kapitole o vlivu kmenového uspořádání regionu GCC a minoritně také v sekci o zaměstnanosti žen

růst, což potvrzují mnozí autoři ve svých kvantitativních výzkumech (Campos, Dimova a Saleh, 2010; Gründler, Potrafke, 2019; Ciešlik, Goczek, 2018). Gründler a Potrafke (2019) ve svém výzkumu zjistili, že míra korupce ovlivňuje ekonomický růst výrazněji v autokratických státech a státech s nízkou efektivitou vlády. Přesně tato kritéria splňují i státy GCC.

Paradoxně se však tento argument nepodařilo potvrdit v modelu ARDL-RC kdy proměnná *CONTROL_CORRUPTION* sice vyšla statisticky významná s negativním vztahem k endogenní proměnné *ekonomický růst (ECONOMIC_GROWTH)* nicméně v tomto modelu se nejedná o ukazatel míry korupce, ale o percentil hodnotící kontrolu korupce ve státě. Vyšší hodnota percentilu tedy znamená lepší kontrolu korupce. Logicky by vyšší hodnota ukazatele kontroly korupce měla vést k vyššímu ekonomickému růstu. Z výsledků modelu ARDL-RC lze tvrdit, že růst hodnoty proměnné *index kontroly korupce* o 1 p.b. v roce $t-1$ bude mít za následek pokles ekonomického růstu v roce t o 4,62 p.b. Tento vztah již nevyšel signifikantní v jiném období než $t-1$, avšak stejný směr působení měla kontrola korupce i v roce $t-2$. V delším časovém horizontu již vyšel očekávaný výsledek – že vyšší hodnota percentilu kontroly korupce bude mít za následek vyšší ekonomický růst ($t-3$, $t-4$), nicméně tyto proměnné nevyšly statisticky signifikantní na hladině významnosti $\alpha=10\%$. K takto překvapivým závěrům může přispívat fakt, že se výše percentilu proměnné *CONTROL_CORRUPTION* se ve státech GCC velmi různí (viz kapitola Předpoklady modelu³⁹).

K vysvětlení výsledků by mohla přispět hypotéza formulovaná v 60. letech 20. století, která tvrdí, že úplatky a korupce by v zemích s nekvalitními institucemi mohly tak zvaně „promazat kola“ a vést k větší efektivitě. (Leys, 1965; Huntington, 1968). S tímto argumentem pochopitelně dlouhodobě nesouhlasí IMF a WB, zdá se být tedy přežitý. S ohledem na kmenové vazby ve státech GCC je však otázkou, zda tato hypotéza není platná. Toto tvrzení lze přičíst na vrub konceptu *wasta*, který je zmíněn v kapitole o Rentiérství. Je možné, že díky zažitým společenským normám je pro ekonomiku v krátkodobém horizontu výhodné, že podniky a veřejné instituce preferují drobné úplatky a konexe pro to, aby se zvýšila produktivita. Nicméně jak poukazuje článek Transparency International (2019),

³⁹ Indexy WGI byly použity v obou ekonometrických modelech a jejich charakteristika je tedy uvedena pouze v části týkající se modelu ARDL-DD

dlouhodobě je tento systém neefektivní. Modelem ARDL-RC se však podařilo potvrdit, jak je koncept *wasta* v regionu rozšířený a patrně větší monitoring korupce v současné chvíli paralyzuje trh a zvětšuje byrokratickou zátěž regionu. Bylo by určitě zajímavé ověřit, jaký existuje vztah mezi indexem kontroly korupce a indexem snadnosti podnikání⁴⁰, případně kontrolou korupce a růstem veřejného sektoru.

Základní premisu prokletí zdrojů – tedy že růst příjmů z nerostného bohatství bude přispívat ke snížení ekonomického růstu se v modelu ARDL-RC nepodařilo potvrdit, a to i přes to, že proměnná *příjem z ropy (OIL_INCOME)* vyšla v modelu jako statisticky významná v čase t a $t-1$. Právě v prvním časovém horizontu se dokonce podařilo odhadnout negativní vztah mezi proměnnými, nicméně zdá se dost nepravděpodobné, aby se vysoký příjem z ropy projevil v ekonomickém poklesu ve stejném roce. Příjmy z ropy mohou sice zvýšit vládní výdaje, nicméně ty se ve stejném roce projeví spíše pozitivně na tvorbě HDP, stejně jako příjmy státních zaměstnanců⁴¹. Podle odhadnutého koeficientu proměnné *OIL_INCOME* by růst příjmu z ropy o 1 p.b. měl vést k poklesu růstu HDP ve stejném roce o 1,27 p.b. V čase $t-1$ byl již odhadnut pozitivní vztah mezi *příjmy z ropy* a *růstem HDP*, což není překvapivé, protože (jak bylo popsáno v Teoretická částí práce) aktuálně příjmy z ropy tvoří značný podíl HDP u většiny zkoumaných států. Zřejmě by bylo v tomto ohledu vhodné použít delší časový úsek, případně vložit do modelu více časových zpoždění, aby bylo možné potvrdit vliv příjmů z ropy v dlouhém období. V druhém signifikantním období již růst příjmu z ropy o 1 p.b. v čase $t-1$ vede k růstu HDP o 1,07 p.b. v čase t . Ke stejné nejednoznačným výsledkům dochází i El-Anshasy, Mohaddes a Nuget (2015), kterým se prokletí zdrojů na diferencích HDP nepodařilo potvrdit. Je možné, že tato nejednoznačnost výsledků je zapříčiněna růzností ekonomik GCC, kdy na jedné straně jsou ARE a BHR, které již mají relativně nízké příjmy z ropy a na druhé straně KWT, u kterého tyto zisky ve zkoumaném období tvořily v průměru 40 % státního HDP.

Dle očekávání se potvrdil vztah mezi FDI a růstem HDP. Zajímavé je, že tento vztah vyšel signifikantní v čase $t-1$ a $t-4$ což ilustruje krátkodobý a dlouhodobý vliv zahraničních

⁴⁰ V originálním anglickém znění se jedná o ukazatel – *Ease of doing business score*, vydávaný každoročně WB

⁴¹ Připomeňme si výdajovou metodu výpočtu hrubého domácího produktu: $HDP = C + I + G + NX$, G znamenají agregované vládní výdaje, C agregovaná celková spotřeba v ekonomice

investic na růst regionálního HDP. Koeficienty obou časových období dokazují pozitivní vztah mezi těmito proměnnými, ačkoli trochu významněji do růstu endogenní proměnné přispívá FDI v delším časovém horizontu ($t-4$). To může zapříčiněno tím, že se tyto investice dlouhodobě pojí s dodatečným výzkumem, technologickým rozvojem či investicemi do lidského kapitálu (Lucas, 1988; Rebelo, 1991), které vedou k větší produktivitě. V krátkodobém horizontu se však do růstu HDP zahraniční investice promítají ve formě čistých investic a vyšší přímé spotřebě (Bornshier, 1980; Iamsiraroj, 2014). Bornshier (1980) ve své práci argumentuje, že FDI stimulují HDP pouze krátkodobě, nicméně dlouhodobě převáží efekt vytěsnění a jejich vliv na ekonomický růst bude negativní. Tento argument se však v modelu ARDL-RC podařilo ve státech GCC v časovém období 2001-2020 vyvrátit. Vypadá to, že zahraniční investice jsou cestou k většímu ekonomickému růstu regionu GCC. A to jak krátkodobě, tak v delším časovém horizontu. Region by se tedy neměl omezovat domácí investory. Obchodní partnerství a zóny volného obchodu se v tomto kontextu zdají být racionálními kroky do budoucna, stejně tak, jako umožnění většího vlastnictví zahraničním investorům.

V modelu ARDL-RC vyšla, stejně jako u předchozího modelu (ARDL-DD), statisticky významná proměnná *podíl studentů v populaci (STUDENTS_POP)*. Obdobně jako u zmíněného modelu lze tato data interpretovat obecně, jako vliv demografického vývoje⁴² na ekonomický růst země. Zajímavé je, že v modelu ARDL-RC vyšel signifikantní podíl studentů v populaci v čase t a v čase $t-2$, avšak v prvním časovém horizontu (t) byl prokázán pozitivní vztah mezi podílem studentů v populaci a ekonomickým růstem, zatímco v druhém nikoli. Pozitivní vztah mezi podílem studentů v populaci a růstem HDP se dá předpokládat v delším časovém horizontu, jelikož vystudovaná kvalifikovaná pracovní síla bude zvyšovat ekonomickou produktivitu, zavádět inovace případně zaměstnávat další pracovníky. Výsledek, který model vyhodnotil však spíše naznačuje, že větší podíl studentů bude vést k momentální vyšší spotřebě spojené s individuální přípravou na studia. Zároveň jsou v regionu GCC převážně soukromé školy, větší podíl studentů v populaci tedy může znamenat, že v daném roce vzniklo víc nových kampusů, což zvyšuje poptávku po vysokoškolském personálu a nových studijních oborech. Zároveň stavba nových

⁴² Tento ukazatel znázorňuje vliv jednotlivých skupin, které tato proměnná reprezentuje – mladou populaci, mladé ženy. Dále je nutné mít na paměti, že se ukazatel počítá na základě dat z celé populace, a tedy i tato veličina může hrát roli ve výsledcích.

univerzit znamená výdaje na konstrukci a jejich vybavení, což se rovněž projeví v oblasti spotřeby a inovací (Badry, Willoughby, 2015). V druhém signifikantním období ($t-2$) již převážily negativní důsledky vyššího podílu vysokoškoláků v populaci, kdy nárůst toho ukazatele v čase $t-2$ o 1 p.b. povede ke snížení hospodářského růstu o 5,82 p.b. ceteris paribus. Tento výsledek může naznačovat, že mladá populace, která se věnuje delší dobu studiu již chybí na pracovním trhu, netvoří jiné investice než ty do svého (budoucího) lidského kapitálu, často méně spotřebovává a obecně stát přichází o prostředky, které by získal, kdyby byla tato část populace ekonomicky aktivní. Je opět nutné připomenout, že značná část studentů jsou ženy a ty často rovnou přechází z kategorie *student* do kategorie *nezaměstnaná žena*, případně mají brzy děti, na které pobírají státní příspěvky a což je projeví na výši státních transferů (Peddada, Alhuthaifi, 2021).

S odkazem na odstavec výše, výsledky modelu ARDL-RC odhalily velmi nejasný vliv míry nezaměstnanosti žen na změnu růstu HDP. Proměnná *míra nezaměstnanosti žen* (*UNEMPL_F*) vyšla v modelu signifikantní hned dvakrát – v roce $t-3$ a $t-4$. Směr působení ukazatele v ekonomice však vyšel vždy rozdílný. V prvním zmíněném období byl naměřen negativní vztah mezi nezaměstnaností žen a ekonomickým růstem, což je předvídatelné. V druhém období byl však naměřen pozitivní vliv míry nezaměstnanosti žen a ekonomického růstu. Ke stejným výsledkům došli v případě nigerijské ekonomiky i autoři Kalu, Achike, Ogbo a Wilfred Ukpere (2020) v jejich práci *Economic growth and unemployment linkage in a developing economy: a gender and age classification perspective*. Argumentují, že tato netradiční a kontraintuitivní situace může být v Nigérii zapříčiněna jednostranným zaměřením na ropný průmysl, což má za následek vytlačování dalších odvětví,⁴³ ve kterých tradičně dominují ženy. Tento argument by mohl být platný i pro region GCC, který je orientován především na nerostný průmysl, jemuž dominují muži (především ze zahraničí). Ačkoli se tedy výsledek zdá nelogický, může být pozitivní vztah mezi mírou nezaměstnanosti žen a ekonomickým růstem potvrzením existence prokletí zdrojů, které vytlačují jiné sektory ekonomiky, v nichž by ženy mohly mít vyšší uplatnění. Zároveň lze předpokládat, že zavádění politik vyšší zaměstnanosti žen, které jsou státům v regionu GCC doporučovány a v dlouhodobém horizontu jistě přinesou pozitivní ekonomickou odezvu, se mohou projevit ve střednědobém zhoršení ekonomických ukazatelů.

⁴³ V případě Nigérie především zemědělství

Posledním zkoumaným ukazatelem v modelu ARDL-RC je otevřenost ekonomiky. Dosavadní studie ukazují, že vztah otevřenosti ekonomiky a růstu HDP může být jak pozitivní, tak negativní, a to v závislosti na mnoha faktorech, jako je například: a) zaměření ekonomiky b) zda se jedná o rozvojový či rozvinutý trh (Kim, 2011), či za c) zda produkuje základní zpracovatelské statky či nikoli (Rassekh, 2007; Keho, 2017). V regionu GCC lze opět najít paralelu s Nigérií, kde autoři Lawal, Nwanji, Asaleye, a Ahmed (2016) zjistili krátkodobý pozitivní vztah mezi otevřeností ekonomiky a ekonomickým růstem, avšak v delším horizontu už byl naměřen vztah negativní. Modelem ARDL-RC se podařilo potvrdit negativní vztah v čase $t-4$. Tento horizont lze považovat za střednědobý až dlouhodobý, a v regionu GCC tedy lze potvrdit výsledky zmíněných autorů. Předchozí zjištění lze dále doplnit o závěry výzkumu Hausmann, Hwang, Rodrik (2007). Tito autoři tvrdí, že vždy záleží na exportovaném artiklu, přičemž v sektorech, které jsou velmi volatilní a závislé na zahraniční poptávce, bude převládat spíše negativní vliv otevřenosti ekonomiky. Do této kategorie bezesporu spadá ropa a ropné deriváty (případně zemní plyn v kontextu Kataru). V tomto ohledu stojí za zopakování, že mezi lety 2015-2020 bylo období nízkých cen ropy ICE Brent, s minimem na jaře 2020. Ačkoli v následujících letech cena ropy již rostla, jedná se stále o velmi nestálou komoditu. Tento fakt se podařilo v modelu potvrdit. Dalším aspektem, v němž může otevřenost ekonomiky škodit regionu GCC, je množství bezcelních zón, o nichž bylo již pojednáno v kapitole o zdanění v regionu.⁴⁴ Je možné, že v dlouhodobém horizontu se tato celní partnerství ukážou jako klíčová pro ekonomický rozvoj oblasti, nicméně nyní jsou kritizována ze strany IMF, jelikož zabraňují regionu ve vytváření dodatečných příjmů z celních poplatků, a to při téměř nulové existenci jiného zdanění v regionu.

Z výzkumu, který byl v této diplomové práci představen, lze konstatovat, že existují značné rozdíly ve fiskální udržitelnosti jednotlivých států GCC. Je zjevné, že nejlepší výsledky mají Spojené arabské emiráty, následovány Katar, a naopak nejhorší výsledky má Kuvajtský emirát s Bahrajnem. Ze všech poskytnutých informací vyplývá, že většina států si zvykla na vysoké příjmy z nerostného bohatství a trpí množstvím strukturálních problémů, které se s touto závislostí plní. Na druhou stranu, pravděpodobně kvůli několika ekonomicky slabším periodám, je v regionu patrná vůle pracovat na větší fiskální udržitelnosti a rozšiřovat portfolio veřejných příjmů. Výsledky ARDL modelů naznačují, že region může

⁴⁴ viz kapitola Zdanění ve státech GCC

být postižen holandskou nemocí a do jisté míry i prokletím zdrojů (ačkoli zde výsledky nebyly jednoznačné). Tyto fenomény mohou být rovněž potvrzeny na základě některých společenských nedostatků, kterým jednotlivé státy čelí. Dynamika zavádění změn ze strany SAU a plánované reformy Saudi Vision 203, Qatar Vision 2030 či Kuwait Vision 2035 však naznačují, že by se státy do budoucna mohly zbavit závislosti na přírodních zdrojích i zahraniční pracovní síle. Mezinárodní tlak a kritika, které region čelil v souvislosti s pracovně-právními vztahy by pak do budoucna mohli přispět k větší společenské angažovanosti a rozvoji občanské společnosti. Státy GCC však nesmí polevit ve svém rozvoji.

6 Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat, do jaké míry závislost států GCC na nerostných zdrojích ovlivňuje jejich fiskální udržitelnost. Jelikož se jedná o velice obsáhlé téma, byla výzkumná otázka rozdělena do tří dílčích cílů, konkrétně: a) potvrdit existenci holandské nemoci b) potvrdit existenci prokletí zdrojů c) porovnat a zhodnotit veřejné finance zemí GCC. K potvrzení fenoménu holandská nemoc a prokleté zdroje byly vytvořeny dva ekonometrické ARDL modely.

Model k testování existence holandské nemoci (ARDL-DD) ověřoval vztah mezi reálným měnovým kurzem a cenou ropy ICE Brent v ročních spotových cenách. Druhý zkoumaný model k ověření existence prokletí zdrojů (ARDL-RC) pak testoval možný negativní vztah mezi ekonomickým růstem a příjmy z ropy jako % HDP zkoumaných ekonomik. Kromě těchto základních proměnných bylo do obou modelů zahrnuto několik dalších demografických, společenských a ekonomických ukazatelů, aby bylo možné zohlednit další faktory přispívající k reálné apreciaci měny, potažmo vyššímu ekonomickému růstu. Vzhledem k charakteru dat bylo nutné zkrátit období zkoumání na periodu 2002-2021. Kvůli vysoké multikolinearitě mezi makroekonomickými a demografickými veličinami byly zároveň z prvního modelu odstraněny tyto proměnné: celková míra nezaměstnanosti, populace a index efektivity vlády. Z druhého modelu byla ze stejných důvodů odstraněna veličina zohledňující rozpočtové saldo.

V prvním ekonometrickém modelu ARDL-DD bylo možné potvrdit existenci holandské nemoci, tedy pozitivního vztahu mezi cenou ropy ICE Brent a reálným měnovým kurzem v čase $t-1$. Tento vztah se však již nepodařilo potvrdit v dalších zahrnutých obdobích, ačkoli i v čase t a $t-2$ vyšel vztah mezi zmíněnými proměnnými signifikantní, nicméně měl opačný směr působení než v předchozím jmenovaném období. Mezi další socioekonomické proměnné, které model ARDL-DD vyhodnotil jako statisticky významné, jsou obchodní bilance státu, míra nezaměstnanosti žen a podíl studentů v populaci.

Model ARDL-RC testoval, zda lze v regionu GCC pozorovat prokletí zdrojů. Toto tvrzení se modelem nepodařilo potvrdit, jelikož předpokládaný negativní vztah mezi růstem HDP a příjmy z ropy sice vyšel statisticky významný, nicméně již v časovém období t .

Referenční literatura očekává tento vztah až v následujících časových obdobích, jelikož nelze předpokládat, že se příjmy z ropy se odrazí v hodnotě růstu HDP ve stejném roce. Z druhého testovaného modelu však vyšly signifikantní jiné zajímavé proměnné: čistý tok přímých zahraničních investic, index kontroly korupce, podíl studentů v populaci, míra nezaměstnanosti žen a otevřenost ekonomiky.

Posledním dílčím cílem v analýze fiskální udržitelnosti ekonomik regionu GCC bylo jejich vzájemné porovnání a zhodnocení vývojových trendů. K tomuto porovnání byl použit index hospodářské diverzifikace (EDI), který byl porovnán s ostatními veličinami zahrnutými do konstrukce ekonometrických modelů. Na základě informací o jednotlivých ekonomikách bylo možné potvrdit, že u všech zkoumaných států je patrný trend zvyšování diverzifikace státních příjmů, nicméně existují značné rozdíly v jejich úspěšnosti. Nejúspěšněji diverzifikují Spojené arabské emiráty následované Katarem a Bahrajnem. Naopak dlouhodobě nejhůře zavádí politiky k získání dalších příjmů Omán. Zajímavá zjištění vyšla z komparace v souvislosti se státy Saudské Arábie a Kuvajtu; první zmíněný patřil po velkou část zkoumaného období ke státům s největší závislostí na nerostných zdrojích, nicméně od roku 2015 lze pozorovat množství reforem vedoucích k větší fiskální udržitelnosti. Na druhou stranu u Kuvajtu lze pozorovat opačný trend, než je tomu u Saudské Arábie. To neznamená, že Kuvajt nehledá cesty k větší diverzifikaci, nicméně zdá se, že dynamika zavádění změn je pomalejší než ve zbytku regionu.

7 Seznam použitých zdrojů

7.1 Seznam použité literatury

ABDULQADER, Khalid Shams. *GCC's Economic Cooperation and Integration: Achievements and Hurdles*, Al Jazeera Centre for Studies, 2015

ADAMS, Dawda, Kweku, ADAMS, Subhan, ULLAH a Farid ULLAH. *Globalisation, Governance, Accountability and the Natural Resource Curse: Implications for Socio-Economic Growth of Oil-Rich Developing Countries Resources Policy*. Pergamon, Dostupné Z: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301420718306597>>

AL MUNAJJED, Mona a, Karim SABBAGH. *Youth in GCC Countries Meeting the Challenge*, Booz&Company, 2011. Dostupné z: <https://www.youthpolicy.org/library/wp-content/uploads/library/2011_Youth_GCC_Countries_Meeting_Challenge_Eng.pdf. >

AL-HASSAN, Omar. *The GCC's Formation: The Official Version*, Al Jazeera Centre For Studies 2015, Dostupné z:

<studies.aljazeera.net/en/dossiers/2015/03/201533011258831763.html>

AL-JABER, Khalid a Kristian Coates ULRICHSEN. *Is there a future for the GCC? Responsible Statecraft*, 2023. Academia.edu, [online]. [citováno 1.12.2022]. Dostupné z: https://www.academia.edu/44210369/Is_there_a_future_for_the_GCC.

ALSAHI, Huda. *COVID-19 and the Intensification of the GCC Workforce Nationalization Policies*, Arab Reform Initiative, 2020, Dostupné z:< <https://www.arab-reform.net/pdf/?pid=14948&plang=en>>

ALSMADI, Ayman Abdalmajeed a Mohammad Salem OUDAT. *The Effect Of Foreign Direct Investment On Financial Development: Empirical Evidence From Bahrain*, Ekonomski pregled, Hrvatsko društvo ekonomista (Croatian Society of Economists), číslo 70 (1), str. 22-40

ALSHUBIRI, Faris Nasif. *Public Finance Indicators and the Value of Investment Project Development: A Comparative Study of GCC Countries*. *Journal of Business Economics and Management*, 2019, str. 1143–1167., Dostupné z: <DOI:10.3846/jbem.2019.10783.>

AL-WAHAIBI, Mahmood. *Logistics Hubs in Oman and Political Uncertainty in the Gulf*. *Contemporary Review of the Middle East*, 2019, vydání 6, str. 109-153 Dostupné z: <10.1177/2347798919832694>

ANDERSSON a OSTERHOLM, *Population Age Structure and Real Exchange Rates in OECD*, Taylor and Francis Online, 2006

- ASMAU, Yakubu Joy, Michael Samuel AGILITY a Abarshi Jemimah AMINA.** *Dutch Disease: Myth or Reality? An Analysis of the ARDL Model*, International Journal of Business, Economics and Management, 3. vydání, 2019, str. 130-140
- BADEEB, Ramez Abubakr, Hooi Hooi LEAN a Jeremy CLARK.** *The evolution of the natural resource curse thesis: A critical literature survey*, Resources Policy, Elsevier, číslo 51, 2017, str. 123-134.
- BADRY, Fatima a John WILLOUGHBY.** *The multi-model approach to privatization*, Higher Education Revolutions in the Gulf, Routledge, 2015, ISBN 9780203796139
- Bahrain Entrepreneurship Organization,** *Bahrain Entrepreneurship Organization – Our Story*, 2019 [online], [citováno 25.8.2022], Dostupné z: <<https://beobahrain.com/>>
- BEBLAWI, Hazem.** *Gulf industrialization in perspective*, Industrialization in the Gulf: A socioeconomic revolution, 2011, str.185-97.
- BEBLAWI Hazem.** *The Rentier State in the Arab World*, Arab Studies Quarterly, 1987, Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/41857943>>
- BECKMANN, Joscha, Robert L. CZUDAJ, a Vipin ARORA.** The relationship between oil prices and exchange rates: Revisiting theory and evidence, Energy Economics, 2020, Dostupné z: <<https://doi.org/10.1016/j.eneco.2020.104772>>
- BORNSCHIER, Volker.** *Multinational Corporations And Economic Growth: A Cross-National Test Of The Decapitalization Thesis*, Journal of Development Economics, 1980, str. 191-210, Dostupné z: <[https://doi.org/10.1016/0304-3878\(80\)90004-8](https://doi.org/10.1016/0304-3878(80)90004-8)>
- BUDINA, Nina a Sweder VAN WIJNBERGEN.** *Quantitative Approaches to Fiscal Sustainability Analysis: A Case Study of Turkey since the Crisis of 2001*. The World Bank Economic Review, 2008, str. 119–140. Dostupné z: <[doi:10.1093/wber/lhn011](https://doi.org/10.1093/wber/lhn011)>.
- CAMAS, Linda.** Dutch disease economics and the Colombian export boom, World Development, Číslo 14, 1986
- CAMPOS, Nauro, Ralitza DIMOVA a Ahmad SALEH.** *Whither Corruption? A Quantitative Survey of the Literature on Corruption and Growth*. IZA Discussion Paper č. 5334, SSRN Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=1716129> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1716129>>
- CIEŚLIK, Andrzej a Łukasz GOCZEK.** *Control of corruption, international investment, and economic growth – Evidence from panel data*. World Development, [online]. 2018. Dostupné z: <[doi: 10.1016/j.worlddev.2017.11.018](https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.11.018)>

CLEVELAND, W.L., a M. BUNTON. *A History of the Modern Middle East*, 6 vydání, Routledge, 2016, Dostupné z: <<https://doi.org/10.4324/9780429495502>>

CORDEN, W. M., a P. J NEARY. *Booming sector and deindustrialization in a small open economy.* *Economic Journal*, číslo 92, str. 825-848. Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.2307/223267>>

COURY, Tarek and DAVE, Chetan. *Oil, Labor Markets, and Economic Diversification in the GCC: An Empirical Assessment.* *Topics in Middle Eastern and North African Economies*, Middle East Economic Association and Loyola University Chicago, 2010, Dostupné z: <<http://www.luc.edu/orgs/meea/>>

CUNNINGHAM, Robert a kol. *Taming 'Wasta' to Achieve Development.* *Arab Studies Quarterly*, ročník 16, číslo 3, 1994, str. 29-41. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/41858985>>

DAMIR-GEILSDORFA, Sabine a Michaela PELICAN. *Between regular and irregular employment: subverting the kafala system in the GCC countries.* *Migration and Development*, 2019, roč. 8, č. 2, str. 155–175. Dostupné z: <<https://doi.org/10.1080/21632324.2018.1479215>>

DE PERSIO, Greg. *How Does the Price of Oil Affect Venezuela's Economy?* [online] Investopedia. Investopedia, 19.5.2021 [citováno 03.11.2021]. Dostupné z: <<https://www.investopedia.com/ask/answers/032515/how-does-price-oil-affect-venezuelas-economy.asp>>

Deloitte. *GCC VAT Treaty translation.* [online]. květen, 2017 [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/xs/Documents/tax/ME_Tax_ME_Deloitte-english-GCC-VAT-Treaty-translation-May-7.pdf>

DER. *DER 2019 EN Report* [online]. Dubai: Department of Economic Development, 2019 [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://ded.ae/ded_files/Files/Reports/rep_2019/DER2019_EN_Report_f4.pdf>

DORSEY, James M., *Wahhabism vs. Wahhabism: Qatar Challenges Saudi Arabia*, SSRN 2013, Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2305485>>

DRURY, A. C., J. KRIECKHAUS a M. LUSZTIG. *Corruption, Democracy, and Economic Growth.* *International Political Science Review*, 27(2), str: 121–136. Dostupné z: <<https://doi.org/10.1177/0192512106061423>>

EICKELMAN, Dale, F. *Trans-state Islam and Security*. Transnational Religion and Fading States, Routledge, 2018.

EL MAHMAH, Assil, Magda KANDIL. *Fiscal Sustainability Challenges in the New Normal of Low Oil Prices*, International Journal of Development Issues, číslo. 2019, str 109–134., DOI:10.1108/ijdi-02-2018-0033.

EL-ANSHASY, Amany, Kamiar MOHADDES a Jeffrey B. NUGENT. *Oil, Volatility and Institutions: Cross-Country Evidence from Major Oil Producers*, Globalization and Monetary Policy Institute Working Paper, SSRN 2017, dostupné z <<http://dx.doi.org/10.24149/gwp310>>

ELHEDDAD, Mohamed Mahjoub *Natural Resources and FDI in GCC Countries*, International Journal of Business and Social Research, číslo 6, 7. vydání, 2016, Dostupné z: <<https://doi.org/10.18533/ijbsr.v6i7.977>>

FASANO, Ugo a Rishi GOYAL. *Emerging Strains in GCC Labor Markets*, IMF Working Paper, 2004

FASANO, Ugo a Zubair IQBAL. *GCC Countries: From Oil Dependence to Diversification*, IMF, 2003

GCC, The charter of the GCC, [online] The Gulf Cooperation Council [citováno 23.6.2021] Dostupné z: <<https://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/Primarylaw.aspx>. >

GHOUL Ibrahim, Marc KREMERS a Huda NAAMANI. *Taxation For The Future Of The GCC*, Oliver Wyman, 2019

GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a národy v arabské politice*. Praha: Karolinum, 2004.

GRÜNDLER, Klaus, POTRAFKE, Niklas. *Corruption and economic growth: New empirical evidence*, European Journal of Political Economy, 2019, Dostupné z: <<https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2019.08.001>>

GU, J., M. UMAR, M., S. SORAN, X.G. YUE. *Exacerbating effect of energy prices on resource curse: Can research and development be a mitigating factor?* *Resources Policy*, 2020 Dostupné z: <<https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101689>>

HARRISON, Martin, *Taxation and the GCC State*, GOLCER 2010

HAUSSMANN, R., J. HWANG a D., RODRIK. *What you export matters*. Journal of Economic Growth, Dostupné z: < 1–25.10.1007/s10887-006-9009-4>

HERTOG, Steffen. *A Comparative Assessment of Labor Market Nationalization Policies in the GCC*. National Employment, Migration and Education in the GCC, Gerlach Press, 2012, str. 75–116

- HOPE, Sr. Kempe Ronald**, *Growth, unemployment and poverty in Botswana*, Journal of Contemporary African Studies, 1996, Dostupné z: <doi: 10.1080/02589009608729581>
- HUNTINGTON, Samuel**. *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, 1996
- CHERIF, Reda, a HASANOV, Fuad**. Soaring of the Gulf Falcons: Diversification in the GCC Oil Exporters ...” INTERNATIONAL MONETARY FUND, 2014, Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14177.pdf.>
- CHERIF, Reda**. *The Dutch Disease and the Technological Gap*, Journal of Development Economics. North-Holland, 2012, Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304387812000946>
- IAMSIRAROJ, Sasi**. The foreign direct investment–economic growth nexus, International Review of Economics & Finance, číslo 42, 2016, str. 116–133, Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.iref.2015.10.044>
- JAHAN-PARVAR, Mohammad R. a Hassan MOHAMMADI**. *Oil Prices and Real Exchange Rates in Oil-Exporting Countries: A Bounds Testing Approach*. The Journal of Developing Areas. 2011, ročník 44, vydání 2, str. 69-82 Dostupné z: <DOI: 10.1353/jda.2011.0020.>
- IMF**, *Economic Prospects and Policy Challenges for the GCC Countries*, Policy Papers, číslo 20, 2020, Dostupné z: <doi:10.5089/9781513563572.007>
- KABBANI, Nader a Nejla BEN MIMOUNE**. *Economic Diversification in the Gulf: Time to Redouble Effort*, Brookings Doha Center, 2021
- KALAITZI, Athanasia a Emma CLEEVE**. *Export-led growth in the UAE: Multivariate causality between primary exports, manufactured exports and economic growth*. Journal of Applied Accounting Research, ročník 15, číslo 1, 2014, str. 2-17. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/Export-led-growth-in-the-UAE%3A-multivariate-between-Kalaitzi-Cleeve/36835d66c9f0b1ee05dba015d3c0b4098a97f779.>
- KALU, Ebere Ume, Chinwe ACHIKE, Ann OGBO a Wilfred UKPERE**. *Economic Growth And Unemployment Linkage In A Developing Economy: A Gender And Age Classification Perspective*. Problems and Perspectives in Management, 18(4), str. 527-538. Dostupné z: <doi:10.21511/ppm.18(4).2020.42>
- KAVALER, Tara**. *Gulf States Undertake Labor-Law Reforms*, The Media Line, 2020. Dostupné z: <https://themedialine.org/people/gulf-states-undertake-labor-law-reforms/.>

- KEHO, Yaya a Miao Grace WANG.** *The impact of trade openness on economic growth: The case of Cote d'Ivoire*, Cogent Economics and Finance, 2017, Dostupné z: <doi: [10.1080/23322039.2017.1332820](https://doi.org/10.1080/23322039.2017.1332820)>
- KIM, Dong-Hyeon.** *Trade, growth and income*. The Journal of International Trade and Economic Development, 2011, str. 677–709.
- KOČENDA, Evžen a Alexandr ČERNÝ.** *Elements of Time Series Econometrics: an Applied Approach*. Praha: Karolinum Press, 2015.
- KOZHANOV, Nikolay.** *What Does the Oil Price Collapse Mean for Russia and the GCC?* [online] Al Jazeera, 28.4.2020 [citováno 03.11.2021], Dostupné z: <<https://www.aljazeera.com/opinions/2020/4/28/what-does-the-oil-price-collapse-mean-for-russia-and-the-gcc/>>
- LANE, Philip L. a Gian MILESI-FERRETTI.** *External Wealth, the Trade Balance, and the Real Exchange Rate*, IMF Working Papers, 2002
- LAWAL, Adedoyin Isola, Tony I. NWANJI, Abiola ASALEYE a Victor AHMED.** *Economic Growth, Financial Development And Trade Openness In Nigeria: An Application Of The ARDL Bound Testing Approach*, Cogent Economics and Finance, 2016, Dostupné z: <doi: [10.1080/23322039.2016.1258810](https://doi.org/10.1080/23322039.2016.1258810)>
- LEYS, Colin.** *What Is the Problem about Corruption?* The Journal of Modern African Studies, 1965, str. 215–230. JSTOR, Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/158703>>
- LIAQUAT, Y. a N. FATIMA.** *Emerging New Alliance System in Middle East and Implications for Gulf Cooperation Council*. Global International Relations Review, III(I), 2020. str. 10-19. Dostupné z: <[https://doi.org/10.31703/girr.2020\(III-I\).02](https://doi.org/10.31703/girr.2020(III-I).02)>
- LUCAS, Robert E. Jr.** *On The Mechanics of Economic Development*, Journal of Monetary Economics, 7/1988, str. 3-42, Dostupné z: <[https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)>
- LUCIANI, Giacomo a Tom MOERENHOUT.** *When Can Oil Economies Be Deemed Sustainable?* The Political Economy of the Middle East 2021, Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/978-981-15-5728-6_1>
- MAHADI, Yazid.** *The Dutch Disease Hypothesis: Evidence from the Gulf Cooperation Council*. CSPS Strategy and Policy Journal ,12/2011, Dostupné z: <<http://www.csp.org.bn/wp-content/uploads/2021/01/CSPS-Journal-Vol3-Dec2011.pdf>. >
- MAISEL, Sebastian,** *Tribalism and Family Affairs in the Arabian Peninsula*, BRILL 2018

MALIK, Muhammad a Tariq NAGESH. "GCC Fiscal Reforms and Labor Market Policies." *When Can Oil Economies Be Deemed Sustainable?* Palgrave Macmillan, 2021, str.1-30. The Political Economy of the Middle East. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/978-981-15-5728-6_1>

MARTINI, Jeffrey a kol. *Prospects for GCC Cohesion to 2025*, RAND Corporation, 2016, str. 31–58.

MINA, Wasseem. *Labor Market Policies and FDI Flows to GCC Countries*, 11.4.2017, SSRN, Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3136170>>

MO, Pak Hung, *Corruption and Economic Growth*, Journal of Comparative Economics, číslo 29, 1. vydání, 2001, str. 66-79, Dostupné z: <<https://doi.org/10.1006/jcec.2000.1703>>

MONTENEGRO, Alvaro. The Ardl Bounds Cointegration Test: Tips for Application and Pretesting, SSRN 7/2019 Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3425994>>

MORTON, Michael Quentin, Thomas SMITH a Rasoul SORKHABI. *The Search for Oil in Oman*. GEO ExPro, 15.4 2020. Dostupné z: <<https://www.geoexpro.com/articles/2012/06/the-search-for-oil-in-oman>>

MORTON, Michael Quentin, Will THORNTON a Rasoul SORKHABI. *The Abu Dhabi Oil Discoveries*, GEO ExPro, 21.1.2014, Dostupné z: <<https://www.geoexpro.com/articles/2011/03/the-abu-dhabi-oil-discoveries>>

MUBEEN, Khadir, *The Future of Tax in Bahrain*, KPMG Bahrain, 2022

MURADOV Anar, *Natural Resources and Rent Seeking Collusion in the Context of Dutch Disease*, Istanbul Journal of Economics, 2022, Dostupné z: <[doi:10.26650/ISTJECON2022-1063190](https://doi.org/10.26650/ISTJECON2022-1063190)>

NAKIBULLAH, Ashraf. *Economic Diversification in Bahrain*, Applied Economic and Finance, 2018, Dostupné z: <[doi:10.11114/aef.v5i5.3576](https://doi.org/10.11114/aef.v5i5.3576)>

NAUFAL, George a Froilan, Jr. MALIT. Asymmetric Information under the Kafala Sponsorship System: Impacts on Foreign Domestic Workers' Income and Employment Status in the GCC Countries, IZA Discussion Papers 9941, Institute of Labor Economics, 2016. Dostupné z: <<https://docs.iza.org/dp9941.pdf>>

NUR OĞLU, Elif, Ahmet SEFAİ a Mehmet Recep ERYİĞİT. *The Role of Financial Reporting Quality in Capital Market Development: Evidence from Turkey*. In: Proceedings of the 1st International Conference on Economics, Business, Management and Marketing. 2016. s. 18-22. Dostupné z: <http://www.eticconference.org/uploads/Conference_Proceedings/2016/Full%20Papers/Th>

e%20Role%20of%20Financial%20Reporting%20Quality%20in%20Capital%20Market%20Development_%20Evidence%20from%20Turkey.pdf.>

PEDDADA, Kameswari a Wafaa Jasem Mohamad ALHUTHAIFI. *Role of Private Sector in G.C.C. Education*, J Adv Educ Philos, str. 170-175, 2021

PESARAN, M. H. a Yongcheol SHIN. *An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis*. STROM, S. *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium*, Cambridge University Press, 1999, str. 371-413.

PESARAN, M. H., Y. SHIN a Richard J. SMITH. *Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships*. *Journal of Applied Econometrics*, 2001, 16, 289-326

PETERSON, J.E. *The GCC States: Participation, Opposition and the Fraying of the Social Contract*, LSE Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States, 2012, Dostupné z :< https://eprints.lse.ac.uk/55258/1/Peterson_2012.pdf>

PwC, *A summary of the Changing Foreign Investment Legal Frameworks of Gulf Countries*, PwC Middle East, 2019

RAJKHAN, Safaa Fouad. *Women in Saudi Arabia Status, Rights, and Limitations*, University of Washington Bothell, 2014, Dostupné z:

<<https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/25576/Rajkhan2020Capstone.pdf?sequence=1>>

RASSEKH, Farhad. *Is International Trade More Beneficial to Lower Income Economies? An Empirical Inquiry*, *Review of Development Economics*, 2/2007, Dostupné z: <DOI: 10.1111/j.1467-9361.2006.00357.>

RAVI KUMAR, Anitha. *Economic Diversification in Sultanate of Oman amidst Oil crises*, *IOSR Journal of Business and Management*, 6/2017, Dostupné z: <(1) (PDF) Economic Diversification in Sultanate of Oman amidst Oil crises (researchgate.net)>

REBELO, Sergio, *Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth*, *Journal of Political Economy*, 6/1991, Dostupné z: <https://doi.org/10.1086/261764>

ROHMANIYAH Inayah a Marc WOODWARD. *Wahhabi Perspectives on Pluralism and Gender: A Saudi – Indonesian Contrast*, Arizora State University 2012

ROSS, Michael L. *Oil, Islam, and Women*. *The American Political Science Review* 102, 2008, str. 107–23 Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/27644501>>

ROSS, Michael L., Kai KAISER a Nimah MAZAHERI. *The resource curse in MENA? Political transitions, resourcewealth, economic shocks, and conflict risk*. World Bank 2011,

- SABET, Amr G. E.** *A Most Masculine State: Gender, Politics, and Religion in Saudi Arabia*, New York: Cambridge University Press 2013, str. 114–117, Dostupné z: <<https://doi.org/10.35632/ajis.v31i4.1072>>
- SHAYAH, M. Hazem a Zehou SUN.** *Employment in the Gulf Cooperation Council (GCC) Countries – Current Issues and Future Trends*, Atlantis Press, 2018, Dostupné z: <10.2991/ssphe-18.2019.94>
- SCHWARZ, Rolf.** *State formation processes in Rentier States: the Middle Eastern case*. Fifth Pan-European Conference on International Relations, ECPR Standing Group on International Relations, 2004. str. 201-205
- SMITH, Benjamin a David WALDNER.** *Rethinking the Resource Curse*. Cambridge: Cambridge University Press. Elements in the Politics of Development. 2021. Dostupné z: <[doi:10.1017/9781108776837](https://doi.org/10.1017/9781108776837)>
- SORKHABI, Rasoul.** *The Centenary of the First Oil Well in the Middle East*. GEOEXPRO, 2018 Dostupné z: <<https://www.geoexpro.com/articles/2008/11/the-centenary-of-the-first-oil-well-in-the-middle-east>>
- TANDI, Shakti Mohan a Prajna Paramita MISHRA.** *Are resources a curse or blessings? Evidence from panel ARDL mode*, Theoretical and Applied Economics, Asociatia Generala a Economistilor din Romania – AGER, str. 191-204
- World Bank,** *GCC Economic Update*, 4/2022, Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/gcc/publication/economic-update-april-2022>
- ŤUPEK, Pavel.** *Salafismus a ideologická instrumentalizace teologické koncepce tawhídu*, Orientální Ústav AV ČR, 2023
- UNCTAD,** *Technology and Innovation Report- 2021*, United Nations, 2021, Dostupné z: https://unctad.org/system/files/official-document/tir2020_en.pdf
- WACZIARG, Romain.** *The First Law of Petropolitics*, London: Economica, 2012, str. 641–657
- WAGNER, Richard.** *Rada pro spolupráci arabských zemí Zálivu – nový, perspektivní činitel na Blízkém východě*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1998
- WEINTHAL, Erika a Pauline Jones LUONG.** *Combating the Resource Curse: An Alternative Solution to Managing Mineral Wealth*. Perspectives on Politics, 2006. B.m.: Cambridge University Press, 4.vydání str. 35–53. Dostupné z: <[z: doi:10.1017/S1537592706060051](https://doi.org/10.1017/S1537592706060051)>

WISEMAN, Alexander W., Faisal A. ABDELFATTAH, Faisal a Ahmad ALMASSAAD. *The Intersection of Citizenship Status, STEM Education, and Expected Labor Market Participation in Gulf Cooperation Council Countries*, DOMES 2016, Dostupné z: <<https://doi.org/10.1111/dome.12087>>

WOOLDRIDGEM, Jeffrey M. *Economic Analysis of Cross Section and Panel Data*. MIT Press 2022

World Bank, *The Gulf Economic Monitor: Building the Foundations for Economic Sustainability: Human Capital and Growth in the GCC* [online], World Bank, 4/2019 [citováno 20.8.2022], Dostupné z: <www.worldbank.org/en/country/gcc/publication/gulf-economic-monitor>

WRITER, Staff. *Saudi to Subsidise Companies for Employing Citizens*. Gulf Business [online], 11.10 2017 [citováno 03.6.2022], Dostupné z: <<https://gulfbusiness.com/saudi-subsidise-companies-employing-citizens/>>

YOUNG, Karen E. *Women's Labor Force Participation across the GCC – the Arab Gulf* " The Arab Gulf States Institute in Washington, 7.12.2016 Dostupné z: <https://agsiw.org/wp-content/uploads/2016/12/Young_Womens-Labor_ONLINE-2.pdf>.

Z Aidan, Esmat, a kol. *Sustainable Development in the Arab World – Is the Gulf Cooperation Council (GCC) Region Fit for the Challenge? Development in Practice*, 29. vydání, 2019, str. 670–681., Dostupné z: <[doi:10.1080/09614524.2019.1628922](https://doi.org/10.1080/09614524.2019.1628922)>

7.2 Internetové zdroje

ADNOC. *Leading UAE investors partner with ADNOC and ADQ to develop world-scale chemicals projects in Ruwais*. [online] 19.1.2019 [citováno 26.2.2023] Dostupné z: <<https://www.adnoc.ae/en/news-and-media/press-releases/2021/leading-uae-investors-partner-with-adnoc-and-adq-to-develop-world-scale-chemicals-projects-in-ruwais>>

Al Jazeera. *Employer of Filipina killed in Kuwait guilty of murder in Syria* [online] 9.9.2019 [citováno 8.9.2022] Dostupné z: <<https://www.aljazeera.com/news/2019/9/9/employer-of-filipina-killed-in-kuwait-guilty-of-murder-in-syria>>

Al Jazeera. *Sexual Assaults: Bangladesh Seeks Worker's Return from Saudi* [online] 3.11.2019 [citováno 8.9.2022] Dostupné z: <<https://www.aljazeera.com/news/2019/11/3/sexual-assaults-bangladesh-seeks-workers-return-from-saudi>>

Arab News. *Kuwait may allow foreigners 100 % ownership of businesses, official tells Al-Arabiya News*, [online] 12.7.2021 [citováno 10.3.2023] Dostupné z: <<https://www.arabnews.com/node/1945301/business-economy>>

Arab Times. *30,000 Private Sector Kuwaiti Workers Benefit from Subsidy*, [online] ARAB TIMES – KUWAIT NEWS, 29.11.2018 [citováno 03.6.2022], Dostupné z: <<https://www.arabtimesonline.com/news/30000-private-sector-kuwaiti-workers-benefit-from-subsidy/>>

ARAMCO. *Saudi Aramco, BAPCO meet Bahrain's growing energy demand*, [online], 10.10.2018 [citováno 09.06.2021], Dostupné z: < Saudi Aramco, BAPCO meet Bahrain's growing energy demand | Aramco >

Bahrain Entrepreneurship Organization, *Bahrain Entrepreneurship Organization - Our Story*, 2019 [online], [citováno 25.8.2022], Dostupné z: <https://beobahrain.com/>

Bloomberg. *Tax Policy Response to COVID-19 in GCC Countries*. Bloomberg Tax: Daily Tax Report International [online] 2020 [citováno 27.2.2023]. Dostupné z: <<https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/insight-tax-policy-response-to-covid-19-in-gcc-countries>>

CSIS. *Qatar Leaves OPEC*, Centre for Strategic and International Studies, 2018, [online], [citováno 15.6.2021], Dostupné z: <<https://www.csis.org/analysis/qatar-leaves-opec>>

Deloitte. *GCC VAT Treaty translation*. [online]. květen, 2017 [citováno 5.12.2022].

Dostupné z:

https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/xs/Documents/tax/ME_Tax_ME_Deloitte-english-GCC-VAT-Treaty-translation-May-7.pdf.

DER. DER 2019 EN Report [online]. Dubai: Department of Economic Development, 2019 [citováno 28.2.2023]. Dostupné z:

<https://ded.ae/ded_files/Files/Reports/rep_2019/DER2019_EN_Report_f4.pdf>

DUBAI STATISTICS CENTER. *Chapter Three – Employment/Labor* [online]. [citováno 28.2.2023] Dostupné z:

<<https://www.dsc.gov.ae/Publication/%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D8%A8%20%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A7%D9%84%D8%AB%20%20-%20%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84%D8%A9.pdf>>

Economic Diversification Index. *Methodology*. [online] [citováno 28.2.2023] Dostupné z: <<https://economicdiversification.com/methodology/>>

Economic Diversification Index. Middle East & North Africa [online]. [citováno 3.1.2023] Dostupné z: <https://economicdiversification.com/region/middle-east-north-africa/>

Export.cz. *Kuvajt usiluje o lepší životní prostředí, má zájem o inovativní řešení* [online]. [citováno 24.3.2023]. Dostupné z: <https://www.export.cz/aktuality/kuvajt-usiluje-o-lepsi-zivotni-prostredi-ma-zajem-o-inovativni-reseni/>

Foreign Policy. *The Qatar Blockade Is Over, but the Gulf Crisis Lives On* [online]. 2021 [citováno 5.2023]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2021/01/04/qatar-blockade-over-gulf-crisis-lives-on/>.

GCC, *The charter of the GCC*, [online] The Gulf Cooperation Council [citováno 16.10.2022] Dostupné z: <https://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/Primarylaw.aspx>. >

Global People Strategist, *Saudi Arabia's New Labor Reforms* [online], 20.5.2021. [citováno 25.8.2022] Dostupné z: <https://www.globalpeoplestrategist.com/saudi-arabias-new-labor-reforms/>. >

ILO, ILO Statistics [online] *Unemployment and Labour Underutilization*, [citováno 21.5.2022], Dostupné z: <https://ilostat.ilo.org/topics/unemployment-and-labour-underutilization/#>. >

ILO, ILO Statistics [online], *Time-Related Underemployment Rate* [citováno 23.8.2022], Dostupné z: <https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-time-related-underemployment/>

Intercontinental Exchange. *Brent Crude Oil Futures*. [online]. [citováno 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.theice.com/futures-europe/brent>

International Monetary Fund. *International Financial Statistics* [online]. [citováno 28.2.2023] Dostupné z: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61545852>

Kuwait Petroleum Corporation, *Kuwait Oil History* [online], [citováno 24.8.2022], Dostupné z: <https://www.kpc.com.kw/InformationCenter/Pages/Kuwait-Oil-History.aspx#:~:text=Information%20Center%20Kuwait%20Oil%20History%20On%20February%202022nd%2C,was%20discovered%20in%20the%20Burgan%20field%20of%20Kuwait>

Kuwait Vision 2035. Kuwait Ministry of Foreign Affairs. [online] 2017 [citováno 25.3.2023]. Dostupné z: <https://www.mofa.gov.kw/en/kuwait-state/kuwait-vision-2035/>

Middle East Eye, *Philippines Signs Agreement with Kuwait to Protect Workers* [online], Middle East Eye, 15.5.2018 [citováno 25.8.2022] Dostupné z: <<http://www.middleeasteye.net/news/philippines-signs-agreement-kuwait-protect-workers-1965364693>>

OECD, *Glossary of Statistical Terms, Unemployment-ILO Definition*, OECD Stats., [online], 2022, [citováno 26.6.2022], Dostupné z: <https://stats.oecd.org/>

OPEC, *OPEC Data: Share of World Crude Oil Reserves* [online]. [citováno 22.8.2022], Dostupné z: <https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm. >

Our World in Data. *Trade Openness: Exports plus imports as share of GDP*. [citováno 9.12.2022] Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/trade-openness>

Oxford Business Group, *Bahrain's aluminium industry is meeting rising international demand*, [online], 2019 [citováno 09.06.2021], Dostupné z: <Bahrain's aluminium industry is meeting rising international demand – Oxford Business Group>

Qatar Gas, *The World's Premier LNG Company*, [online], [citováno 15.6.2021], Dostupné z: <https://www.qatargas.com/English/AboutUs/Pages/default.aspx>

Qatar National Vision 2030. [online] Doha: General Secretariat For Development Planning, 2008 [citováno 25.5.2021] Dostupné z: <<https://www.gco.gov.qa/wp-content/uploads/2016/09/GCO-QNV-English.pdf>>

Santander Trade, *Bahrain – Economic and Political Outline* [online], [citováno 25.5.2021] Dostupné z: <<https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/bahrain/economic-outline>

Santander Trade, *Kuwait – Economic and Political Outline* [online], [citováno 25.5.2021] Dostupné z: <<https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/kuwait/economic-political-outline>>

Santander Trade, *Kuwait Foreign Trade Figures* [online], [citováno 24.5.2021] Dostupné z: <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/kuwait/foreign-trade-figures#classification_by_products

Santander Trade, *Oman – Economic and Political Outline* [online], [citováno 25.5.2021] Dostupné z: <<https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/oman/economic-outline>>

Santander Trade, *Qatar – Economic and Political Outline* [online], [citováno 25.5.2021] Dostupné z: <<https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/qatar/economic-outline>>

Santander Trade, *Saudi Arabia – Economic and Political Outline* [online], [citováno 25.5.2021] Dostupné z: <<https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/saudi-arabia/economic-political-outline>>

Santander Trade, *United Arab Emirates – Economic and Political Outline* [online], [citováno 25.5.2021] Dostupné z: <<https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/united-arab-emirates/economic-political-outline>>

Saudi Vision 2030. Saudi Arabia: Government of Saudi Arabia, 2016 [online] [citováno 25.3.2023]. Dostupné z:

https://www.vision2030.gov.sa/media/rc0b5oy1/saudi_vision203.pdf.

Statista. *Leading gas exporters worldwide in 2020 (in billion cubic meters)* [online].

25.5.2022]. Dostupné z: <from <https://www.statista.com/statistics/217856/leading-gas-exporters-worldwide/>>

The Economist, *Gulf States Are Trying to Increase Private Employment* [online] The Economist Dubai [citováno 23.8.2022] Dostupné z: <<https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2021/10/07/gulf-states-are-trying-to-increase-private-employment>>

The Global Economy. *Indicators*. [online] [citováno 30.10.2022] Dostupné z:

<https://www.theglobaleconomy.com/indicators_list.php>

The World Bank. *Labor force participation rate, female (% of female population ages 15+) (modeled ILO estimate) - United Arab Emirates*. [online] [citováno 7.8.2022].

Dostupné z: <<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?locations=AE.>>

Trading Economics, *Indicators – List of Countries by Corporate Tax Rate* [online], 2023, [citováno 5.1.2023], Dostupné z: <<https://tradingeconomics.com/country-list/corporate-tax-rate>>

Trading Economics, *Trading Economic Database [online] Brent Crude Oil Data (1970-2021)* [citováno 22.9.2022], Dostupné z: <<https://tradingeconomics.com/commodity/brent-crude-oil>>

Transparency International. *Wasta: How Personal Connections are Denying Citizens Opportunities & Services*. [online]. 2016 [citováno 20.2.2023]. Dostupné z:

<<https://www.transparency.org/en/news/wasta-how-personal-connections-are-denying-citizens-opportunities-services>>

U.S. Energy Information Administration. *Brent Crude Oil Prices: Historical data, 1987-2022*. [online] 2022 [citováno 25.10.2022] Dostupné z:

<<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=rbrte&f=m>>

United Nations Department of Economic and Social Affairs. Methodology for Calculating Foreign Direct Investment (FDI) Statistics. [online] [citováno 12.12.2022].

Dostupné z:

<https://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/methodology_sheets/global_econ_partnership/fdi.pdf>

United Nations, *Foreign Direct Investment (FDI) Net Inflows And Net Outflows As Share Of GDP*, UN-Indicators [online], 6/2007, [citováno 25.12.2022] Dostupné z:

<https://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/methodology_sheets/global_econ_partnership/fdi.pdf>

World Bank, *Ease of Doing Business Scores*, The World bank Group 2023 [online], [citováno 5.3.2023], Dostupné z: <<https://archive.doingbusiness.org/en/data/doing-business-score>>

World Bank, *GCC Economic Update*, 4/2022, Dostupné z: <<https://www.worldbank.org/en/country/gcc/publication/economic-update-april-2022>>

World Bank, *The Gulf Economic Monitor: Building the Foundations for Economic Sustainability: Human Capital and Growth in the GCC* [online], World bank, 4/2019 [citováno 20.8.2022] Dostupné z: <www.worldbank.org/en/country/gcc/publication/gulf-economic-monitor>

World Bank. Fertility rate, total (births per woman) - Czech Republic [online]. 2023 [citováno 4.1.2023] Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/sp.dyn.tfrt.in?most_recent_value_desc=true>

World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$) [online]. [citováno 20.9.2022] Dostupné z: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>>

World Bank. Inflation, consumer prices (annual %) [online]. [citováno 20.9.2022] Dostupné z: <<https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>>

World Bank. Population, total [online]. [citováno 20.9.2022] Dostupné z: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&start=199>>

World Bank. Saudi Women Are Taking on New Jobs with a Twist [online] 2022 [citováno 2.3.2023]. Dostupné z:

<<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2022/03/02/saudi-women-are-taking-on-new-jobs-with-a-twist>>

World Bank. Worldwide Governance Indicators. [online] Washington, DC: World Bank. [citováno 14.11.2022]. Dostupné z: <<https://info.worldbank.org/governance/wgi/>>

Euromonitor International. Passport database. [online] [citováno 22.10.2022] Dostupné z:
<<https://www.euromonitor.com/search?term=passport>>

8 Seznam obrázků, tabulek, grafů a zkratk

8.1 Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa regionu Blízkých východ	23
Obrázek 2: Vývoj ceny ropy, Crude Oil WTI, 2012–2022.....	37
Obrázek 3: Složení veřejných příjmů v ARE, SAU a dalších státech	50
Obrázek 4: Trendy ve vývoji daňových výnosů států GCC, % HDP, 2011-2021	51

8.2 Seznam tabulek

Tabulka 1: Podíl Států Blízkého východu na zásobách surové ropy	34
Tabulka 2: Vývozní artikly Státu Kuvajt, 2018	36
Tabulka 3: Míra nezaměstnanosti ve státech Perského zálivu v roce 2019	41
Tabulka 4: Podíl zahraniční populace v zemích GCC	44
Tabulka 5: Domácí spotřeba ropy jako % celkové produkce, 2001-2009	49
Tabulka 6: Daň příjmu právnických osob ve státech GCC, 2022.....	49
Tabulka 7: Identifikace proměnných použitých v modelu ARDL-DD.....	58
Tabulka 8: Deskriptivní statistiky proměnných modelu ARDL-DD	59
Tabulka 9: Korelační matice modelu ARDL-DD po úpravě dat	72
Tabulka 10: Deskriptivní statistiky upravených proměnných, Eviews, vlastní zpracování	73
Tabulka 11: Identifikace upravených proměnných použitých v modelu ARDL-DD,	74
Tabulka 12: Výsledky odhadu modelu ARDL-DD	75
Tabulka 13: Statistická významnost modelu ARDL-DD	75
Tabulka 14: Identifikace proměnných použitých v modelu ARDL-RC	81
Tabulka 15: Deskriptivní statistiky proměnných modelu ARDL-RC	87
Tabulka 16: Korelační matice proměnných v modelu ARDL-RC	89
Tabulka 17: Identifikace proměnných použitých v modelu ARDL-RC	90
Tabulka 18: Výsledky odhadu modelu ARDL-RC.....	91
Tabulka 19: Statistická významnost modelu ARDL-RC.....	92

8.3 Seznam grafů

Graf 1: Ověřené zásoby ropy na ve světě, 2021	35
Graf 2: Ověřené zásoby ropy na Blízkém východě, 2021	35
Graf 3 Vývoj reálných měnových kurzů ve státech GCC, 1991–2021.....	56

Graf 4: Vývoj indexu ICE Brent, 1991-2021	60
Graf 5: HDP v paritě kupní síly per capita v tisících dolarů, 1991-2020	61
Graf 6: Míra nezaměstnanosti žen v regionu GC, 1991-2021, %	62
Graf 7: Příliv zahraničních investic jako % HDP, 2002-2021	63
Graf 8: Obchodní bilance zemí GCC, 1991-2021, % HDP	64
Graf 9: Meziroční inflace ve státech GCC. 1991-2021, % růst	65
Graf 10: Index kvality regulace ve státech GCC, 2002-2020	66
Graf 11: Index efektivity vlády ve státech GCC 2002-2020	67
Graf 12: Index kontroly korupce ve státech GCC, 2002-2020	68
Graf 13: Podíl vysokoškoláků v populaci, 1991–2021	69
Graf 14: Celková populace států GCC, 1991–2021	70
Graf 15: Roční růst HDP ve státech GCC, 2002-2021	79
Graf 16: Zisky z ropy jako % HDP ve státech GCC, 1991–2021	82
Graf 17: Index otevřenosti ekonomiky ve státech GCC jako % HDP, 2002–2020	83
Graf 18: Index ekonomické svobody ve státech GCC jako percentil 0-100, 2002–2021 ...	84
Graf 19: Rozpočtové saldo států GCC jako % HDP, 2002–2021	85
Graf 20: Hrubý národní kapitál ve státech GCC jako % HDP, 2002-2021	86
Graf 21: Index hospodářské diverzifikace, GCC + CZE, 2002-2020	95

8.4 Seznam rovnic

Rovnice 1: Výpočet reálného měnového kurzu	17
Rovnice 2: Upravená rovnice holandské nemoci v logaritmickém tvaru	19
Rovnice 3: Základní rovnice k ověření existence prokletí zdrojů	19
Rovnice 4: Upravená rovnice k ověření existence prokletí zdrojů	20
Rovnice 5: Obecný ARDL model	54
Rovnice 6: Výpočet reálného měnového kurzu pro model ARDL-DD	55
Rovnice 7: Upravený model ARDL-DD	74
Rovnice 8: Výsledný odhad modelu ARDL-DD	76
Rovnice 9: Základní model ARDL-RC	78
Rovnice 10: Upravený model ARDL-RC	91
Rovnice 11: Výsledný odhad modelu ARDL-RC	92

8.5 Seznam použitých zkratk

POJEM, ZKRATKA	POPIS
AED	Emirátský dirham
ARDL	Autoregresní model rozložených časových zpoždění, <i>Autoregressive Distributed Lag</i>
ARE	Spojené arabské emiráty
BHD	Bahrajnský dinár
BHR	Království Bahrajn
CPI	Index spotřebitelských cen, <i>Consumer price Index</i>
CZE	Česká republika
DPH	Daň z přidané hodnoty
DW TEST	Durbin – Watsonův test
EAI	<i>U.S. Energy Information Administration</i>
EDI	Index hospodářské diverzifikace, <i>Economic diversification Index</i>
FDI	přímé zahraniční investice, <i>Foreign Direct Investment</i>
GCC	Rada pro spolupráci zemí perského zálivu, <i>Gulf Cooperation Council</i>
HDP	Hrubý domácí produkt
ILO	Mezinárodní organizace práce, <i>International Labor Organisation</i>
IMF	Mezinárodní měnový fond, <i>International Monetary Fund</i>
KWD	Kuvajtský dinár
KWT	Stát Kuvajt
LNG	Kapalný zemní plyn, <i>Liquid natural gas</i>
MBRSG	Mohammed Bin Rashid School of Government
MENA	Blízký východ a severní Afrika, <i>Middle East and North Africa</i>
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>
OMN	Sultanát Omán
OMR	Ománský rijál
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu, <i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i>
PCA	Analýza hlavních komponent, <i>Principal Component Analysis</i>
PPP	Partnerství soukromého – veřejného sektoru, <i>Private-Public Partnership</i>
PWC	PriceWaterhouseCoopers
QAR	Katarský rijál
QAT	Stát Katar
RER	Reálný měnový kurz, <i>Real Exchange rate</i>
SAR	Saudský rijál
SAU	Královský Saudské Arábie
UK	Velká Británie, <i>United Kingdom</i>
UN	Organizace spojených národů, <i>United Nations</i>
USA	Spojené Státy Americké, <i>United States of America</i>

USD	Americký dolar
WB	Světová banka, <i>the World bank</i>
WGI	<i>World Governance Indicators</i>

9 Přílohy

Příloha 1 Výstup k odhadu modelu ARDL-DD,

Dependent Variable: LOG_RER
 Method: ARDL
 Date: 12/31/22 Time: 17:44
 Sample (adjusted): 3 115
 Included observations: 68 after adjustments
 Maximum dependent lags: 2 (Automatic selection)
 Model selection method: Akaike info criterion (AIC)
 Dynamic regressors (2 lags, automatic): BRENT_LOG CC_LOG FDI_LOG
 STUDENTS__LOG TR_BAL_LOG GDP_PPP_LOG UNEM__F__LOG
 RQ_LOG
 Fixed regressors: C
 Number of models evaluated: 13122
 Selected Model: ARDL(1, 2, 1, 0, 2, 2, 1, 1, 1)
 Note: final equation sample is larger than selection sample

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
LOG_RER(-1)	0.627628	0.113949	5.507968	0.0000
BRENT_LOG	-3.752543	1.047458	-3.582524	0.0008
BRENT_LOG(-1)	4.162526	1.251034	3.327270	0.0017
BRENT_LOG(-2)	-2.058687	0.614913	-3.347931	0.0016
CC_LOG	-0.983768	2.065522	-0.476281	0.6360
CC_LOG(-1)	1.633111	1.908784	0.855577	0.3965
FDI_LOG	0.174931	0.116153	1.506041	0.1386
STUDENTS__LOG	1.886949	1.729332	1.091143	0.2807
STUDENTS__LOG(-1)	-4.664602	2.766560	-1.686066	0.0983
STUDENTS__LOG(-2)	3.161967	1.659004	1.905943	0.0627
TR_BAL_LOG	-0.249175	0.427637	-0.582679	0.5628
TR_BAL_LOG(-1)	0.423059	0.551858	0.766608	0.4471
TR_BAL_LOG(-2)	0.862873	0.457858	1.884585	0.0655
GDP_PPP_LOG	2.211321	1.653481	1.337373	0.1874
GDP_PPP_LOG(-1)	-0.838506	1.642066	-0.510641	0.6119
UNEM__F__LOG	-0.488162	0.744946	-0.655298	0.5154
UNEM__F__LOG(-1)	1.370665	0.792383	1.729800	0.0901
RQ_LOG	0.448959	2.698846	0.166352	0.8686
RQ_LOG(-1)	2.060086	2.552743	0.807009	0.4236
C	-10.96865	4.105177	-2.671908	0.0103

R-squared	0.849641	Mean dependent var	0.234093
Adjusted R-squared	0.790124	S.D. dependent var	0.781338
S.E. of regression	0.357948	Akaike info criterion	1.023072
Sum squared resid	6.150095	Schwarz criterion	1.675869
Log likelihood	-14.78445	Hannan-Quinn criter.	1.281730
F-statistic	14.27561	Durbin-Watson stat	1.991069
Prob(F-statistic)	0.000000		

*Note: p-values and any subsequent tests do not account for model selection.

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2022)

Příloha 2: Výstup k odhadu modelu ARDL-RC

Dependent Variable: EG_LOG_DIF
 Method: ARDL
 Date: 01/09/23 Time: 17:26
 Sample (adjusted): 6 119
 Included observations: 48 after adjustments
 Maximum dependent lags: 4 (Automatic selection)
 Model selection method: Akaike info criterion (AIC)
 Dynamic regressors (4 lags, automatic): CC_LOG INCOME_LOG FDI_LOG
 STUDENTS_POP_LOG UNEM_F_LOG TO_LOG
 Fixed regressors: C
 Number of models evaluated: 62500
 Selected Model: ARDL(4, 4, 2, 4, 3, 4, 4)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
EG_LOG_DIF(-1)	0.800882	0.172495	4.642941	0.0003
EG_LOG_DIF(-2)	-1.233469	0.163239	-7.556195	0.0000
EG_LOG_DIF(-3)	0.586747	0.155950	3.762415	0.0017
EG_LOG_DIF(-4)	-0.453903	0.125565	-3.614899	0.0023
CC_LOG	-0.364412	1.315803	-0.276950	0.7854
CC_LOG(-1)	-4.623990	1.960130	-2.359022	0.0314
CC_LOG(-2)	-2.878702	2.784553	-1.033811	0.3166
CC_LOG(-3)	2.991649	1.719380	1.739958	0.1011
CC_LOG(-4)	2.235996	1.439758	1.553036	0.1400
INCOME_LOG	-1.274112	0.485803	-2.622694	0.0185
INCOME_LOG(-1)	1.073329	0.582163	1.843691	0.0838
INCOME_LOG(-2)	-0.496709	0.429166	-1.157381	0.2641
FDI_LOG	0.017792	0.116358	0.152904	0.8804
FDI_LOG(-1)	0.199447	0.098421	2.026472	0.0597
FDI_LOG(-2)	-0.147161	0.109539	-1.343456	0.1979
FDI_LOG(-3)	0.130698	0.134249	0.973548	0.3448
FDI_LOG(-4)	0.282154	0.122008	2.312579	0.0344
STUDENTS_POP_LOG	5.283019	1.292920	4.086116	0.0009
STUDENTS_POP_LOG(-1)	-1.867594	1.872736	-0.997254	0.3335
STUDENTS_POP_LOG(-2)	-5.819396	1.662025	-3.501388	0.0030
STUDENTS_POP_LOG(-3)	1.956105	1.188282	1.646163	0.1192
UNEM_F_LOG	-0.464551	0.516733	-0.899015	0.3820
UNEM_F_LOG(-1)	0.479501	0.659805	0.726731	0.4779
UNEM_F_LOG(-2)	-0.453545	0.747482	-0.606764	0.5525
UNEM_F_LOG(-3)	-2.308033	1.293609	-1.784181	0.0934
UNEM_F_LOG(-4)	3.052227	1.377860	2.215195	0.0416
TO_LOG	0.908996	1.061393	0.856418	0.4044
TO_LOG(-1)	1.408874	1.451597	0.970569	0.3462
TO_LOG(-2)	-0.784784	1.373647	-0.571314	0.5757
TO_LOG(-3)	1.445285	1.179614	1.225218	0.2382
TO_LOG(-4)	-4.283684	1.596279	-2.683544	0.0163
C	8.117905	3.201006	2.536048	0.0220
R-squared	0.919108	Mean dependent var	-0.088850	
Adjusted R-squared	0.762380	S.D. dependent var	0.322039	
S.E. of regression	0.156982	Akaike info criterion	-0.630653	
Sum squared resid	0.394293	Schwarz criterion	0.616814	
Log likelihood	47.13567	Hannan-Quinn criter.	-0.159233	
F-statistic	5.864351	Durbin-Watson stat	2.632896	
Prob(F-statistic)	0.000249			

*Note: p-values and any subsequent tests do not account for model selection.

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2023)

Příloha 3 Korelační matice k modelu ARDL-DD

	REAL_EXC...	ICE_BRENT	CONTROL_...	STUDENTS_...	FDI__NET_...	GDP_PPP	TRADE_BA...	UNEMPLOY...	REGULATO...
REAL_...	1	-0.0236304...	0.21466740...	-0.1450700...	0.00809180...	0.21462610...	-0.0733316...	-0.0627583...	0.16149344...
ICE_B...	-0.0236304...	1	-0.1001166...	0.02523790...	0.10034441...	0.33936511...	0.50167777...	0.05135617...	-0.1014635...
CONT...	0.21466740...	-0.1001166...	1	-0.5902048...	0.06781371...	0.49533063...	0.02758785...	-0.4030888...	0.64079777...
STUD...	-0.1450700...	0.02523790...	-0.5902048...	1	0.07321518...	-0.5783825...	-0.2804884...	0.59620733...	-0.3330928...
FDI_...	0.00809180...	0.10034441...	0.06781371...	0.07321518...	1	-0.1298493...	-0.1045314...	-0.0268947...	0.15219597...
GDP_...	0.21462610...	0.33936511...	0.49533063...	-0.5783825...	-0.1298493...	1	0.43894516...	-0.4651360...	0.24516206...
TRADE...	-0.0733316...	0.50167777...	0.02758785...	-0.2804884...	-0.1045314...	0.43894516...	1	-0.1143440...	-0.2892706...
UNEM...	-0.0627583...	0.05135617...	-0.4030888...	0.59620733...	-0.0268947...	-0.4651360...	-0.1143440...	1	-0.4908470...
REGU...	0.16149344...	-0.1014635...	0.64079777...	-0.3330928...	0.15219597...	0.24516206...	-0.2892706...	-0.4908470...	1

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2022)

Příloha 4: Korelační matice k modelu ARDL-RC

CAPT...	CAPITAL_IN...	CONTROL...	ECONOMIC...	FDL_NET...	FISCAL_BA...	INCOME_F...	STUDENTS...	TRADE_OP...	UNEM_FEM...	ECONOMIC...
1	0.11850836...	1	0.04359559...	0.10811716...	-0.4801588...	-0.3791773...	-0.1798475...	-0.0995877...	-0.0757003...	0.11939687...
0.11850836...	1	0.39463451...	0.39463451...	0.06152986...	0.07186875...	-0.3461325...	-0.5883022...	0.24953317...	-0.4083145...	0.22591442...
0.04359559...	0.39463451...	1	1	0.06720220...	-0.2807065...	-0.5496044...	-0.0401899...	0.64469018...	-0.4938684...	-0.0689249...
0.10811716...	0.06152986...	0.06720220...	0.06720220...	1	-0.0328709...	-0.0722942...	0.08649979...	0.31676057...	-0.0113387...	0.22606821...
0.4801588...	0.07186875...	-0.2807065...	-0.0328709...	0.0328709...	1	0.71171242...	-0.2698760...	-0.2106933...	-0.2100447...	0.30974751...
-0.3791773...	-0.3461325...	-0.5496044...	-0.0722942...	-0.0328709...	0.71171242...	1	-0.0020964...	-0.4864607...	-0.4010276...	0.23208563...
-0.1798475...	-0.5883022...	-0.0401899...	0.08649979...	0.08649979...	-0.2698760...	-0.0020964...	1	-0.0452905...	-0.0452905...	-0.1675759...
-0.0995877...	0.24953317...	0.64469018...	0.31676057...	0.31676057...	-0.2106933...	-0.4864607...	-0.0452905...	1	1	-0.1675759...
-0.0757003...	-0.4083145...	-0.4938684...	-0.0113387...	-0.0113387...	-0.2100447...	-0.4010276...	-0.0452905...	-0.4010276...	1	1
0.11939687...	0.22591442...	-0.0689249...	0.22606821...	0.22606821...	0.30974751...	0.23208563...	-0.1675759...	-0.1675759...	-0.1675759...	1

Zdroj: vlastní zpracování, Eviews (2023)